

* BYLAGE. *

[BYLAGE I.]

I. Lys van Kommandeurs en Gouverneurs van di Kaap Koloni.

Jan van Riebeeck, Kommandeur ...	1652-'62	General Craig, Eerste Eng. Gouverneur ...	1795-'97
Zacharias Wagenaar, Kommandeur ...	1662-'66	Graaf Macartney, Gouw.	1797-'98
Cornelis van Quaelberg, Kommandeur ...	1666-'68	George Yonge	1799-1801
Jacob Borghorst, Kommandeur ...	1668-'70	Jan Janssens	1803-1806
Pieter Hackius, Kommandeur ...	1670-'71	Du Pré, Graaf van Caledon	
Isbrand Goske, Kommandeur ...	1672-'76	Gouverneur ...	1807-'11
Johan Bax, Kommandeur	1676-'78	Sir John Cradock, Gouw.	1811-'13
Simon van der Stell, Eerste Gouverneur ...	1679-'99	Lord Charles Somerset, Gouverneur ...	1814-'26
Willem A. van der Stell, Gouverneur ...	1699-1707	Sir Lowry Cole, Gouw.	1828-'33
Louis van Assenburgh, Gouverneur ...	1708-'11	" Benjamin Durban, Gouverneur ...	1834-'38
Pasques de Chavonnes, Gouverneur ...	1714-'24	" George Napier, Gouw.	1838-'44
Pieter G. v. Noodt, Gouw.	1727-'29	" Peregrine Maitland, Gouverneur ...	1844-'47
Jan de la Fontarine	1730-'37	" Henry Pottinger, Gouverneur ...	1847-
Adriaan van Keroel	1737-1737	" Harry Smith, Gouw.	1847-'52
Hendrik Swellengrebel, Gouverneur ...	1739-1751	" George Cathcart, Gouverneur ...	1852-'54
Ryk Tulbagh, Gouverneur	1751-'71	" George Grey, Gouw.	1854-'61
Joachim van Plettenberg, Gouverneur ...	1771-'85	" Philip Wodehouse, Gouverneur ...	1861-'70
Cornelis van de Graaff, Gouverneur ...	1785-'91	" Henry Barkley, Gouw.	1870-'77
Abraham Sluysken, Gouw.	1793-'95	" Bartle Frere	1877-'80
		" Hercules Robinson, Gouverneur ...	1880-'89
		" Henry Loch, Gouw.	1889-'95
		" Hercules Robinson, Gouverneur ...	1895-

[BYLAGE II.]

II. Presidente van di Oranje Vrystaat.

Jos. P. Hoffman	... 1854-'55	J. H. Brand	... 1864-'88
J. N. Boshoff	... 1855-'59	F. W. Reitz	... 1889-
M. W. Pretorius	... 1860-'63		

[BYLAGE III.]

III. Presidente van di Transvaal.

a) GENERAALS.

Andries Pretorius	...	M. W. Pretorius	...
-------------------	-----	-----------------	-----

b) PRESIDENTE.

M. W. Pretorius	...	1857-'60	T. F. Burgers V.D.M. ...	1871-'82
M. W. Pretorius	...	1864-'71	S. J. P. Kruger...	1882-

[BYLAGE IV.]

IV. Gouverneurs van Natal.

Mnr. Martin West, Luitenant Gouverneur ...	1848-'50	Lord Wolseley, Luitenant Gouverneur ...	1874-'57
Sir B. Pine Luitenant Gouverneur ...	1850-'56	Sir Henry Bulwer Luitenant Gouverneur ...	1875-
Colonel Maclean, Luitenant Gouverneur ...	1856-'67	Sir George Pommeroy Colley Luitenant Gouv.	1880-
Mnr. Keate, Luitenant Gouverneur ...	1867-'73	Sir Charles Mitchell Gouverneur ...	1881-'93
Sir B. Pine, Luitenant Gouverneur ...	1873-	Sir Hely Hutchinson Gouverneur ...	1893-

[BYLAGE V.]

V. Jaargetalle van yername gebeurtenisse in di Geskiedenis van S. Afrika.

Diaz ondek di Kaap ...	1486	Di "Edict van Nantes" ...	1598
Vasco da Gama seil om di Kaap na Indië ...	1497	Vergaan van di "Haarlem" ...	1648
Antonie da Saldanha in Tafelbaai ...	1503	Jan van Riebeeck kom an in di K. K. ...	1652
D'Almeida's Geveg met di Hottentots ...	1510	Jan Wintervogel's Ondekkinge ...	1655
J. Lancaster met di Eng. vloot hiir ...	1591	Eerste grond an burgers uitgegeë ...	1657
Cornelis Houtman met Hol. skepe hiir ...	1595	Eerste negers-slawe ingevoer ...	1657
Joris van Spilbergen hiir anekom ...	1601	Di Franse an di Kaap ...	1666
Oos Indise Maatskap- pij gestig ...	1602	Di Kasteel "De Goede Hoop" begin ...	1666

Di Kasteel an di Kaap gebouw ...	1672	Stigting van di Z. Afr. Weeshuis ...	1815
Land van di Hottentots gekoop ...	1672	Slag bij Amalinda ...	1818
Di Koperberge in Nama-kwaland ondek ...	1685	Tweede Kafferoorlog ...	1819
Di "Edict van Nantes" herroep ...	1685	Ankoms van di Engelse Setlaars ...	1820
Ankoms van di Hugenote ...	1688	Di Pers moeilikhede ...	1824
Eerste aardbewing gevoel in Zuid A. ...	1695	Raadgewende Vergadering angestel ...	1825
Klagte teen Willem van der Stel ...	1705	Ordinansi No. 50. Hottentots krij vrijheid ...	1828
Di Gamtoos riviir di oostelike grens van di K. K. ...	1737	Derde Kafferoorlog ...	1834-'35
Hollanse Ondekkings-tog in Algoa Baai ...	1754	Dood van Matiwana ...	1828
Prag en Praal wette ...	1755	Wetgevende Vergadering angestel ...	1834
Vergaan vandi "Dodding-ton" ...	1755	Trek van di Boere ...	1833-'36
Dood van Woltemade ...	1773	Glenelg Ordinansi, Piet Retief, en andere Boere vermoor ...	1838
Col. Gordon ondek Oranje Riviir ...	1778	Vrijmaking van di Slawe Natal 'n Britse Koloni verklaard ...	1843
Van der Kemp en Kicherer hiir angekom ...	1779	Di Oorlog van di Byl (4de Kafferoorlog) ...	1846
Groot Visriviir di Oostelike grens van di K. K. ...	1780	Di slag by Boomplaas ...	1848
Kaap deur di Engelse bedreig ...	1781	Anti Bandite Agitasi ...	1849
Vergaan van di "Grosvenor" ...	1782	Vyfde Kafferoorlog ...	1850-'53
Heldedaad van Staringh Opstand in Graaff Reinet en Swellendam ...	1782	O'ergaaf van Sandilli ...	1853
Di Kaap deur di Engelse geneem ...	1795	Sir Geo. Cathcart na di Binneland ...	1852
Poginge om di Kaap weer te kry ...	1796	Slag by Beréa ...	1853
Vrede van Amiens ...	1802	Uithaalder gesterwe ...	1865
Dood van Tjaart van der Walt ...	1802	Vergaan van di "Birkenhead" ...	1852
Kaap an di Bataafse Rep. o'ergegê ...	1803	Zand Riviir Konvensi ...	1852
Slag by Blouberg ...	1806	Di Vrystaat 'n vry'e Republiek verklaar ...	1854
Di laaste Frans an di Kaap gepraat ...	1724	Di Eerste Kaapse Parlement ...	1854
Tog van Colonel Collins na di Noorde ...	1809	Natal 'n Afhankelike Koloni verklaard ...	1856
Di eerste Kafferoorlog ...	1811	Di Kaffers vermoor hulle vé ...	1857
Slagters nek. Opstand van Beznidenhout ...	1815	Ondekking van di diamante... ..	1867
Congres van Vienna; England behou di Kaap ...	1815	Basotoes deur di Vrystaat o'erwen ...	1868
		Verantwoordelik Bestuur an di Kaap ...	1872
		Di Langalibalele affere ...	1874
		Sesde Kafferoorlog ...	1877
		Oorlog van di Gewere ...	1880
		Eerste Spoorweg in di Kaap Koloni angelê ...	1859
		Eerste Telegraaflyn angelê ...	1860
		Anneksasi van di Transvaal... ..	1877

Grikwaland an di Koloni angeheg	1880	Sir Charles Warren syn Ekspedisi	1885
Di Transvaalse Vryheids- oorlog	1881	Goud ontdek in Transvaal	1886
Dood van Cetywayo ...	1884	Matabeleland ingenomen	1894
		Dalagoa Spoorweg geopen	1895

VI. TANCRED O'ER DI KAFFEROORLOG VAN 1846.

In di geskiedenis self het ons net 'n verhaal gegé van di Kafferoorloge, sonder enige anmerkings daarby. Dit het ons expres laat bly ver 'n aparte Bijlage. Di verhaal wat ons gegé het is ver di grootste gedeelte o'ergeneem ut Engelse skrywers; di het natuurlik alles in di beste vou'e gelé. En ons plan was om in di Bijlage an te wys: *wat 'n ramp di Kafferoorloge ver ons Koloni was;—hoe koel di Engelse regering hulle daarin gedra het;—wat 'n ongelukkige stelsel dit is om Gouverneurs weg te roep in di middel van oorloge;—'oe dom dit was om 'n Kaffer-poliis te vorm om Kaffers te bedwing;—hoe onnosel om Traktate met wilde Kaffer-kapteins te sluit en dan daarop te reken; ens.*

Mar dis dinge wat di meeste Afrikaners weet en by verder nadenk self kan insiin. Daarom sal ons liwer ons lesers verplaas in di middel van één van di oorloge, om hulle di ware toedrag van sake beter te leer ken. Ons het ons lesers 'n beskrywing gegé van di oorlog van 1846, soos ons dit lees in geskiedenis wat Engelse geskrywe het van di Koloni. Laat ons nou nog 'n nittreksel gé van di beskrywing van 'n oog- en oorgetuie van diselfde oorlog. Dan kan di leser self di vergelyking maak, en di gevolgtrekkinge daarnit afeil.

Di nittreksel is geneem uit 'n kleine boeki, getitel: "BRIEVEN AAN SIR PEREGRINE MAITLAND, K.C.B., ENZ., GOUVERNEUR VAN DE KOLONIE DE KAAP DE GOEDE HOOP, OVER DEN TEGENWOORDIGEN KAFFEROORLOG, DOOR AUG. JOS. TANCRED, D.D." Di "Brieven" is eers gedruk in di *Zuid Afrikaan*, en toen naderhand by makkaar in 'n boeki gedruk.

Di nittreksels is ordentelik lank. Mar di skrywer kan ni help ni; syn hart het al te lekker gekry toen hy dit gelees het, en hy wil hoop dat dit di hart van elke Afrikaner sal goed doen om dit weer te lees. Sulke kl ine boekiis verslinger so gou en dis tog jammer. Dan, 'n oue spreekwoord sê; "an één strooitji kan 'n mens di rigting van di hêle storm siin;" so is dit oek hiir. As ons in di een oorlog goed tuis is, dan sal ons beter o'er al di ander kan oordeel, en 'n beter insig kry in di handelwys van di Engelse regering van di dag af.

Di skrywer is self 'n Engelsman, eindlik 'n Ier van afkoms. Hy het lat r in di Parlement oek gesit, en nimand ontsiin ni. Dis te wens dat ons meer sulke manne hiir gehad het. Di *doel* van syn "Brieven" gé hy self op:—"Mijn doel in het schrijven dezer aantekeningen was, om de aandacht der menschlievendens te vestigen op de vele rampen welke onder mijne eigene opmerking voorgevallen zijn, en welke niemand alhier ontkennen kan, omdat ze daadzaken zijn, maar welke in Engeland.....jammerlijk verdraaid voorgesteld worden"

"Indien het volk dezer Kolonie verplaatst werd naar het Moederland (Engeland) en *enti-nde* moest verduren van hetgeen men alhier te verduren heeft, zoude het Ministerie zich dadelijk beijveren om spoedig herstel aan te brengen; en deszelfs klagten zouden gehoord worden door het geheele rijk, van de witte rotsen van Dover tot aan de bevende klip van Lands End. Eene onverschrokken en onafhankelijke drukpers zoude deszelfs lang-verdragen

lijden voorstaan, en het publiek gevoel zoude de slapenden en onverschilligen opwekken tot krachtadige en heilzame maatregelen. Horatius zegt, dat het klimaat onze geneigdheden niet verandert (*coelum non animum mutat*); maar voor de eerste maal ben ik geneigd te denken, dat eene Afrikaansche zou invloed gehad heeft op de stoute zonen van Brittanje, hunne krachten verzwakt, en hen herschapen heeft in inlandsche planten op eenen Lybischen grond. Uwe Execellentie moet weten dat zij anders de vreemde gebeurtenissen welke dagelijks rondom hen voorvallen, met zoo veel lautheid niet konden verdragen. Onlangs plaats gehad hebbende bloedige tooneelen moeten versch in het geheugen uwer Execellentie zijn, tenzij uwe dagen den tijd van nuttigheid door den Psalmddichter (Ps. 90 : 10) aangeduid, te boven zijn gegaan. Een tiental jaren is nauwelijks vervlogen sedert een schok gevoeld werd door den woesten inval welke de pogingen der Kolonie verlamde en hare sterkte nederwierp. Zonder hulp van het Gouvernement—in Engeland verkeerd voorgesteld—en oprijzende uit de assche veroorzaakt door eenen duivelschen brand, had zij begomen hare zwakheid af te leggen en nieuwe kracht te verzamelen, toen Kaffer-woestheid dezelve wederom overstroomde en ginds en herwaarts een tooneel van vernieling en ondergang aanrigtte. Het vereischt een bekwarmer pen dan de mijne om de verschrikkelijke rampen van ons gevallen land te beschrijven.

“Het wee trof moeders die hare zuigelingen bevende aan de borst drukten, en maagden die door den roekeloosen barbaar beangstigd, vlugten met geschreeuw en los hangende haren naar het naaste toevlugtsoord! De grijsaard, door lengte van dagen uitgeput, beweent zijn verslagen jongeling; en weduwen wees weenen over het verlies van den steun hunner respectieve (betrekkelijke) onderdommen, zoo vroegtijdig gevallen.

“Dit is geene OVERDRIJVING, Sir, noch staat zulk eenigzins gelijk met de daadzaken. Ik ben getuige van alles geweest, hoewel ik geen voorname rol mogt gespeeld hebben. Ik laat dit over aan diegenen, die ongelukkig met weinig moed en beleid onwillig zijn te vechten, maar zich verheugen in demonstratiën (vertoonings)..... (Dis 'n steek onder di water).

“Maar, om tot de zaak terug te keeren. Honderde huisgezinnen zijn zonder woningen en lijden gebrek. De barbaar (kaffer) heeft hun gezaaide en hunne huizen verbrand, en al hun vee weggevoerd, en van vergelijkelijken overvloed zijn zij gedwongen als bedelaars te verschijnen voor een collegie (raad) van onderstand. Voorzeker moet het steenen hart in droefheid smelten bij het verhaal van zoodanige treurtooneelen, welke reeds lang konden zijn voorkomen, en waartegen het Gouvernement herhaaldelijk gewaarschuwd is.....

“Te midden van al die treurtooneelen zij het mij vergund Uwe Excellentie te vragen, wat er is om ons voor het tegenwoordige of in het toekomende te vertroosten of te bemoedigen? Voorzeker niets uit het voorledene. Wat in dwaasheid begonnen is, en met dwaasheid voortgezet wordt, voorspelt niets gunstigs. Werkeloosheid heeft gedurende de laatste drie maanden (di Briwe is geskrywe van 11 Augus tot 26 September, 1846), onder al de strijdkrachten geheerscht. Voorzigtigheid en voorzorg, bedachtzaamheid en gezond oordeel schijnen geweken te zijn..... De vijand is in het veld, en het land verwoest. Elken dag hooren wij dat honderde stuks vee weggevoerd worden, niettegenstaande al onze versterkingen; terwijl plaatsen waar sterke posten behooren opgerigt te worden, geheel onbeschermd gelaten worden. De magt dezer stad (Grahamstad) wordt dikwijls uitgezonden ter vervolging van den vijand, die gezegd wordt 10 of 20 mijlen verder af te zijn, en daar komende is hij nergens te vinden, als of de looze (listige) kaffer met zijnen buit wachten zoude om zich aan zijne vervolgers in handen te stellen. Sedert den tijd dat de strijdkrachten ongelukkiglijk en dwaaselijk naar des vijands land gevoerd zijn, tot op het tegenwoordig oogenblik, worden onze gemoederen bestormd en ons verstand ontstelt door eene opvolging van rampen. Op een oogenblik aanschou-

wen wij den fellen brand.....Op eenen anderen tijd hooren wij van verwoesting en slagting..... Wij hooren nu van een gevallen echtgenoot, en wij zien de weduwe zijn bleek gelaat met hare heete tranen besproeijen—en het gejammer der wees over den ouder is voor onze ooren niets vreemds

“Maar, te midden van al ons lijden, en onze verliezen, stilstand van handel, gebrek aan werk, de bovenmatige duurte van levensmiddelen, en ons onvermogen dezelve te bekomen, heeft niets onze harten dieper gewond, dan de inbreuk op, en de schending van onze vrijheden. Ik bedoel de mishandeling onzen burgers aangedaan, en vooral den zoon der arme wed. Smith van Albanie. De taal is te arm aan woorden om mijne verontwaardiging genoegzaam uit te drukken over zulk eene daad. Ik, als Engelschman, protesteer tegen zulke maatregelen. (Dis jammer dat ons ni in staat is om 'n duidelijke beskrywing van di gebeurtenis an ons lesers te gé ni. Tancred sê daar verder niks van, en ander Engelse skrywers sal wel oppas dat hulle sulke dade ni opteken ni).

No 2, Grahams-stad, 15, Aug., 1846,

“Sir!—Niet langer misleid door woorden, laten wij trachten door zaken te spreken. Er zijn zoo vele gewigtige omstandigheden te verhalen, dat ik, op den drempel van mijn verhaal, Uwe Excellentie smeeken moet mij geduldig aan te hooren. Veronderstel voor geen oogenblik, Sir, dat ik voornemens ben blaam te werpen op uw personeel bestuur. Verre zij het van mij. Ik zal pogen de blaam op de regte schouders te leggen.

“Ik kan Uwe Excellentie niet verder terug voeren dan het begin van het jaar 1842, toen ik in deze Kolonie aanlandde. Sedert dat tijdstip is deze (Oostelike) provincie immer beroerd en in beweging geweest. Haar bloei is dikwijls vrijdeld en vertraagd geworden. Verscheidene ongetergde overschrijdingen zijn gedaan op de boeren van alle soorten. De Afrikanen, eenen langen tijd gekweld en getergd door het kwaad hun door de kaffers berokkend, besloten die grieven te herstellen, welke het Gouvernement met minachting behandelde, en waarvan hetzelfde met onverschilligheid het oog wendde. Wat was het gedrag van het Gouvernement bij deze gelegenheid? In plaats van de overschrijders te straffen, en vergeldende wraak te nemen, nam hetzelfde de partij op van den barbaar, zelfs toen een geduchten tegenstrever, en verwekte misnoegen onder deszelfs getrouwe onderdanen, de beste beveiliging in gevaar, vrienden in den krijg, en in vrede onvermoeid in de verbetering hunner landerijen. (Di skrywer spreek hiir verder o'er di Boere wat di Koloni verlaat het om na Natal, Vrijstaat en Transvaal te trek. In 'n ander deel van ons Geskiedenis is angehaal wat hy van hulle sê).

“Erken, Sir, dat het van het grootste belang is dat gij acht geeft op al hetgeen thans plaats heeft, en “zorg draagt dat het gemeenebest (kolonie) geen schade lijdt.” Tacitus zegt, geloof ik, dat indien men de uiterste kranke deelen van een rijk verwaarloost, de kanker spoedig de hoofddeelen bereiken en ongeneeslijk worden zal....—Ongelukkig is deze kolonie gedurende vele jaren onder verkeerd bestuur geweest; eenige staatslieden in Engeland beschouwen ons als onkundig en onbeschaafd gelijk de wilden die ons omringen, en hebben geen mindere inzigten dan hunne plannen uit te voeren door de opoffering van ons leven. Het is niets ongewoons dat zoodanige menschen weinig geven omtrent duizend slagtoffers, indien zij maar hun doel bereiken kunnen.

“Indien dit hunne inzigten jegens de kolonie zijn, is het zeer slechte staatkunde; dezelve kan niet gelukken. De Hemel zal ons wreken. Maar, Sir, wij hebben geene vrienden in Engeland; geen een in het Lagerhuis; geen een in het Hoogerhuis; geen een in den Raad. Er is niemand in Engeland die alhier een groot landeigenaar is. Er is geen Joint Stock Maatschappij.... Men zegt dat een wolf medelijden betoonde aan Romulus, den stichter van Rome, en hem en zijn broeder laafde. Dit is niet onmogelijk, hoewel zulks fabelachtig schijnt. Ik zou eerder medelijden verwachten van des wolfs bloeddorstigheid dan van diegenen die voorheen het bestier dezer kolonie in

handen hadden, en den onschuldigen en geplunderden kolonist zoo schandelijk verkeerd voorstelden..... Ik heb het verschil van handelwijze aan den kant van Engeland met deze Kolonie en Indiën gezien. Ik zag, dat wij verwaarloosd worden, en ik treurde in stilte. Ik zag, dat zoo wij een land hadden gelijk Agra en Lahore, wij spoedig van onze vrees zouden ontdaan worden: dat er spoedig een einde aan onze verdrukking zoude zijn. Maar er is alhier geen spoorslag tot hebzucht of eerezucht; er is geen Punjab, aan de andere zijde der Amatola..... (En ver partij Engelse is geld alles. Kijk mar di spenletti met di Diamand Velde).

“No 3, *Grahams-stad*, 5 September, 1846

“Sir!—Het wordt thans algemeen erkend, dat de aangelegenheid en dezer Kolonie verkeerd bestuurd zijn door eenigen uwer voorgangers, en Uwe Excellentie anschouwt thans het ongelukkig gevolg hunner onverschilligheid omtrent ons lang geleden lijden. Het is niet in onze magt met veel lof te gewagen van hunne verrigtingen, terwijl zij zich onder ons bevonden. Indien zij slechts vastheid en beradenheid van karakter hadden ten toon gespreid, zoude Uwer Excellentie verblijf onder ons niet zijn te midden van de moeilijkheden van eenen kamp en het gewoel des oorlogs. Maar, het moest op den eenen of anderen tijd komen, en is gekomen.....

“Gedurende eenen langen tijd vóór den aanvang van vijandelijkheden, is het Gouvernement herhaaldelijk bekend gemaakt met den staat dezer provincie, en met de talrijke rooverijen door de onderscheidene kafferstammen gepleegd. Hetzelve werd dikwijls gesmeekt maatregelen te nemen ter voorkoming van roof en moord, om de grensbewoners tegen ondergang te beschermen, en den barbaar, afkeerig van arbeid en overgegeven aan luiheid, niet toe te laten rijk, vermogend en geducht te worden door het zweeten en de nijverheid (werkzaamheid) der kolonisten. Het narigt werd in den wind geslagen—de smee-kingen waren vruchteloos. Het Gouvernement dacht, dat de zaken zoo erg niet waren, als men opgegeven had, noch het gevaar zoo groot als men vreesde. Maar, het zoude ons weinig gescheeld hebben, welke dwaze inzigten hetzelve koesterde, zoo wij niet tot slagtoffers van deszelfs dwaasheid waren gemaakt.

“Indien Uwe Excellentie slechts de archieven van de Kaapstad wilt nagaan, zult gij zonder moeite vinden hoe vele bijeenkomsten sedert 1842 zijn beroepen, om maatregelen van veiligheid te nemen; hoe vele petitien (verzoekschriften) aan het Gouvernement overgezonden zijn—geene vergrootte opgaven noch onbillijke verzoeken bevattende. Daarin zal Uwe Excellentie ook vinden statistieke opgaven van de drie-maandelijksche bijeenkomsten te Fort Beaufort gehouden, inhoudende uitgebreide rooverijen en plunderingen, met goed gevolg op de verschillende boeren gepleegd, en de talrijke gevallen van mislukte aanzoeken om herstel....

“Zoodanig dan, Sir, was de beroerde en opgewekte staat van zaken in het jaar 1842, en voorzeker had zulk een staat eene genoegzame waarschuwing behooren te zijn voor eenig wijs en verstandig Gouvernement, om dadelijk maatregelen te nemen tegen eene herhaling van eenige toekomstige opgewektheid en algemeene verontnusting. Destijds was de kaffer een geduchte vijand. De provincie was blootgesteld aan dagelijkschen inval. Toen kon de magt der kaffers gemakkelijk vergruisd, de natie onderworpen en onder heilzame betuigeling gebracht zijn. Zulk eene handelwijze zoude hun duurzaam voordeel, en de Kolonie vrede en geluk geschonken hebben. Dit zoude ware menschlievendheid geweest zijn.....

“No. 4, *Grahams-stad*, 8 September, 1846.

“Sir!—De geschiedenis, oude zoowel als hedendaagsche, toont ten duidelijkste aan, dat het onstaatkundig is, wanneer een Gouvernement de grondige klagten zijner onderdanen niet verhoort. Dezelve af te wijzen, wanneer ze billijk zijn, zonder onderzoek of herstel, gelijkt naar razernij.—Het trekt de

liefde des volks af van de overheid welke men tot dus ver geneigd was te eeren, vernielt deszelfs vertrouwen, en eindigt in het schokken van de grondslagen van deszelfs trouw.

“Wij hebben eene treurige proeve daarvan in deze provincie gehad, vóór Uwer Excellenties aankomst onder ons. Toen de opgewektheid van 1842 bedaarde, en de zaken een rustig aanzien kregen, begon ik toeberedissen te maken tot mijn vertrek uit Grahamstad. Ik kocht drie of vier wagens met een aantal ossen, ten einde mij naar mijne plaats te begeven. Alles was gereed en mijn huis opgegeven, toen een order uitgevaardigd werd om al de wagens in dit distrikt te pressen. De mijne waren onder het getal. Hoe groot moet mijne teleurstelling geweest zijn, al mijne plannen verijdeld te zien, en genoodzaakt te wezen andermaal een toekijker te worden? Wat hoorde ik, bij het doen van onderzoek naar de oorzaak? Een oorlog met de rusteloze en geliefde kaffers, wegens talloze daden van plunder, en wreede en barbaarsche moorden? Neen! Een oorlog met de Grikwas, wegens onregtvaardigheid, verraad en snoode leugens? Neen! Maar een oorlog met de Afrikaansche Boeren, daar zij het waagden te murmureren en eene snoode en valsche beschuldiging te wederleggen.....

(Di skrywer trek hier party ver di Boere teen di gedrag van di Engelse. Waar dit tuis hoort in ons geskiedenis haal ons dit an).

“Maar het wordt thans tijd, Sir, uwe aandacht huiswaarts te rigten, waar de troepen vereischt werden om ons leven en eigendom te beschermen, om de onrustbarende magt der kaffers te verzwakken, en om alle voorzorg te gebruiken tegen eenen bedreigden inval. Men zegt dat toen de troepen naar de grenzen gemarcheerd werden, wij gelaten werden onder de bescherming van dat snoode opperhoofd Macomo, die, gelijk men zegt, *verantwoordelijk* gehouden werd *voor onze veiligheid*. Waarlijk, Sir, wij leven niet in de zoogenaamde duistere eeuwen, noch is het de eeuw van verduistering. Kan zulk een opgaaf waar zijn? Dit is de negentiende eeuw—de eeuw der verlichting van verstand en gemoed,.....Hier is een staaltje. Eene vreedzame, nijverige en hulpeloze volkplanting wordt (gezegd te zijn) toevertrouwd aan de zorg van eenen wreeden, bloeddorstigen, wraakgierigen, begeerigen, gewetenloozen roover, die bij de eerste gelegenheid, wanneer Harer Majesteits troepen over de grenzen eenig onheil overkomen mogten, zijnen buit overvallen zoude hebben met al de bloeddorstigheid van den wolf en den tijger, en ons zonder genade aan zijne woede zoude hebben opgeofferd. Geheel Kafferland was op dat tijdstip in ernstig beraad of men geen en algemeenen inval in de Kolonie doen zoude.

De opperhoofden waren in de zaal van den oppervorst (de grootste zijner beroekte hutten). De vergaderde raadsheeren hadden harten van ijzer, en wreedheid prijkte op hunne schilden, Zij spraken van dood en verwoesting. —Oorlog was hun besluit. Onze bescherm-engel had nog geen bevel ontvangen de plaats te verlaten, en de Voorzienigheid weerde de ramp af, opdat wij uit het verledene eene waarschuwing opzamelen, en voor het toekomende waken mogten. Aan eenig Gouvernement, of aan eenig ander volk behoorde zulk eene les wijsheid geleerd te hebben. Maar, zoodra de opgewektheid bedaarde, weken alle gedachten omtrent toekomstige voorzorg nog eenen kleinen tijd, en de rusteloze Kaffer vervolgde zijn handwerk. Strooperij volgde op strooperij, paarden en vee werden dagelijks uit de Kolonie vervoerd Publieke bijeenkomsten volgden op publieke bijeenkomsten, moorden volgden op moorden,—Hardens, Odendals, Palmers,—petitie volgde op petitie—EN GEEN HERSTEL. Men zeide dat het volk van Bathurst voornemens was in processie naar Grahams-stad op te trekken—een afstand van 30 mijlen—en aldaar, in rouw gekleed, de weduwen der vermoorden en de kinderen der verslagenen aan den Luitenant-Gouverneur voor te stellen, ten einde het Gouvernement uit den slaap te wekken; maar ik weet niet welke verhinderings in den weg gekomen is. Ik hoorde nu en dan gesprekken op zekere plaatsen welke mij inderdaad verbaasden. “O, de dood van Palmer

verwonderde hen geenszins; hij maakte zich aanstootelijk bij de Kaffers; zij hadden zulks verwacht." Goede Hemel! wie hoorde immer zulke taal, bij zulk eene akelige, zulk eene treurige gelegenheid? In al de beschaafde jaarboeken zult gij naauwlijks een voorbeeld vinden van zulke koude onverschilligheid omtrent moord.

"Dit is, zooveel ik zulks beschrijven kan in eenen brief, bijkans de staat van zaken geweest van 1842 tot dat Uwe Excellentie onder ons aankwaamt Veel, ik erken het, kon destijds gedaan zijn om de rampen en weeën te beletten welke ons onlangs getroffen hebben en nog treffen; maar dit moet het onderwerp van mijnen volgende brief uitmaken.

"Sedert mijne laatste mededeeling aan uwe Excellentie, zien de zaken er zeer droevig uit; schapen, vee en paarden worden dagelijks in elke rigting door de Kaffers weggevoerd.—Wat doen de 15,000 man thans op de grenzen? En 7,000 paarden? 27,000 in het geheel trekken rantsoenen. De zaken konden naauwlijks erger zijn, indien geen een ter onzer hulpe ware gekomen. Nu kan ik letterlijk zeggen dat de Kaffers mij niets gelaten hebben. Mijne twee paarden zijn weg. Wat verder? Dit kan niemand zeggen. Terwijl ik schrijf, bereikt mij de smartelijke tijding dat een jongeling, de zoon van eenen nijveren en geachten landbouwer in de onmiddellijke omstreken, gisteren avond vermoord is geworden.....

"No. 5, *Grahams-stad*, 12 September, 1846.

"Sir!—Een verdrinkende rat, zegt men, zal naar eenen stroohalm grijpen, en zoodanig was het waarlijk met ons gesteld toen uwe Excellentie de Afrikaansche stranden bereikte. Wij zouden naar eenig ding gegrepen hebben, dat eenigen straal van hoop konde aangeboden hebben, of de geringste kans op veiligheid beloofde. Wij achten ons eenigzins gelukkig door uwe aankomst, want in stede van naar eenen stroohalm te grijpen, dachten wij, dat wij op het punt stonden vast te klemmen aan eenen ouden eik uit het woud, die vele stormen verduard had, onder welks takken wij eere veilige beschutting zouden vinden, en onder de schaduw waarvan wij bekomen mogten van den invloed der verzengende en verwelkende zon des tegenspoeds. Maar, helaas!—in het laatste gedeelte was de hoop eene voorbijgaande—eene bedriegelijke. Ten tijde van Uwer Excellenties aankomst alhier in Maart 1844, verkeerde deze geheele Provincie in wanhoop over de aanhoudende aanvallen en herhaalde beroovingen welke zij lijden moest. Men was zat van het smeeken om herstel van grieven en krachtdadiger maatregelen aan den kant van het Gouvernement. Men walgede op het denkbeeld van publieke bijeenkomsten te beroepen.

...“De officieele stukken, een verslag bevatten^{de} van de rooverijen gedurende 1843 aan de overheid gerapporteerd, leveren een verschrikkelijk verhaal van geledene verliezen, van doorgestane moeilijkheden en kwellingen, van levensgevaar waarin de ongelukkige bewoners dezer Provincie vekeerd hebben. Zij toonen, dat de Boeren gedurig blootgesteld waren aan de assagaai en het geweer van den woesten Kaffer, en dat zij straffeloos beroofd en beschoten kunnen worden, terwijl zij hun vreedzaam handwerk beoefenen, en zich bevinden onder de bescherming van het *Britsche Gouvernement*. Zij herinnerden den voormaligen Gouverneur eerbiediglijk, dat de wijze man ons raadt “wijsheid te leeren—haar niet te verlaten—en zij zal ons bewaren.” Zij smeekten hem hen te redden, daar hij het hoogste ambt onder ons bekleedde, enz..... Dat smeeken maakte even weinig indruk op hem als water op den rug van een watervogel. Het bereikte hem; ging in door het een, maar even spoedig uit door het ander oor. Hij vestigde op het zelve zijne aandacht niet. Het ging voorbij gelijk de zomerwolk, en de neerslagtige Boeren moesten hunnen betreurenswaardigen en verwaarloosden staat beevenen. Ik moet Uwe Excellentie herinneren, dat ik geenszins *verkleur* of *vergroot*. “Wanneer de zaak zoo duidelijk is, behoeft men geen getuigenis.”

“Zoodanig dan was de staat dezer Provincie, toen Uwe Excellentie onder ons aanlandde. Toen uwe aankomst bekend gemaakt werd, maakte ademlooze angstvalligheid zich van ons meester. Wij verlangden de maatregelen te zien en te hooren welke gij nemen zoudt om onze zware rampen weg te ruimen. De eerlijke en nijvere Kaapsche Boer zag nit naar herstel, en de geharde Brit, ontmoedigd door herhaalde beroovingen, verwachtte veiligheid voor leven en eigendom. Betamelijkheid verplichtte ons u tijd te geven om uit te rusten van de vermoeijenissen eener lange reis, en toen die voorbij was, werden wij ongeduldig naar de aanbreking van betere dagen..... Het kon niet vele dagen vereischen Uwe Excellentie bekend te maken met de bijzonderheden van onzen staat, en uwe ondervinding in andere luchtstreken konde u met gemak geleid hebben op den weg der staatkunde, welke gevolgd moest worden in opzigt tot de verradelijke wilden in onze nabijheid. Godsdienst en deugd toonden aan dat de beste wijze om den barbaar tot een gevoel van zedelijke verplichting te brengen, was om hem te onderwerpen en onder heilzame beteugeling te brengen. Zoo lang hij toegelaten werd rond te zwerven, zijne eigene belagchelijke gebruiken na te volgen, en zijne woeste gewoonten te behouden, konde geen mogelijk goed ontstaan,—zoude geene toenadering tot beschaving immer plaats hebben. Wij verwachtten dus te hooren dat Uwe Excellentie besluiten zoudet den Kaffer te onderwerpen, hem aan de Britsche wet ondergeschikt te maken, hem gewoonten van nijverheid in te scherpen, om in zijne eigene behoeften te voorzien, en hem te bezielen met denkbeelden van eerlijkheid, om het goed zijns naasten te eerbiedigen. Dan kan het Christendom ingevoerd worden met tienmaal beter gevolg dan onder het tegenwoordige stelsel hetwelk *nog nooit goed gewerkt heeft, of immer werken zal*. De tijd van Uwer Excellentie's aankomst in de Kolonie was de tijd toen dit tot stand kon zijn gebragt zonder bloedvergieting. Maar die tijd is voor altoos voorbij. Wij spraken tot Uwe Excellentie in eerbiedige maar vaste taal omtrent de maatregelen welke genomen moesten worden. Wij spraken in taal pas door ondervinding opgedaan, en de stoute en geharde geesten van mannen wel waardig. Anderen, zonder ondervinding in de aangelegenheden dezer Provincie, spraken en werden bij voorkeur gehoord. Championen, die tot den mesthoop terug keeren moesten met even veel snelheid als zij uit denzelfden gedreven zijn door zekere werking, tot oogenblikkelijk aanzien of gezag, en die dezelfde voorbijgaande duurzaamheid hebben als het blaasje dat door een storm of eene onverwachte regenvlaag in een poel te weeg gebragt wordt. De waarheid alleen zal stand houden en zegevieren, stevige daadzaken zullen voor altoos onwederlegd blijven. De tijd van Uwer Excellenties aankomst was de tijd van verhindering. Ook die is voorbij. Wanneer wij omringd zijn door het gejammer eener lijdende menschheid, of het gekerm der stervenden, of wanneer wij de kreten der zegevierende barbaarschheid vernemen, dan komen wij tot het uiteindelijke besluit, dat de verwaarloozing van de getrouwe voorstellingen des volks de bron is van personeele ellende en openbare wanorde.....(Di skrywer praat gedurig daarvan dat di Engelse regering ni na di koloniste wil luister ni. Hulle is te eiewijs. En dan hoor hulle na moedwillige Engelse ambtenare, wat al di sake ekspres verkeerd voorstel. Dit was altijd di ongeluk van di Engelse regering).

“Eene groote verplichting werd op Uwe Excellentie gelegd, toen gij de teugels van het bewind in deze Kolonie aanvaarddet. Het was om uit vorige euvels, en de maatregels ter beteugeling daarvan genomen, te onderzoeken, hoe dezelve voor het toekomende uit den weg konden geruimd worden. Het was om bekend te werden met voormalige administratiën, en uit te vorschen waar dezelve gebrekkig waren; om de talrijke rooverijen en moorden te onderzoeken, de oorzaken na te gaan, en eene herhaling daarvan te voorkomen.

“Eenigen van Uwer Excellenties voorgangers verlieten deze Kolonie met een' zwaren last op hunne schouders. Gouvernemen ten, zoowel als individuen, zijn verantwoordelijk, en moeten eenmaal rekenschap geven aan de bron van

alle gezag. En ik beweer dat er geene rooverij of moord gepleegd is aan Boer of Engelschman, uit gebrek aan strenge en krachtdadige maatregelen, welke zij de magt hadden te nemen en niet genomen hebben, waarom zij niet verplicht zijn vergoeding te geven zoo veel eigendom betreft—en wat moord betreft, waarvoor zij niet bloed voor bloed zullen moeten geven. God is oneindig regtvaardig, en zijn gehengen feilt niet. Zij zijn tegen de rampen gewaarschuwd, maar bleven doof voor ons geklag. Het bloed der vermoorden, nog versch en rookende, spreekt met de stem des donders, en schreeuwt naar 's hemels vierschaar, om hen op te roepen rekenschap te geven van hun rentmeesterschap; en wanneer zij opgeroepen worden, zullen de geesten der vroegtijdig gevallen hen met vasten tred vooruitgaan, hunne wakelende en bevede schreden verhaasten, en getuigen zijn van hunne teregtstelling, terwijl hun eigen geweten hun tot aanklager verstrekken zal.

“Het eerste dat door uwe Excellentie gedaan behoorde te zijn na uwe aankomst was, naar mijn nederig inzien, wakkere maatregelen te nemen om den handel in vuurwapenen en ammunitie tegen te gaan, en den overtreder, wie hij ook zijn mogt, te onderwerpen aan de strengste penaltiteiten (straffen) der wet; om allen te straffen die, ten einde geld te verzamelen, zich verstouten zouden den woesten vijand huns lands te wapenen, en de publieke welvaart in gevaar te brengen. (Ja, dit sou goed geweest het. Mar di Engelse is meeste handelaars. As hulle mar kan geld maak, dan traak dit hulle verder niks. Kijk, hoe het hulle latergemaak! Dis ni alleen dat hulle di Diamant Velde van di Vrijstaat afgeeneem het om geld te maak ni, mar toen neem hulle nog di kans waar om duisende en duisende geweers an di Kaffers te verkoop, terwyl hulle weet dat di Kaffers di gewere net wil hé om oorlog te maak met di Boere).

“Het tweede was, fatsoenlijke en wel opgevoede mannen te kiezen, die bekend zijn met het land, en zonder vooroordeel of partijgevoelens geheel Kafferland moesten doorgaan, en door middel van hen een getrouwe opgaaf te bekomen hoe de zaken wezenlijk stonden.....

“No. 6, *Grahamsstad*, 19 September, 1846.

“Sir,—Ik verzoek uwe Excellentie eerbiedig acht te geven op den inhoud van dezen brief, daar ik een doel op het oog heb, wanneer ik tot No. 7 kom. Het onderwerp dezes is inderdaad niet zeer belangrijk, als zijn te slechts een droog verhaal van droevige daadzaken.

“In Maart, 1844, arriveerde uwe Excellentie in de Kaapstad, en in April werd Tzanie, een Tamboekie-wilde, te Grahamsstad teregt gesteld en schuldig bevonden aan den moord van den ongelukkigen Harden. Het onderwerp van Kaffer strooperijen werd toen een vervelend verhaal—wij werden toen zoo gewoon aan dezelve. Het lijk van een Fingoe, aan den heer Blakeway behorende, werd omtrent dezen tijd vermoord gevonden op zijne plaats, en de boeren Clark, Robinson, Botha, Griet, Joubert en Coester werden zoowel van paarden als vee beroofd. Zulk plunderen bij het gros was de dood voor de boeren, en het gebulder hunner klagten werd herhaald bij het Gouvernement, hetzelfde waarschuwende voor gevaar, en smeekende om herstel hunner grieven. Gedurende de maanden April, Mei en Juni gingen gruwelijkheden en rooverijen van paarden en vee voort. Misdaad, verstout door goed gevo'g, trotseerde de gematigdheid en verdraagzaamheid; en de Kaffer kwam dikwijls gewapend binnen de Kolonie, om de zwaar verdiende vruchten der nijverheid weg te voeren. In het achtervolgen van een dezer stroopenden, met een aantal vee achterhaald, werd de onvermoeide en dappere J. H. de Lange in Juli vermoord, eene weduwe en een hulpeloos gezin nalatende om hunne dagen in rouw te slijten, en de zwakheid van een Gouvernement te betreuren dat verplicht was het leven en de eigendommen van deszelfs onderdanen te beschermen. De distrikten Somers-et en Graaff-Reinet waren in gedurige opgewektheid. De plaatsen van Cawood, Gilbert, De Beer, aan de Tarka, en Prinsloo werden door de Kaffers bezocht en geplunderd. Een boer genaamd Frans de Jong

verkocht zijne plaats in wanhoop, daar hij geene kans op veiligheid of waarschijnlijkheid van herstel zag. Op dit tijdstip zag men verscheidene partijen gewapende Kaffers in Neder Albanie, en vele rooverijen vonden plaats. De heeren Cock en Hannay en Majoor O'Reilly gingen de roovers en hunne buit op het spoor. In Augustus werd Luitenant Jarvois door gewapende Kaffers aangevallen, van alles beroofd, en de heer Biddulph en andere boeren werden van hun vee ontbloot. Er werden gedurige invallen in de Koonap, Vischriiviir, gedaan en vee weggevoerd. Omtrent dezen tijd werd de heer Keaton aangevallen.

“De opgewektheid door den dood van De Lange veroorzaakt nam toe, en de verdrukte Kaapsche Boeren kwamen bijeen op de plaats van Gert Els, om hunnen beklagenswaardigen staat te betreuren; om het uitvoerend bewind te smeeken hun lijden te verzachten, en hen uit de klauwen van den tijger te redden. Gedurende dezen tijd pleegden gewapende Kaffers talrijke rooverijen, en de plaatsen van Ayliff, Golding, Bosch en Fichet, onder anderen, werden bezocht en al het vee weggevoerd. De Luitenant-Gouverneur Hare maakte demonstratiën (vertonings) met zijne troepen in het Kafferland, de Kaffers *smeekende* de moordenaren van De Lange uit te leveren, en hen vragende om 200 stuks vee, welke nimmer geleverd werden, ten voordeele der weduwe; en hij marcheerde toen terug. De Heer zij ons genadig!—200 stuks vee in plaats van een echtgenoot en vader!—verloren uit gebrek aan vastheid en beradenheid aan den kant van het Gouvernement onder hetwelk hij leefde. Waarom de bedroefde weduwe niet vervoerd naar eene plaats van veiligheid met hare vaderlooze kinderen, en haar een pensioen verleend, daar zij beroofd was van de middelen van onderhoud, en dan het door haar geleden verlies gewroken, volgens het karakter en de eer des lands zoo geschonden en beleedigd?—Diegenen die bekend zijn met den loozen Kaffer, weten zeer wel, dat elk en al deze wreedheden en rooverijen geschieden met voorkennis en toestemming der respectieve (betrokkene) opperhoofden, die deelen in den buit. (Dis wat di kapteins di Engelse altyd mé om di bossi geloof het. As navraag gedaan word, dan vertel hulle altyd dat hulle niks daarvan weet ni. En dis so di pure len'ens).

“Te midden van al deze beroering kwam Uwe Excellentie op den 12den September 1845 te Grahamstad aan. Adressen werden gepresenteerd. De beklagenswaardige onzekerheid van levens eigendom werd duidelijk vertoond, en beloften van eenen beteren staat van zaken werden gedaan, en in het laatste gedeelte van het antwoord op het adres wordt Uwe Excellentie voorgesteld als gezegd te hebben, “maar tegelijkertijd niet af te wijken van de billijke behandeling aan onbeschaafde naburen verschuldigd.” GOED, niets kon beter zijn. Indien onze zaak in een Hof van Billijkheid moet worden beslist, zouden wij niet lang te klagen hebben over de vele onregtvaardigheden en rooverijen aan ons gepleegd. Maar wat moest er van de billijke behandeling aan *ons* verschuldigd worden? O, geen schaduw van eenig denkbeeld zelfs werd daaromtrent uitgedrukt. Wij moeten nog worstelen tegen den stroom zoo goed wij kunnen. Ik zoude hier gaarne willen verpoezen en over billijkheid uitwijken, maar omstandigheden nopen mij voort te gaan. Er verliep weinig tijds voordat Stockenstrom-traktaten afgeschaft en nieuwe traktaten, als een *verdere proef* gemaakt werden. De omtrek van Fort Beaufort was wanhopend. Een adres werd ook aldaar gepresenteerd, en beloften in antwoord gedaan. De wilde opperhoofden hadden een mondgesprek met Uwe Excellentie, en Sandili, door zijnen hoofd-raadsheer, zeide: “dat hij niet vechten wilde, omdat hij geene magt had.” Uwe Excellentie, geloof ik, beschonk elk hunner met £100, ten einde hen voor het toekomende goed te maken. Ik wensch dat de eene of andere edele ziel, na al mijne verliezen, mij ook op zulke voorwaarden een pensioen wilde geven, en ik zoude niet alleen beloven goed te zijn, maar ook woord houden. Ik denk ind' daad (want ik moet mijne kieschheid voor mijne goede voorne-

mens niet doen zwichten), dat ik een veel verdienstelijker voorwerp van de gunst des Gouvernements zoude zijn. Helaas, Sir! gij kendet den kaffer destijds zeer weinig, toen gij besloot hem een pensioen te geven, en gij zijt mischien te verschoonen. Maar nu hebt gij gelegenheid gehad om zijn karakter ontwikkeld te zien, en moet GEDACHTIG zijn aan de groote verantwoordelijkheid welke voor God en mensch op uwe schouders gelegd is. Vergun mij Uwe Excellentie te verzoeken terug te zien op de rooverijen sedert den tijd van Uwer Excellentie's aankomst in Maart tot op het einde van September gepleegd. Het is niet zeer bemoedigend. Neen, Sir, het is hartverscheurend. Wie ook Uwe Excellentie raadde nieuwe traktaten te maken, of wilden pensioenen te geven, waren, of geheel onbekend met hun karakter, of geene vrienden der Kolonie. Gij verschaftet hun zonder opzet een werktuig van vernieling, dat eenmaal tegen u zelf zoude worden aangevoerd.

“Een militaire post werd te Victoria opgerigt, welke gedurende eenen korten tijd het gevolg scheen te hebben om plunder tegen te gaan. Maar met het jaar 1845 begonnen rooverijen, en de eerste diefstal onder de nieuwe traktaten waren de paarden van den heer Biddulph, welke nagespoord werden in de kraal van het opperhoofd Pato, en ter verhaling waarvan de soldaten van Fort Peddie uittrokken. In Februari werden Luitenant O'Reilly en de heer Young, Majoor Lamont en de heer Bain aangevallen, nabij Fort Beaufort, en de twee eersten beroofd, door gewapende kaffers, van al hetgeen zij bezaten. Een Fingoe werd nabij Committee's Drift dood gevonden, met zijn hoofd op eene verschrikkelijke wijze verbrijzeld.

“.....Omtrent den 6den Maart, 1845, werden verscheidene rooverijen gepleegd op de grensboeren, en paarden gestolen van de heeren Norton en Bowker. Het reizen, behalve door gewapende partijen, werd hoogst gevaarlijk, en een wagen, de vrouw van den zendeling Shaw vervoerende, werd nabij Fraser's kamp door gewapende kaffers aangevallen en uitgeplunderd. De volgende diefstal was aan mij zelf. Ik ben genoodzaakt het woord plunder en roof zoo dikwijls te bezigen, dat het niet zeer ongepast zoude zijn indien deze brief de plunder-brief genoemd werd.....(Di skrywer gaat dan nog voort om te vertel wat di Boere moes ly van di kaffers, en eindig di briif aldus :—)

“.....Treurigheid en verwoesting bedekken thans het land; der menschen geesten zijn ter neer geslagen—hunne harten walgen—en rooverijen duren immer voort; er is nog geen stipje in ons voordeel, en, gelijk ik in mijnen eersten brief zeide, wat in dwaasheid begonnen en in dwaasheid voortgezet wordt, kan niets goeds voorspellen.

“Vele zijn de gevaren welke ons omringen, en groot is het lijden dat wij te verduren hebben. De ploegtijd is bijkans voorbij; er is bij vergelijking niets gedaan; geene ossen konden bekomen worden. Het is der wereld verteld geworden dat het Gouvernement de Boeren met zaad voorzien heeft. Dit is *ten deele* waar. Eenigen zijn alleen met *eenig* zaadhaver voorzien geworden; maar hunne ossen die zij bij elkander geraapt en gekocht hebben, nadat de vijand al hunne bezittingen gestolen en verbrand had, zijn ten tweeden male tot Gouvernements transportdienst geprest, en toen er alhier bij eenen Commissariaatsofficier aanzoek gedaan werd om te vernemen hoe zij handelen moesten, kregen zij het gevoelkwetsend antwoord, “dat zij bij hunne geweren in het veld behoorden te zijn.” Is dit niet erger dan bespotting, Sir? Is het geene wreedheid, noch Turksch, noch Russisch? Ik ken het land niet dat zulk een telg heeft gebaard. Er schijnen onlangs eenige geheime bestanddeelen vermengd te zijn in den pool der Hel, de verpestende damp waarvan dit ongelukkig land bereikt, en velen met bedriegelijke beelden en akelige verblindheid beziel heeft.....

“No. 7, Grahamstad, 23 September, 1846.

“Sir!—Te midden van het schenden der nieuwe traktaten, het mislukken van nieuwe proeven,—te midden van vele en talrijke Kaffer-strooperijen,

groote opgewektheid en de verschrikkelijke onzekerheid van leven en eigendom, arriveerde uwe Excellentie andermaal op de grenzen in Mei 1845. De Kolonie wanhoopte aan hare veiligheid, Kafferland had een krijgszuchtig voorkomen, en een inval werd door de wilde opperhoofden beraamd.

“Niettemin werden de Britsche troepen over de grenzen gemarcheerd om eenen wilden volksstam, Grikwas genaamd, te helpen tegen de nijvere en verdrukte boeren, en wij werden andermaal gelaten onder de bescherming van onzen getrouwen en veel geliefden Neef en Bondgenoot, den barbaar Macomo, die, rondwalende gelijk de wolf en de tijger, met de leus van Ravensworth, “Maneo tempus” (“ek wag net op di eerste kans,”) slechts zag naar eene gelegenheid om zijn buit met meedoogenlooze klauwen aan te vallen. (Di skrywer wy hier uit o’er di skreenende onregverdigheid van di oorlog teen onskuldige boere, terwijl di Kaffers hier vrygelaat word om te steel en te moor net soos hulle wil. Waar dit te pas kom sal ons anhaal wat hy van di oorlog sê).

“Uwe Excellentie zult in het oog gelieven te houden dat ik in mijn haastig verhaal het geheel bedrag der rooverijen niet invoeren kon, maar slechts eenige opvallende daadzaken, als referten tot vele anderen omtrent denzelfden tijd gepleegd.

“Op den 12den Juni 1845 werd de broeder van den vermoorden De Lange beroofd van zijn vee nabij Vischrivier, en de Kaffers, gewapend en talrijk, daagden den eigenaar die hen vervolgde uit voorwaarts te komen, dat zij ook hem ombrengen konden op het altaar van roof. Hier was dus weder een grove schending der nieuwe traktaten van de Montagu proef No. 2. De wilde opperhoofden hebben of hebben de magt niet hunne andere wilden te betuigen;—en zoo zij die hebben, waarom hen dan niet verplicht de traktaten na te komen? Zoo zij dezelve niet hebben, waarom traktaten met hen gesloten? Zij hebben de magt, Sir, maar dezelve nooit uitgeoefend, waar plunder het doel was, en zullen dit nimmer doen, zoo lang zij vrij blijven, en zoo lang er in hun binnenste de begeerte naar het vee van den nijveren kolonist bestaat, en deze begeerte zal hen bijblijven, tot dat zij aan de Britsche wetten onderworpen worden.

“Vergun mij Uwer Excellentie’s aandacht te vestigen op eene zinsnede in den brief van den Edelen John Montagu, dd. 2 October, 1844. *“De ontdekkende heeft ongelukkig geleerd hoe weinig aan deze voorwaarden is beantwoord, en hoe vele talloze daden van en geweld roof GEDURIG op de Kolonie zijn GEPLEEGD, onder den dekmantel van vriendschapstraktaten. Tegelijkertijd heeft Zijne Excellentie geene hoop dat deze of eenige andere traktaten van nut zullen zijn, tenzij de opperhoofden of hoofden van kralen besluiten getrouw en eerlijk jegens het Britsche Gouvernement te handelen.”* Vergun mij nu een ieder die bekend is met het Kafferkarakter, te vragen, wanneer het laatste gedeelte dier zinsnede in werking zal gebracht worden? De Edele Secretaris zegt vervolgens: *“Door den aard des lands, de ligging der kralen in betrekking tot elkanderen, en de onmogelijkheid dat iets in een kraal omgaan kan, zonder door het hoofd derzelve gezien of gehoord te worden, is Zijne Excellentie VOLKOMEN OVERTUIGD dat de Kaffer-hoofden ten minste tijdelijke toestemmers moeten zijn tot de rooverijen welke gepleegd worden, om niet te spreken van andere kanalen van onderricht welke deze daadzaken bevestigen.”*

“Dus schrijft de Edele John Montagu.....Zie, Sir, op de talrijke en onrustbarende verliezen gerapporteerd in de couranten van 19 Juni, en gij moet voorzeker overtuigd zijn dat de Kaffers ons bespotteden. Dit alles gebeurde terwijl Uwe Excellentie op 1 Juni op de grenzen waart in het kamp van Touwfontein, {Noordelijke {Grenzen..... (Hier noem hy weer ’n menigte gevalle van moord en diefstal, en eindig aldus :—)

“.....Omtrent dezen tijd verliet Uwe Excellentie de onmiddellijke grenzen. Naarmate Uwe Excellentie voortging, werden petitien, vol verdriet en wanhoop, aan u gepresenteerd; antwoorden, beloften behelzende, werden

gegeven; en op 23 Juli landde Uwe Excellentie in de Simonsbaai, en hier werden wij gelaten om tegen den stroom van tegenspoed te worstelen, en onzen staat te beweenen met vruchteloos verdriet.....

“No. 8. *Grahamstad, 26 September 1846.*

“Sir—Ik gevoel mij geneigd voort te gaan met het droevig verhaal van rampen tot het einde van het jaar 1845, ten einde Uwe Excellentie de vreeselijke onzekerheid der Kolonie te toonen.....Maar waarlijk, Sir, toen ik kennis kreeg aan de Generale Orders ter afdanking van de geheele Burgermagt, had ik groote lust mijn verhaal af te breken, en in den naam van gezond verstand te vragen, wat verder? Ik verlang geenszins een boodschapper van onheil te zijn, maar ik kan mijne oogen niet sluiten voor de schrikwekkende onzekerheid waarin wij geplaatst zijn. Ik wenschte dat ik mij onder het goede volk in de Kaapstad bevond, daar ik vermeen dat het mij alsdan beter dan hier gaan zoude. Maar daar ik ongelukkig hier ben, kan ik geen stille aanschouwer van voorvallende gebeurtenissen zijn. Ik kan den verschrikkelijken angst niet vergeten waarin een ieder zich bevond, en onzen beschermenden staat, toen de noodschoten van onze vestingen gedaan werden;—toen wij allen in het holle van den nacht den aanval te gemoet zagen van barbaarsche horden, zich toeleggende op helschen moord. Ik herinner mij den schrik en angst des zwakken onderdoms,—der teere jeugd,—en ik kon slechts flauwelijk den doodsangst beschrijven van de zwakke moeder, die met loshangende kleederen, en het onschuldig wichtje aan de borst gedrukt, ginds en derwaarts een schuilplaats zocht.....

“Ik heb de koortsachtige angstvalligheid en den heftigen polsslag welke de geheele Kolonie eenige maanden lang beroerde bevende gadegeslagen. Ik heb van dag tot dag reikhalzend uitgezien naar eenen beteren staat van zaken, en ik aanschouw met smart maatregelen welke elkander spoedig opvolgen, en bijkans op al onze handelingen het zegel van onvermogen drukken. Ik heb de Kaapsche Boeren, die uit hunne woningen opgeroepen werden om als onze vrienden en de beveiligers der grenzen werkzaam te zijn, zien mishandelen, en onze verraderlijke vijanden, gelijk het wilde opperhoofd Umkye, met zijn gevolg en anderen, zien troetelen en liefkozen, strelen en bemoedigen. (De kommandant Linde zal in de Kaapstad de behandeling kunnen ophelderen welke hij en zijne manschappen van den Kwartiermeester Generaal hebben ondervonden.).....Bijkans al hetgeen tot hiertoe gedaan is, gelijkt naar de beweging van den Franschen koning, die de hoogte om marcheerde met 20,000 man, en toen weder af marcheerde.

“Ik wil uwer Excellentie's aandacht thans vestigen op het eerste geval van belang dat plaats had na uw vertrek uit deze provincie. Ik bedoel de bijeenkomst der Kaapsche boeren op 9 Augustus, 1845, toen eene memorie opgesteld werd, het vreeselijk lot bekend stellende hetwelk de provincie bedreigde, en waarop ik hierna zinspelen zal. Het is DIE MEMORIE, geteekend door 100 bekwame en fatsoenlijke mannen, welke zooveel discussie in den Wetgevenden Raad teweeg bragt, toen de daarin bekend gestelde daadzaken met zooveel minachting behandeld werden. Niemand kan de aanspraken, de resolutien der bijeenkomst, en die memorie lezen, zonder voor eigen veiligheid te sidderen.—Alles daarin vervat is ongelukkig bewaarheid; *velen der toen aanwezigen zijn sedert gedood*; en bijkans allen van hunne bezittingen beroofd. Maar de tijd om deze bijzonderheden meer van nabij te beschouwen, is nog niet daar...Er was gelegenheid om onverschrokken te handelen; de dag was aan gebroken om onvermogen en verkeerd opgevatte verdraagzaamheid door krachtdadigheid te doen vervangen. Verscheidene diefstallen werden omtrent dezen tijd gepleegd. Ik zal eenigen melden. (Hy noem 'n menigte gevallen op).

“...Wij komen nu zeer na aan de beruchtvolle laag van den Edelen Secretaris. Eene requisitie werd geteekend om verlof tot het houden ener

bijeenkomst door een ligchaam menschen, Engelschen en Kaapsche boeren, of zoo gij hen ook noemen wilt, maar voor wier rijkdom, fatsoenlijkheid, en verstand ik u borg sta. Ik ken verscheidene hunner—velen even verstandig, en elk hunner ondervindingrijker dan de telescopische Secretaris der Kaapstad. Herinner u, Sir, dat ik niet BIJ VERGROOTING spreek. Wel, de requisitie werd geteekend voor de bijeenkomst, en met uwer Excellentie's verlof zal ik alhier een afschrift daarvan laten volgen:—

“De ondergeteekende requisitionisten vragen uwe Edelheid eerbiedig om verlof tot het houden eener publieke bijeenkomst in de nabijheid der Kaga, in het district Somerset, ten einde in overweging te nemen den *tegenwoordigen onrustbarenden staat der grensboeren, door de toenemende stoutheid der Kafferhorden, den onbeteugelden voortgang hunner STROOPERIJEN, en het gevoel van onzekerheid waarin de ingezetenen leven door dagelijksche vrees voor een anderen inval dezer bloeddorstige wilden.*” Geteekend door 53 respectable, rijke en verstandige mannen. Verlof werd door den Luitenant-Gouverneur op 25 Augustus gegeven om de bijeenkomst te houden op 5 September te GIDEON'S Hoek, eene voorspellende plaats, indien gij den naam in aanmerking neemt. Indien het zwaard des Heeren hen op dien dag had gesterkt, en zij Gideon's mannen geweest waren, zouden de zaken er thans beter uitzien. Ik twijfel niet, Sir, of Zijne Edelheid heeft u bekend gemaakt met het doel der te houden bijeenkomst; zoo niet, hoe zeer is hij dan niet te laken? In alle gevallen is hetzelfde in de nieuwsbladen verschenen, en zeker in tijds genoeg om de Kaapstad vóór 7 September te bereiken, en den Gouvernements Secretaris den uitslag te doen afwachten. Maar neen, geen uitstel. De aanspraak was gespannen, gereed om uit te barsten, en ik geloof dat het antwoord op de ongerustheid van zijnen inwendigen waarschuwer was: *Toet! op mijn eer, die boerenbijeenkomsten zijn vol vertoon, vergrootte en overdreven opgaven!* Ik word genoopt deze zaak dadelijk op te vatten, en nog meer om regtsreeks de geeselde te bezigen. Maar God verhoede dat ik eene goede zaak zoude bederven door mijne onvoorzigtigheid. De aard der zaak vordert ernstigheid, en ik zal mij intoomen. Was er geene genoegzame reden, Sir, om de boeren te regtvaardigen, sterke, maar niet overdreven petitien aan den Wetgevenden Raad in te dienen? (Dan gaat hy an om 'n onnoemelijke getal van diefstalle en moorde op te som.)

“Hier eindigt mijn verhaal van het jaar 1845. Ik ben verblijd over het einde. Welk eene schilderij ter overweging, Sir! Ik hoop dat dezelve noch overdreven noch vergroot bevonden zal worden. Ik verwijs uwe excellentie naar de archieven des lands. Daar zijn de daadzaken!.....Dit is het droevig verhaal van een gedeelte van het lijden, het nadeel en de verdrukkingen der Kolonisten, die, zoo zij met niets anders te worstelen hadden dan de haghelijkheden der tijden, hun moeitevol leven, de herhaaldelijke en aanhoudende droogten in dit gedeelte der wereld (de hemel weet het) genoegzaam zouden zijn om den sterksten te doen beven op het uitzigt van zulk een leven.

“Terwijl ik zulk eene zee van misdaden doorwaadde, werden mijne gevoelens opgeruid, en zoo ik de moeielijkheden had voorzien om uwe Excellentie slechts van het jaar 1842, tot waar ik afgebroken ben, tot leidzman te dienen, zoude ik zulks nooit ondernomen hebben. Het doet mijn bloed in de aderen stelpen, en de veelvuldigheid der misdaden welke onder mijne opmerking kwamen, is genoegzaam om de zachtere gevoelens van den mensch te verstompen, en om in eene zekere mate dien schrik en angst uit den weg te ruimen welke alle goede menschen voor zulke afschuwelijke daden behooren te hebben”.....

Di tweede deel van Tancred syn briewe het di skrywer van ons geskiedenis ni kan kry ni. Mar dis oek al genoeg. Uit wat ons angehaal het kan 'n mens duidelik siin:—

1. Hoe dwaas dit was van di Engelse Regering om ni by tyds na di Boere

te luister as di Boere ver hulle waarskou dat di Kaffers wil oorlog maak. Né, dan wil hulle altyd beter weet. En wi ken nou di Kaffers beter as di Boere wat so veel jare met hulle omgegaan het? En dan wag hulle tot di Kaffers eers 'n menigte vé gesteel en 'n heel party Boere vermoor het, en dan sal hulle eers—en oek nog éwe tydsgenoeg—begin werk te maak van di saak. En di arme Boere is di lydende party.

2. Hoe dom dit was van di Engelse Gouverneurs om elke maal weer traktate te sluit met barbare wat dit ni eens kan onderteken ni, en wat dan net van di kans gebruik maak om van nuuts af te steel en te moor. 'n Esel stoot hom ni twémaal an een steen ni, sè di spreekwoord; mar an di steen het di Engelse Regering hulle rreer as twémaal gestoot. En di arme Boere is di lydende party.

3. Wat 'n verkeerde stelsel dit is om Gouverneurs so mar weg te roep in di middel van 'n oorlog, so dat hulle alles in di steek moet laat; en dan kom hiir 'n wild vreemde Gouverneur, wat di land en di Kaffers ni ken ni, en di skiet weer bok op bok. En di arme Boere is di lydende party.

4. Hoe onregvêrdig dit is om di Kaffers di Boere hulle vé te laat steel, hulle huise te laat afbrand, ens., en dan ni di Kaffers, as hulle vrede sluit, so veel boete te laat betaal (en di Kaffers kon dit betaal an vé), dat hulle di Boert kon skadeloos stel ni. So dat di arme Boere mar di lydende party gebly hee.

IX. VORDERING VAN SKADEVERGOEDING EN VERLISE BY DI KAFFER-OORLOGE VAN 1835—47.

Laat ons o'er di *skadeloosstelling* van di Boere 'n bladsy uit 'n Engelse Geskiedenis vertel (Wilmot's History of the Cape Colony, appendix:)

“Di vordering, waarvoor onophoudelik skadevergoeding gevra is in ontelbare versoeksrifte, mar nooit gegé is ni, was 'n saak van ernstig ondersoek, en di Wetgewende Vergadering het 'n Komité angestel om di saak te ondersoek. Di Rapport wat hulle opgemaak het toon duidelik an:

“Dat by elke gele'entheid vrede gemaak is met di Kaffers sonder hulle te verplig om iits te betaal wat lyk na 'n volle skadevergoeding, soos hulle as o'ertreders in staat was om te betaal ver hulle ongesogte invalle in di Koloni; en dat di lyders (di Grens-Boere) nooit enige skadevergoeding gekry het ni, ofskoon di regering hulle dit dikwils belooft het.

“Dat ver di oorlog van 1835, na 'n gedeeltelike vergoeding an omtrent 800 persone uit di vé wat hulle van di Kaffers afgeneem het, daar nog 'n 3,000 Boere o'erbly wat niks gekry het ni, en hulle skade is £291,392.

“Dat in 1846 di Grens-Boere, deur 'n ander inval van di barbare, 'n verliis gely het an vé en ander goed (buiten aldi onskatbare lewens) van 'n verdere som van £525,592 waarvoor Gouverneur Sir H. Smith, in syn 'Minute' (Aanteekening) van 27 Juni 1848 (in voldoening van 'n order van Graaf Grey aan Sir P. Maitland, waarin hy toestem dat 'koloniste ongetwyfeld reg het om sodanige skadevergoeding te verwag ver di verlise wat hulle gely het as di Kaffers in staat is om te gé) afgestaan het di verwerde grond van Victoria en Albert tot skadevergoeding ver di Boere.

“Di vordering ver 1847 het di Comité, na 'n noukeurige ondersoek, ni minder bevonde as £406,000, en di Comité het toen anbeveel om te ondersoek hoe veel van di grond nog ni deur di regering ver ander eindes gebruik is ni, om wat nog o'er is sonder uitstel te verdeel onder di Boere wat skade gely het.....

“Toen daar gen gevolg gegé word an di anbeveling van di Komité, en net so min an 'n dergelike van di Wetgewende Raad, wat net so 'n gunstige Rapport uitgebreng het, toen word di saak voor di Wetgewende Vergadering gebreng in 1860 in 'n voorstel om Syn Eksellensi di Gouverneur te versoek om stappe te neem om volle skadevergoeding te gé, mar di voorstel is verwerp by stemming. 'n Ander poging is later weer gemaak, mar met diselfde gevolg.

Daarom klaag di ongelukkige slagoffers van 'n onregverdige politiek, en nì sonder rede, dat hulle gedurige en tydige waarskuwings van di dreigende gevaar in di wind geslaan is deur di Koloniale Regering, dat di Regering hulle verwaarloos het en ontrouw was an syn beloftes.

X. HOE DI ENGELSE VER DREIJER VERMOOR HET NA DI SLAG VAN BOOMPLAAS.

Omdat di Engelse altyd hulle mond so vol het van di onbeskaafde en ruwe manier waarop di Boere oorlog maak, daarom gé ons hiir nog

'N KLEIN STAALTJÏ VAN ENGELSE BESKAUWING.

Ons het ekspres ondersoek gedoen na di saak en ons gé hiir 'n afskrif van 'n briif wat ons daaro'er ontvang het van 'n geloofwaardige man, wat lid was van di Volksraad in di Vrystaat. Ons laat net di name weg. Verder gé ons di briif net soos hy is:

“Winburg, 31 Aug., 1874

‘Waar le Heer,—

“Ik heb uwen briif van den 30sten Juli ll. ontvangen. En door meer onderzoek is het mij gelukt den Lagerkommandant van het kommando tegen Sir Harry Smith uit te vinden, en met hem over den persoon DREIJER te spreken, en de uitslag in zijne ware geschiedenis is als volgt, deze:—De heer Dreijer is nooit voor het kommando opgekommandeerd. Hij was een man onbekwaam tot kommando-dienst; de man had zijn gezond verstand niet, hij was, zoo als men zegt, mal of krankzinnig. En in zijne afwezigheid van verstand is hij zonder wapen en ongereed van Vaalrivier achter het kommando nageloopt, en bij het lager gekomen, en de lagerkommandant was met hem aangehaald of opgescheept, want hij, Dreijer, is een paar malen uit het lager in het woeste veld weggeloopt, en de kommandant heeft hem weder moeten opzoeken. Hij was op Boomplaas bij den slag. Maar na den slag, toen het Boeren-kommando aan het oppakken was om te retireren, is Dreijer uit het lager geloopt in het veld, zonder weg en zonder wapen, want hij heeft nooit geweer gehad, daar het aan hem niet kon vertrouwd worden. De lagerkommandant had geen tijd of gelegenheid hem te laten opzoeken, en zij vertrokken dus, zonder te weten waar Dreijer is beland. Hij was altijd te voet, zonder paard, en bijna zonder kleederen. En onder het rondwalen van Dreijer in het veld hebben de mannen van Sir Harry Smith hem dwalende gevangen genomen, en mede naar Bloemfontein genomen en gevangen gehouden. En Sir Harry Smith heeft een krijgsraad bijeen geroepen, bestaande uit gekwetste en stervende en gezonde officieren, die in den slag op Boomplaas geweest zijn, en hij zelf, en zij hebben Dreijer ter dood veroordeeld, en hij is daarna te Bloemfontein doodgeschoten en begraven. Zijn graf is nog te zien. Hij was een getrouwd man en had kinderen. Toen Sir Harry Smith te Winburg aangekomen was, en de toenmalige Lager-kommandant van de Boeren, Jan Vermeulen, voor hem verschenen was, heeft hij aan Sir Harry verteld of gezegd, hoe de toestand van Dreijer was, en dat hij buiten zijn verstand was geweest, en dat het een moord was aan Dreijer gedaan, en heeft Sir Harry aan de vrouw en kinderen van Dreijer £60 sterling als vergoeding gegeven. Of de vrouw de £60 sterling ooit ontvangen heeft, dat weet J. Vermeulen niet; dat zal misschien de heer Southey wel weten.

“Alles wat hier boven van Dreijer gezegd is, is de zuivere waarheid, als is het onder eede verklaard. Dreijer was een Afrikaander of Boer.

“Met achting, enz.”

XI. DI TREURSPEL VAN SLAGTERSNEK.

(Opgeteken van di Lippe van 'n pas o'erlede Grysaard.)

Watter opregte Afrikaner lewe daar, wat nog ni di woord "Slagtersnek" gehoor het ni, en iits weet, van wat in verband met di woord voorgeval is? Né, ni maklik sal vergeet worde wat in 1814 en 1815 op di grense van di Koloni voorgeval is, toen 'n party burgers teen di Regering opstaan, wat an sommige di lewe gekos het, terwyl andere op andere wyse gestraf werd. En as daar één gebeurtenis is, wat altyd 'n eerste plaas sal inneem in di hart van di Afrikaner, dan sal dit *Slagtersnek* wees. Gen wonder dat imand wat as vreemdeling in Somerset distrik kom, graag di plekke waar alles voorgeval is self wil siin, en wil verneem wat alles gebeur is. Dis mar jammer dat deur di opgroeiende geslag ni meer belang gestel word in di dade en geskiedenis van di voorouers ni.

Soos dit mar al te dikwils gebeur, is in di beskrewe geskiedenis van di gebeurtenis 'n paar onnoukeurighede, wat jammer sal wees as dit moes bly voortbestaan, soos byv. dat di mense op Slagtersnek opgehang is, dat di onénigheid tussen Bezuidenhout en di Hottentot daarin bestaan het dat B. ver hom gevra het om 'n mes op te tel, ens. Gelukkig is daar nog enkele wat geleef het, of van wi di ouers geleef het, in di tyd toen di gebeurtenis voorgeval het, en wat dus, al het hulle ni alles self siin gebeur ni, dan tog veul van hulle ouers of grootouers gehoor het. Een van di oue aartsvaders was o'erlede Mnr. Jan de Klerk van Grootplaas, digby Somerset. Toen skrywer hiervan na syn ankoms op Somerset, en pratende o'er di gebeurtenisse, verneem dat daar nog so 'n oue aartsvader in di nabyheid woon, was dit dadelik syn plan om van hom uit syn mond 'n verhaal te kry van wat gebeur is. Hy het di o'erledene twe maal ontmoet; di laaste keer sowat 12 dage voor syn dood, wat op di 4de Juli 1892 plaas gevinde het; en sal probeer om so nakeurig molik weer te gé wat an hom vertel is.

Mar voor ons di verhaal gé is dit miskiin ni onbelangrik ver véraf wonende en ver reisigers om duidelik te maak waar di gedenkwaardige plekke is.

Di eigenlike "Slagtersnek," waar di boere saam gekom het, en vollens sommige di eed afgeleg het, leg enige myle, sowat 'n halfuur ry van Kookhuis Stasi, in di rigting van Cradock. Dis 'n stadige opdra'end tot op di nekki, dan gaat di trein en di wapad tussen twe koppe deur. Dis *Slagtersnek*. Di plek daarente'en waar di vyf boere opgehang is, en waar di graf vandaag nog te siin is, is op di plaas Verkeerde Water, vroeger bekend as Van Aardts Pos, en nou beter bekend as Long Hope Siding, en is 10 myle van Kookhuis in di rigting van Port Elisabeth, dus sowat 14 of 15 myle van di eigenlike Slagtersnek. Hoe dit in di geskiedenis gekom is dat di boere op "Slagtersnek" opgehang is, kon di skrywer ni uitvinde ni.

Di lgraf lê 'n 300 of 400 tre'e op regterhand van di spoorweg, as 'n mens di kame hoogte van Long Hope Stasi na Kookhuis opgaan. Van di trein sal dit oeilik kan gesiin worde; di enige teken om di plek an te duie is 'n kareboompi en sowat 'n 50 tre'e verder 'n knoestige olywehout boompi, 4 of 5 voet hoog, wat an di Zuid Weste hoek van di graf staan. Di graf is nog met gen marmarsteen, mar met ruwe klippe toegemaaik, is sowat 8 voet lank en 6 voet breed. Digte by, omtrent 8 of 9 voet daarvandaan, word nog di plekke angewys waar di galgpale gestaan het, wat wel so kan wees an di kleine gruisklippies wat di plekke onderskei van di omliggende grond.

Ons kyk neer op di ruwe klippe, tot nog toe di enige monument ver manne wat hulle lewe moes opoffer in di aangebore sug tot vryheid; ons bring in herinnering wat gelei het tot di anwesigheid van di graf daar; ons tel nog tussen di klippe op 'n stukki byna vrot hout, di oerblyfsel van di galgpale; di gedagtes vermenigvuldig sig in ons, mar voordat in ons gemoed oek gevoelens verrys, wat di manne, wat daar leg, besil het, gaan ons liwer heen om van Ou Mnr. De Klerk te verneem hoe di graf daar gekom het.

Na vertel te hê dat hy in 1802 (op 1 Aug.) gebore is, gaat hy as volg voort :—

In di tyd toen di gebeurtenisse voorgeval het, was Opperman veldkornet van di wyk. Fred. Bezuidenhout had 'n Hottentot wat syn vé moes oppas. In di tyd had 'n veldkornet di reg om te gelas, dat 'n diinsbode by syn baas moet bly, tot hy ander volk of 'n bediinde kon kry om syn werk te doen ; mar natuurlik moes hy sodanige bediinde behoorlik betaal.

Op 'n sekere dag begin di Hottentot syn skape uit te vang, om te kan vertrek. Bezuidenhout sê ver hom : “ Nê, jy kan ni trek ni, jy moet wag tot ek ander volk het,” waarop di Hottentot antwoord : “ Of jy wil of ni, mar ek trek.” Bezuidenhout sê : “ Dan slaat ek jou,” en daarop slaan Bezuidenhout hom, mar ni onbehoorlik ni. Di Hottentot gaan hom toen verklaag Mnr. Stockenstrom, in di tyd Landros te Graaff-Reinet, gé di Hottentot 'n pas, waarop di Hottentot syn vé gaan uitvang om weg te trek, terwyl hy Bezuidenhout toevoeg : “ Nou kan jy my 'n pak gé, mar ek sal daarom weggaan.” Waarop Bezuidenhout sê : “ As jy my dit vra, dan sal ek jou dit gé,” en hy gé di Hottentot oek toen enige houwe.

Nadat di Hottentot dit gerapporteer het, stuur Stockenstrom 'n skout, met name Lond, na Kaptein Andrews, te Verkeerde Water (nou Long Hope Siding), met 'n briif, waarin hy hom skrywe om hulp te gé, om Bezuidenhout te kan vang, hetsy lewendig of dood. Kap. Andrews huur ver Frans Rossouw ('n ambtenaar onder Kapt. Andrews) en stuur hom om ver Bezuidenhout te vang, daar Rossouw wis waar Bezuidenhout hom ophou, en hom sou gaan wegsteek as hy hulle te wagte is. Dit was 'n plek op di plaas Boven Groennek (Baviaansrivier).

Rossouw kom tot by di plek waar bezuidenhout in di krans is, en toen hy hom siin roep hy hom toe om af te kom. “ Nê,”—antwoord Bezuidenhout, —“ dit sal ek ni doen ni.” Nog 'n paar keer het hulle hom geroep, mar sonder gevolg. Rossouw gé toen order om op Bezuidenhout te skiiit, wat gedaan werd ; dog hulle kon hom ni raak ni. Bezuidenhout skiiit oek van uit di krans, mar o'erheen o'er di koppe van di manskappe. Rossouw stuur toen 'n soldaat om Bezuidenhout te bekruipe en in di gat dood te skiiit. Di soldaat skiiit en raak hom onder di arm deur, waarop hy dood neerval. Bezuidenhout syn vrou het di lyk toen laat uithaal en self begrawe.

Daarop kommadeer kommadant Willem Gabr. Nel, di kommadant van di afdéling, ver Hendrik Prinsloo, om ver Geswind di Hottentot wat saam met Bezuidenhout in di krans was, weg te bring na Graaff-Reinet. Prinsloo woon in di tyd op di plaas (digteby waar Somerset nou is), wat nog altyd na hom namelik “ Prinsloo ” genoem word. (Mnr. Alb. van Niekerk is nou di besitter daarvan). Toen hy di order kry, sê hy : “ waarom moet ek juis uitgesoek worde, om di Hottentot weg te bring.” Hy het hom verkleineer gevoel, deur so 'n handelwyse.

In plaas van te gehoorsaam an di bevel hom opgelé, gaat hy persone bymakar werwe, ten einde sig teen di Regering te verset. Kapt. Andrews kry intussen 'n briif, dat hy Prinsloo moet gevange neem. Prinsloo het oek 'n briif geskrywe an Jac. Kruger, om daar mense bymakar te maak, om op te staan teen di Regering. Christian en Stephanus Muller, twé broers, biid hulle diinste an om di briif te besorg, en beloof dat hulle dit eiehandig an Jac. Kruger sal o'erhandig. Mar inplaas van vollens hulle belofte te handel, gaan hulle na Cradock en gé di briif an Landros Visser. Di skrywe nog diselfde nag 'n briif an Kapt. Andrews, dat hy Prinsloo moet vang en gevange hou. Kapt. Andrews stuur 30 soldate onder 'n sersant, wat Prinsloo onverwags op di lyf kom en hom gevange neem, terwyl hy di middag na di ete 'n bitji gaan rus het. Hy had selfs ni eens syn baatji an ni.

Hulle bring hom toen na di plaas hiir,—Grootplaas,—(eientlik Doornkraal), waar myn vader Barend de Klerk toen gewoon het, om di nag hiir o'er te bly. Kapt. Andrews stuur deur Komdt. Christ. van Aardt 'n briif, om Prinsloo na

Verkeerde Water (van Aardtspos) te bring. Oek gé hy order dat di Kommandant Prinsloo moet dood skiet, as di mense hom wil kom afneem. Daar kom dan oek werklik ongeveer 30 man na Grootplaas, om Prinsloo af te neem, mar toen hulle daar kom, was Prinsloo al weggebring. Hulle vra an myn vader waar Prinsloo was, dog hy antwoord, dat Prinsloo nou al digteby di kamp te Verkeerde Water kon wees. Hulle jaag di soldate agterna, mar toen hulle te Verkeerde water ankom, was Prinsloo reeds o'ergelewer in hande van Kapt. Andrews. Hy kom uit na di burgers en vra ver, hulle: "Waar gaan julle heen?"—"Ons kom ver Prinsloo haal", was di antwoord. "Ek kan hom ni gé, voor hij in verhoor gewees is ni; mar as hy in verhoor gewees is, dan sal ek hom uitlewer." Hij gé daarop order an di vrou van Van Aardt,—wat di kontrak had om di troepe van brood en vlys te voorsien,—om di brood en vlys ver di troepe bestemd an di burgers te gé; hulle kon mar weer slag ver di troepe.

Di vollende morre sé hy an di boere, dat hij Prinsloo ni kan uitlewer ni. In di tyd het daar al langs Visrivier soldate gelê tot an Grahamstad. Hulle werd algar dadelik bijmakaar geroep en di kanonne opgebring na Kapt. Andrews, en so is al di soldate en Hottentots bymakaar gemaak. Di mense siin toen dat hulle niks kon uitrig ni. Komdt. Nel Kommandeer toen oek di burgers op na di kamp.

By Patrysheuwel, naby Kookhuisdrif, kom 'n antal boere byeen om ha'el te maak, terwyl 'n deputasi van boere na Gaika gestuur word om hom o'er te haal om same met di boere di Engelse te verdrywe. Di deputasi het bestaan uit Corn. Faber, Fred. Bezuidenhout, Steph. en Corn. Abraham Bothma. Gaika het egter geweier. Hy was deur di Engelse Regèring angestel as Koning, en waarskynlik het hy as sodanig 'n salaris getrek.

Daarna trek di Burgers op na Slagtersnek en vergader daar. Di veldkornette kommandeer di burgers byeen, sodat daar omtrent 500 man was. Hulle het daar gebly totdat Kom. Kuyler daar angekóm het met syn troepe. Myn vader was oek daarheen as Heemraad opgeroep.

Na enige onderhandelinge laat Kuyler di troepe teen di boere optrek. Vooran plaas hy di loyale boere, daarna di Hottentotte, dan di dragonders en eindelijk heel agter di Engelse soldate. Bezuidenhout met 'n paar andere kom voorwaarts en gooi syn geweer o'er 'n boom om te skiet; mar hy werd verhinder deur syn mense.

Myn vader stuur toen 'n boodskap dat hulle moes afkom. Hulle name moes opgeskrywe worde; dog hulle sou genade kry, en ni gestraf worde ni. "Verseker jy dit an ons?" vra hulle. "Verseker kan ek julle ni, mar dit is myn boodskap; in hulle hart (van di Engelse) kan ek ni siin ni." Natuurlik wou hulle ver hulle op so 'n losse grond ni o'ergé ni.

Toen gaan Nel op en roep hulle oek toe om af te kom, en sé: "julle sal gen kwaad o'erkom ni."—"Mar verseker jy ons dit?"—"Ja, ek verseker julle dit; so waar as di wyn in di Avondmaal Christus bloed en di brood syn vlees beteken, so waar sal julle niks o'erkom ni!"

Toen kom meer as di helfte om hulle o'er te gé: ongeveer 10 persone is weggevlug o'er di Bashee in Kafferland.

Hulle trek toen na di Militêre pos te Verkeerde Water, en terwyl di boere en soldate deurmakaar was bly sommige agter. Terwyl hulle ankom digby Van Aardts pos, werd op di trompet geblaas; di soldate rys op en dit blyk dat di kanonne reg gestel was. Daar was toen ni meer te dink an verset of ontkoming ni. Hulle werd dus geboeid en daar èr ni genoeg boeie was ni, werd sommige met rou rime vasgemaak, waarna hulle opgesluit werd in di barrakke of soldate-huise. Hulle werd toen weggestuur na Uitenhage, in verhoor geneem en veroordeel, vyf moes opgehang worde en di ander werd op ander maniere gestraf. Daarna werd hulle weer opgebring na Van Aardtspos, om opgehang te worde.

Daar was di dag toen dit plaas vind 'n menigte mense teenwoordig. Komdt.

Nel had (op las) di mense opgekommadeer, om aldus ver hulle vrees in te boesem. Nadat di vyf gehang was, breek di stroppe, sodat hulle op di grond val. Di mense begin om genade te roep. Mar Komdt. Nel wou genade gé ni. Solank as hy syn staf in syn hand hou moes hulle gehang worde. Hulle werd toen weer gehang, en daarna onder di galg begrawe. Di Engelse wou ni di lyke an di Famili afstaan ni, dat hulle dit self kon begrawe ni. Di Laksman het by myn vader geloseer, en hy self en van di soldate het verklaar, dat Bothma nog half lewendig was toen hy in di graf gegoi werd. Di balke wat vandaag nog op Verkeerde Water in di huis te siin is, is heel waarskynlik diselfde wat gebruik was ver di galg.

Tot so ver o'erlede Mnr. de Klerk.

Is alles op elke punt ni so omstandig mégedeel ni, dan sal di leser wel uit di geskidenis weet wat hy moet anvul. Veral moet di leser as hy bowestaande lees goed in di oog hou di onstuimige toestand waarin di bevolking van di grense op di tyd gewees het, sodat 'n kleine omstandigheid grote gevolge kon hê

In bowestaande verhaal ontbreek di bisonderhede omtrent di doodskiiit van Jan Bezuidenhout en di gevangneming van ander leiers van di beweging. Mnr. de Klerk het alleen mégedeel, dat di Engelse ver Jan Bezuidenhout, toen hulle ver hom wou vang en doodgeskiiit het, en dat syn vrou oek gehelp het om hom te verdédig, sodat sy nege ko'elgate deur haar klére had. Mar gelukkig kon di skrywer anteken uit di mond van 'n bejaarde ingesetene van di afdéling, wat di persoon meer dan eens hoor vertel het deur ou mense wat in di tyd geleef het.

Vollens di persoon het Jan Bezuidenhout, Corn. Faber, Steph. en Abr. Bothma, Theunis de Klerk, Hendrik Prins en nog 7 ander weggevlug, bo na Baviaansrivier. Di Engelse troepe het hulle agtervolg om hulle te vang en toen hulle bijmakaar kom, skiiit di Engelse na di boere. Jan Bezuidenhout werd doodgeskiiit, terwijl syn vrou en seuntji van 13 jaar hom help verdedig. Self toen hy dood was het di vrou nog ni opgegé ni, mar het nog angehou di gewére te laai, dat haar seuntji kon skiiit. En op laas skiiit hy di Engelse offisiir bo deur syn kapetji, mar toen werd hulle gevang. Toen di offisiir by hom kom, klop hy op di kind syn skouer en prys syn dapperheid; mar sê daarom: dis jammer dat so 'n kind onder di ellendige boere moes bly, hy moes na Engeland gaan om daar opgelei te worde! Hy vra toen oek nog an di kind, wat syn plan was of hy hom deur di kop of deur di kapetji wou skiiit. "Né, sê di kind,—ek wou jou deur jou kop skiiit dat di harsens so waai!"

Faber werd swaar gekwes, sodat hy byna dood was. Hy en syn maters wat gevang was, werd toen na Uitenhage gestuur om verhoor te worde. Mar an di wa-drywer, 'n baster, werd las gegé, om as Faber wil doodgaan, dan gou 'n strop om syn nek te sit en hom an di voorleerboom van di wa op te hang,—sodat hy daarom di skande moet hê van opgehang te wees.

Faber het egter in lewe gebly, di dokter het hom gesond gemaak, en na hulle gevonnis was, werd hulle weer opgebring na Van Aardtspos om opgehang te worde. Di eerste maal het di dwarsbalk gebreek. Bothma syn strop het drimal gebreek. Di twédemaal val syn vrou an Kuyler syn voete om pardon te smeek, mar hy skop haar van hom weg. Komdt. Nel hys syn staf weer op as teken dat hy moet gehang worde. Ver di derde maal het di strop weer gebreek, en toen werd Bothma saam met di ander, met di stroppe om di nekke in di graf gegooi, terwijl Bothma nog syn oge geknip het.

Dit word nog oek vertel dat Ds. Herhold, wat daarby teenwoordig was, syn mantel o'er Bothma wou gooi, as teken dat hy moet gespaar worde, mar toen hy siin dat Nel syn staf ophou, was hy bevrees.

Sover wat di persoon ons mégedeel het.

Ons laat hiir nou volg di name van al di persone wat betrokke was in di treurige geskidenis:—

Ter dood werd veroordeeld:—Hendrik Prinsloo, Stephanus Bothma,

Cornelis Faber, Theunis de Klerk, Abraham Carel Bothma en Willem Frederik Krugel.

Nicolaas Prinsloo, David Malan, en Pieter Willem Prinsloo werd ver altijd verban uit di distrikte Graaff-Reinet, Uitenhage en George.

Andries Hendrik Klopper, Hendrik Petrus Klopper, Johannes Bronkhorst, Thomas Andries Dreyer, Pieter Lourens Erasmus, Hendrik Andries Gustavus van der Nest, Willem Jacobus Prinsloo, Johannes Prinsloo, Cornelis van der Nest, Philip Rudolf Botha, Jacobus Martinus Klopper, Johannes Frederik Botha, Joachim Johannes Prinsloo, Willem Andriaan Nel, Frans Johannes van Dyk en Klaas Prinsloo, H.z., werd veroordeel "in een afzonderlijken kring onder het opzigt der bedienden van Justitie te worden geleid naar de Executieplaats te Slachtersnek, waar zij hun eed hadden gezworen, en aldaar, zonder op het schavot te worden gebragt, of op eene onteerende wyse te worden ten toon gesteld, de executie te aanschouwen, om dan te worden ontslagen."

Frans Marais moes "met den koorde om den hals aan den scherpregter worden overgeleverd, aan de galg vastgemaakt, gedurende de executie der ter dood veroordeelden worden tentoongesteld en voor den tyd zyns levens uit de Kolonie worden verbannen."

Adriaan Engelbrecht en Andries Meyer werd ver sewe jaar verban.

Di weduwe Jan Bezuidenhout moes met haar huisgesin di distrikte Graaff-Reinet en Uitenhage verlaat en meer landwaarts in gaan woon.

Andries van Dyk, Christoffel Rudolf Botha, Abraham Ludovicus Botha, Pieter Jacobus Delport, en Johan Theunis Mulder moes ider 'n boete van Rds. 200 betaal, terwijl Hendrik Johannes Liebenberg met 'n boete van Rds. 100, en Adriaan Labuscagne, Leendert Labuscagne en Barend de Lange ider met 'n boete van Rds. 50 vrykom.

Later werd di doodvonnis van Krugel verander in lewenslange verbanning.

XII. OFFISIELE SELF-VERDEDIGING VAN DI VOORTREKKERS

"Pietermaritzburg, Natal, 21 Febr., 1842.

"Aan Zijne Excellentie den Majoor-Generaal Sir GEORGE THOMAS NAPIER, K.C.B., Gouverneur, en opperbevelhebber, enz., enz. van de Kolonie de Kaap de Goede Hoop.

"Mijnheer!—Wij ondergeteekenden, President, en leden van den Volksraad, bijeengekomen in onze vergadering van deze plaats, hebben goedgedacht Uwe Excellentie te berigten, dat wij ontvangen hebben zekere Proclamatie, gedateerd 2 Dec. 1841, door Uwe Excellentie uitgevaardigd, waarbij verklaard wordt, dat Uwe Exc., ingevolge last door U ontvangen, goedgevonden heeft, om de militaire bezettingen van deze plaats te hervatten, en dat wij Britsche onderdanen zijn, en door H. M. de Koningin van Engeland, niet als een vrij volk zullen worden erkend, enz. En daar de vriendschappelijke onderhandelingen, die wij met Uwe Excellentie hebben begonnen, en de voorstellingen door ons gedaan, met het oogmerk om eenen altoosdurenden vrede en bondgenootschap met het Britsche Gouvernement te sluiten, indien wij slechts aan ons eigen bestuur zouden worden overgelaten, (een voorregt, dat zelfs aan de Griquas, op de grenzen uwer Kolonie woonachtig, niet geweigerd is geworden, hoewel dat volk uit niets anders bestaat, dan uit emigranten van de Kolonie even als wij)—nu tot eene oorzaak gebruikt worden, om de allerschroomelijkste gevolgen op ons nêr te brengen; zoo hebben wij, ten einde met het gevoelen van al onze mede-emigranten naauwkeurig bekend te worden, de gemelde Proclamatie onder hen doen verspreiden, en hen uitgenoodigd, om door middel

van publieke bijeenkomsten vrij over dit onderwerp te handelen, en ons met den uitslag bekend te maken.—Wij kunnen Uwe Exc. thans berigten, dat het algemeen gevoelen van onze mede-emigranten is, dat zij ons hebben verzocht te declareren (verklaar), zoo als wij doen mits dezen, dat wij Uwe gemelde Proclamatie beschouwen als ten uiterste onregtvaardig omtrent ons, en geschikt om (indien zij in werking wordt gebracht) juist datgene te weeg te brengen, wat daarin als hoofddoelwit voorgesteld wordt, te willen vermijden, namelijk: oorlog en bloeddorsting.

“Daar deze misschien de laatste communicatie van dien aard zou mogen zijn, die wij gelegenheid zullen hebben aan Uwe Exc. te doen, achten wij het noodig, om verder het onderwerp meer in zijne uitgebreidheid aan te roeren.

“Vooraf, wenschen wij wel te mogen worden verstaan, dat het ons oogmerk niet is, om te beleedigen, verwijtingen te doen, of aanleiding te geven tot eenige oorlogzuchtige bedrijven; daar het onze hartelijke wensch en begeerte is, om den vrede te bewaren met alle menschen; en dat niets ons bewegen zal, om de wapenen op te nemen, om menschenbloed te vergieten, dan alleen een vaste overtuiging, dat wij zulks niet vermijden kunnen, of wanneer de bescherming van onze eigendommen,—(die wij beschouwen zuur en duur verkregen te hebben.)—en van ons eigen bestaan, zulks mogten vereischen, of ook, wanneer wij zien, dat geweld en geen regt omtrent ons geoefend wordt. Wij weten, dat er een God leeft, die Hemel en Aarde regeert, en die magtig en gewillig is, om den verongelijkte, hoewel zwakkere, tegen geweldenaars te protecteeren (beskerm). Op Hem en de regtvaardigheid van onze zaak verlaten wij ons; en zoo het zijn wil is, dat eene alreheele verwoesting over ons, onze vrouwen en kinderen, en alles wat wij hebben of bezitten, worde gebragt, zullen wij onderworpen zijn, en erkennen zulks bij Hem te hebben verdiend, maar niet bij de menschen. Wij zijn bekend met de magt van Groot-Brittanje, en het is ons doelwit geenszins om die magt te trotseeren; doch wij kunnen tegelijkertijl evenmin toelaten, dat geweld, in plaats van regt, over ons zou zegevieren, zonder dat wij al onze pogingen zullen hebben aangewend, om zoodanig geweld tegen te gaan. Wij beschuldigen het Britsche Gouvernement niet van zoodanig gezind te zijn; doch de ondervinding heeft ons geleerd, dat de verkeerde en ongegronde voorstellen (zoo als weér blijkbaar omtrent ons het geval is), uit een ver afgelegene land voortgesproten, maar al te dikwerf maatregelen hebben te weeg gebragt, die drukkend en onregtvaardig waren.

“Wij ontkennen ook ten stelligste, dat een ingekankerde haat tegen de Engelsche natie ons bezielt. Elk mensch op den aardbodem is natuurlijk zijn eigen volk meer toegedaan dan anderen; maar als Christenen hebben wij geleerd alle menschen lief te hebben; en, ofschoon wij, Zuid-Afrikaansche boeren, menigmaal door Engelschen met trotscheid en verachting zijn aangezien geworden, laten echter vele Engelschen (waaronder wij ook de Schotten begrijpen, met wie wij persoonlijk in ons geboorteland bekend waren, en waaronder wij zelfs Leeraren hadden, die wij alle hoogachting hebben toegedragen,) getuigen; laten de officieren en soldaten, met wie wij tezamen onder de wapenen hebben gediend; getuigen, laten onze gewezen regenten, regters en plaatselijke autoriteiten getuigen; en laten zelfs de respectabele Engelschen, die thans hier in veiligheid onder ons wonen en verkeerden, getuigen: of zoodanige haat in onze boezems jegens de Engelschen gekoesterd wordt. Echter willen wij niet ontkennen, dat de van tijd tot tijd door het Engelsche Gouvernement omtrent ons in de Kolonie genomen besluiten, en uitgevaardigde wetten, de eenigste oorzaak zijn geweest, waarom wij ons geboorteland en onze maagschap hebben verlaten, en ons, als het ware, op de baren der wildernissen begeven, om vrij van het bestuur van het Gouvernement te mogen zijn. Om eenige voorbeelden aan te halen: Wie was het, die ons de toenemende kwade gevolgen van slavernij opdroeg? Wie, die ons regt van eigendom daarop verzekerde? Was het niet hetzlfde Gouvernement, dat het ons naderhand weér ontnam; en zulks op eene wijze, dat wij zelven geene de minste stem hadden, omtrent

de beste of meest geschikste wijze, waarop zulks zou kunnen geschieden? Wie was het, die ons volle compensatie (vergoeding) beloofde voor onze slaven? Was het niet hetzelfde Gouvernement, dat ons met een derde deel van de wezenlijke waarde onzer eigendommen afscheepte, en dan nog ten prooi liet van schraapzuchtige en gewinzoekende handelaars, die ten koste van onze beursen zijn verrijkt geworden? Wie was het die ons bezigde, zonder loon en op onze eigene kosten, tot bescherming van de grenzen der Kolonie, tegen de vijandige en oorlogzuchtige of roofzieke Kaffers? Was het niet hetzelfde Gouvernement, dat ons naderhand alle aanspraak op compensatie (vergoeding) ontzeide, verkeerdelijk voorgevende, dat wij door onze berooving van den Kaffer, met regt ons hunne wraak op den hals hadden gehaald? Wie ontnam ons den besten Gouverneur, dien wij ooit gehad hadden, (Durban), enkel, omdat hij, als een man van geweten, de verongelykte Kaapsche Kolonisten verdedigde, en, door het straffen van hunnen verwoestenden vijand, hunne wezenlijke veiligheid en bescherming zocht? Wie zond ons daarna politieke speculanten, aan handen en voeten gebonden, wier grensstelsels ons blootstelden, om zonder ophouden en ongestraft door den Kaffer te worden beroofd en bedreigd; en zulks nog vergezeld met zware onkosten voor het land, welke op de beurs van den geruïneerden boer moesten neerkomen? Was het niet datzelfde Gouvernement, dat het land openstelde voor rondzwervende vagebonden, die in eene werkelooze woeste levenswijze verkeerden, en van de kudden en andere eigendommen van den reeds genoeg verdrukten boer leefden?—waardoor den boer—van arbeiders ontbloot, of, indien hij ze al had, van alle noodige gezag verstoken, (en waaronder de kolonisten thans nog zuchten)—de moed geheel ontnomen werd, zoodat hij, zijne herhaalde remonstrantiën (bijeekomste) en petitiën (verzoekschriften) onbeantwoord of verontachtzaamd ziende, de donkerste vooruitzichten had.

“Al deze euvelen schrijven wij toe aan deze eenige oorzaak, namelijk het gebrek aan een vertegenwoordigend Gouvernement, dat ons geweigerd is geworden door het uitvoerend Gouvernement van datzelfde volk, hetwelk hetzelfde voorrecht beschouwt als een zijner beiligste burgerregten, en waarvoor elk ware Brit zijn leven laten wil. En wat deden wij onder al die verdrukkingen? Namen wij de wapenen op, eischende dat ons regt geschiede, zoo als onlangs in de Canada's is geschied? Neen, wij gaven ook den rok, aan hem die ons den mantel had ontnomen; wij ontteden ons zelfs van onze vaste eigendommen voor spotprijzen;—wij zeiden het Gouvernement openlijk aan, dat wij ons land en zijn gebied zouden verlaten. Het werd ons toegestaan, ten minste niet verbod n. Wij waren zelfs verrast op het vernemen van eene allerbillijkste en regtvaardige declaratie (verklaring) door den Luitenant-Gouverneur gedaan, dat het een onbetwistbaar regt was, dat iemand, met het bestuur eens Gouvernements ontevreden zijnde, vrijheid had het te verlaten. Aanstonds, na onzen uittogt, verklaarden wij onze onafhankelijkheid; wij rigtten een eigen bestuur op; wij voerden oorlogen tegen die ons onverziens overvielen, en maakten vrede; wij namen bezit van de onbewoonde landstrekken, zooweldie ons door vriendschappelijke onderhandelingen met de Heiden-sche volkstammen toevielen, als die wij met ons goed en bloed moesten koopen.

“Intusschen, wat deed het Koloniaal Gouvernement gedurende den loop van al deze omstandigheden? Liet het ons aanzeggen, dat wij ons van onze verplichtingen als onderdanen niet konden ontslaan, waar wij ons ook mogten bevinden? Of bood het ons eenige hulp, toen wij in nood waren, en het vooruitzicht hadden om alle oogenblikken door woeste, bloeddorstige heidenen te worden vernield;—en toen reeds over de 600 van de onzen allerverraderlijkst en onschuldig waren vermoord? Of bleef het onverschillig de ellende van zijne voorgewende onderdanen aanschouwen, zoo lang totale vernieling hen bedreigde? Maar, wat meer is, werden niet hunne moordenaars ondersteund en geholpen, zoodra zij (de emigranten) eenigen kans schenen te hebben van de overwinning te behalen, door allen uitvoer van wapenen en ammunitie naar

hen te beletten? Ja zelfs door ons met eene militaire bezetting te bedreigen, en onze eigene wapenen en ammunitie te confiskeren (in beslag te nemen); en dit mede, onder voorgeven van uit menschlievendheid verdere bloedstortingen te willen vermijden, toen er geene vrees bestond voor de vergieting van Christenbloed, maar toen wraak stond genomen te worden op diegenen, wier handen daarmede nog bevuurd waren. Voorts, door den handel te stremmen, waardoor velen der emigranten gedurende de bezoeking van de besmettelijke ziekte (de mazelen) stierven, uit gebrek aan de noodige middelen of van voedsel, geschikt of onontbeerlijk in zulk een tijd! Heeft niet hetzelfde Gouvernement ons steeds als uitheemschen behandeld, zelfs met betrekking tot onzen handel over zee? Hoe is het dan mogelijk, dat met al zulke gronden aan onze zijde, Uwe Exc. kan verwachten, dat wij op ons zelve kunnen zien als overtreders of oproerigen tegen ons wettig Gouvernement? Wij verklaren, dat wij niet kunnen zien hoe het Britsche Gouvernement, onder de voormelde omstandigheden, met eenigen den minsten schijn van regtvaardigheid of billijkheid op ons als onderdanen aanspraak maken kan! tenzij zulks alleen geschiede, uit andere politieke beweegredenen, of uit jaloezij, tegen ons redenen gezocht worden, om, met eenigen schijn van regt, de verachte en aan het noodlot overgelatene emigranten weder onder het juk te brengen. Wij twijfelen sterk, wanneer wij in het hart van Afrika waren getrokken, of naar Delagoa, of men ons daar ook zou hebben gemoeid. Doch wij koesteren nog de hoop, dat, wanneer het tegenwoordige Gouvernement van H. M. de Koningin van Engeland, en de Britsche natie *wel* en *waarlijk*, met de geheele toedragt der zaak zullen zijn bekend geworden, er andere middelen zullen worden gevonden om satisfactie (voldoening) aan beide kanten teweeg te brengen, dan door het zwaard en door bloed. Wij smeeken Uwe Exc. derhalve, om de zaak weder te overwegen, en geene maatregelen te nemen, waardoor wij gedreven konden worden tot stappen, die, hoezeer tegen onzen zin, of hoe smartelijk zij ook voor ons zullen zijn, echter voor ons leven en veiligheid onvermijdelijk zullen worden, en eene verantwoording op Uwe Exc. zelve zullen brengen, die vroeg of laat zwaar zal kunnen zijn te dragen.

“Wat aanbetreft de oorzaak, in uwe Proclamatie voorgewend, waarom deze militaire bezitting zal moeten geschieden, namelijk, onze resolutie (besluit) alhier genomen omtrent de kaffers, van den 2den Augustus, 1841, wenschen wij slechts aan te merken, dat, zoo als gewoonlijk geschiedt, Uwer Excellentie's informateur (berigter) de wezenlijke toedragt der zaak of zelf niet weet, of voorbedachtelijk voor U verborgen heeft gehouden. Wij zijn in staat elken opregten philanthropist (mensevriend) te kunnen overtuigen, dat ons voornemen omtrent de kaffers, zoowel oude inwoners als latere aankomelingen, in het maken der schikkingen voor hunne verplaatsingen, zoowel bij de reeds aangehaalde resolutiën (besluiten), als bij eene andere, sedert omtrent hetzelfde onderwerp genomen, gegrond is op ware menschlievendheid, in zooverre wij daardoor hebben zoeken voor te komen, of te vermijden, de waarschijnlijkheid van vijandelijkheid en bloedstorting, welke anders onvermijdelijk het gevolg zou moeten zijn, wanneer wij toelieten, dat Zoolas en andere naturellen (inboorlingen) hunne oude woningen verlaten, en bij duizenden zich onder ons nederzetten (zoals thans het geval is); want eerst door ons tegen hunne vijanden beveiligd, en daarna sterk geworden zijnde, zouden zij in de schoonste gelegenheid van de wereld zijn gesteld, om ons uit te roeien, alleen om in het bezit van ons vee te geraken; of, hunnen aanslag ontdekt zijnde, zouden zij ons noodzaken, hen op staanden voet met de wapenen aan te vallen en te verdedigen.

“Onze maatregelen zijn derhalve ingerigt, om tegen de mogelijkheid van zoodanige gebeurtenis, in tijds, zoo veel als doenlijk is, te voorzien, en niet het kwaad te veel te doen toenemen, of eerst onherstelbaar te doen worden, en dan werkzaam te willen zijn. Het zou te breedvoerig zijn, wanneer wij thans willen aanhalen al hetgeen wij omtrent dit punt te zeggen hebben. Wij zullen

— dus overgaan, om aan te toonen, dat, indien Faku al eenige aanspraak had op het deel lands, in Uwer Excellentie's Proklamatie vermeld, hij alleen te blameeren zou zijn, zoo wij van dat land hadden gebruik gemaakt. Vooreerst, hebben wij bewijzen, dat hij in het jaar 1834 reeds gedeclareerd (verklaar) heeft, geene aanspraak op dat land te hebben, en, met uitzondering van eenige spionkraaltjes, het ook nimmer heeft bewoond, zoo ver wij hebbèn kunnen uitvinden. Ook hebben wij het kontrakt, door nu wijlen den heer Retief met Dingaan aangegaan, doen publiceren, zoowel als onze Proklamatie, waarin onze limiet-scheiding tot aan de Omsinvobo werd bepaald. Voorts is Faku zelf met ons tot eene vriendschappelijke verstandhouding overgegaan, en wij verkregen van en gaven aan hem verzekering van vreedzaamheid, en zelfs protectie (beskerming), zoodat er niets in den weg stond om hem te beletten van te protesteeren, wanneer wij over eenig gedeelte van zijn grondgebied disponeeren (beskik); doch bovendien heeft hij aan onze afgezanten vrijwillig erkend, dat het land aan Schaka en daarna aan Dingaan, wettiglijk toekwam, tot aan de Omsinvobo, en dat hij onze aanspraak daarop erkende als gegrond te zijn op regtvaardigheid, beide door kontrakt hiervoren gemeld en door de overwinning door ons op de natie behaald. Hij ging verder, en zeide dat Schaka en Dingaan het land hadden ingenomen, zelfs tot over de Omsinvobo, en dat hij zich zelven en zijn volk beschouwde, als door onze toelating daar te zijn! Mogen wij dan niet vragen, waar is eene kolonie of een wingewest, thans in het bezit van Groot Brittanje of eenige andere mogendheid, waarop men met grooter regt aanspraak maken kan? Wij zijn van het tegendeel overtuigd, doch indien Faku kan bewijzen, dat noch Schaka noch Dingaan ooit eenige aanspraak had op het land in *kwestie*, en dat deze woeste en onbewoonde streek lands altoos in zijn bezit is geweest;—wie overtuigt ons, van desniettegenstaande op de bezitneming daarvan te hebben geïrsisteerd (aangedring), en dat men dus, op grond daarvan, eenigen schijn van reden kan voorwenden voor de bedreigde militaire bezitneming van onze havens en ons grondgebied?

“Ook willen wij erkennen, dat wij met geene mogelijkheid het regt van onderdanen door geboorte als anderzins, door Uwe Excellentie in uwe Proklamatie voorgewend, zoo verre als ons betreft, kunnen begripen. Doch deze kwestie ter zijde stellende, zijn wij gehouden onze overtuiging te verklaren, dat wij in het land niet veilig zullen zijn of zelfs bestaan, wanneer wij ons weder onder de jurisdictie (regspiegeling) van een koloniaal bestuur, als voorheen, begeben. Het land, waarover Uwe Excellentie reeds voorloopig disponeert (beskik), ons bedreigende het aan ons en onze kinderen te ontnemen, zou ons dan ook niets waard zijn. Welke vooruitzigten hebben wij, van betere protectie (beskerming) te zullen genieten, dan die de grensbewoners van de Kolonie genieten, en weswege velen onzer genooddaakt zijn geweest uit dat land te vlugten? Welke vooruitzigten hebben wij, om zelfs die protectie (beskerming) te zullen genieten?

“Uwer Excellentie's handelingen omtrent ons geven meer dan reden om te vermoeden, dat uwe bekommerdheid en zorg alleenlijk bestaat voor de onbeschaaftde volkeren, en dat het geene groote bekommernis baren zal, wanneer wij met onze vrouwen en kinderen en dienstboden door hen als schapen ter slagting mogten worden gesleept; ja, dat de hedendaagsche philanthropisten (mensevriende) nog valsche beschuldigingen genoeg zullen uitvinden, om de wereld diets (wijs) te maken, dat wij zulks ruim verdiend hebben, en dat het onze eigene schuld is. Het noodlot schijnt ons dan te zullen drijven tot eene van de twee keuzen, namelijk:—ons als lastdieren te krommen, om gewillig den last, die ons opgelegd wordt, te dragen, tot dat wij dien te zwaar vindende, weér als te voren, eene nieuwe emigratie beginnen, wanneer wij alles, wat wij in de wereld hebben, hier zullen moeten achter laten:—dan wel, om tot de verdediging van onze regten, van onze bezittingen, ja van ons bestaan zelf, het geweer in de vuist te nemen, en te strijden tegen onze verdrukkers, en met onzen val of ons bezwijken een einde aan

onze aardsche moeilijkheden te maken. Wij laten het aan Uwer Excellentie's eigen oordeel, en aan het oordeel van elk rechtschapen Engelschman, welke van die twee het verkieslijkste is. Laat men niet langer denken, dat wij zoeken te misleiden, of dat wij zeiven misleid zijn. De ondervinding heeft ons allen, meer of min, dure lessen gegeven, en, wat ook onze politieke geschillen mogen zijn, omtrent onze civiele administratie (bestuur), uwe Exc. zal ondervinden, dat er slechts weinig verschil bestaat omtrent dit eene punt. Wanneer wij al, ten koste van veel bloeds en onkosten, zullen zijn ten onder gebracht, zal het vuur slechts gedempt of gesmoord worden, om in den dag der wraakneming des te geweldiger uit te barsten. Het is in uwer Excellentie's magt deze euvelen voor te komen, en indien het uwe Excellentie waarlijk te doen is om verdere bloedvergieting te vermijden, zal uwe Excellentie gemakkelijk redenen genoeg kunnen vinden om uwe voorgenomene militaire expeditie te staken, en andere middelen in het werk te stellen, die eene menschlievender en gezegender uitwerking zullen hebben.

"Het heeft bij ons een diep gevoel van leedwezen te weeg gebracht, om, sedert het begin van onzen uittogt, gedurig te vernemen, hoe wij ten onregte aan de wereld zijn voorgesteld geworden, als ruwe menschen, die, beschaafde wetten en kerkelijke tucht moede, in losbandigheid zochten te leven, een ieder naar het goedgevoelen van zijn eigen hart. Wij hebben onze beschuldigers meer dan eens beschaamd gemaakt. Ofschoon wij onervarene boeren zijn, die nimmer toegelaten werden in hun geboorteland eenig deel te nemen aan de publieke aangelegenheden van hun land, zijn wij echter geslaagd, om onzen regeringsvorm op dien voet te brengen, dat wij het publiek vertrouwen, van dag tot dag, meer beginnen te gewinnen. De godsdienst zelve is ook reeds op eenen geregelden voet gesteld, en cultivatie (beplanting) en bebouwing van het land nemen dagelijks meer en meer toe. Alreeds hebben wij een aanzienlijk gesticht voor het waarnemen van de openbare godsdienst opgericht, en het onderwijs der jeugd is op eenen goeden voet gebracht.

"De ons omringende oorlogszuchtige Zoelas zijn in hunne onophoudelijke oorlogsbedrijven gestremd, zoodat zij zelfs, uit vrees voor ons, de wapenen niet dan ter sluik en zeer zelden opnemen:—twee zendelingen zijn reeds onder hen werkzaam, onder onze protectie (beskerming); en wij hebben de beste vooruitzichten, dat de beschaving van dat volk spoediger te bevorderen zal zijn, dan die der Kaffers aan de Kolonie grenzende. Dit alles is bereids te weeg gebracht, nu wij eerst beginnen uit onze groote moeilijkheden te komen. Uwe Excellentie kan derhalve wel begrijpen, dat het ons smarten zal den bodem van al onze verwachting te zien inslaan. Een enkel verkeerd of onstaatkundig experiment of proefneming zou ons onherstelbare nadeelen verwekken. Alreeds zijn er gedienslige agenten bezig om de Kafferstammen, tot hun of tot ons ongeluk, tegen ons op te wekken, en hen in te prenten dat wij hunne verdrukkers zijn, maar de Engelschen hunne beschermers, en dat zij, zoo zij het met de Engelschen houden, als loon onze beesten ten buit zullen bekomen. Mogelijk heeft uwe Excellentie daartoe geen verlof gegeven; het wordt echter gedaan. Zal nu de beschaafde wereld ons immer kunnen laken, dat wij, in zulke omstandigheden en onder zulke onmenselijke vervolgingen, het uiterste doen en wagen, tot behoud van ons leven? En, wanneer wij al voor de overmagt moeten terug deinzen, en verder landwaarts in veiligheid zoeken, waar wij meer geconcentreerd (bij makkaar) zijn en met meer voordeel onzen vijand kunnen bestrijden, zal men ons dan kunnen toonen, wanneer wij onze schade, zoo in de kolonie als sedert onzen uittogt geleden, en voor onze landerijen, huizen en andere bezittingen, die wij ten prooi van verwoesting genoodzaakt zullen zijn geweest achter te laten, zoeken te verhalen op onze oude schuldenaars de Kaffers, ja zelfs verder? Wij bidden dat de Almagtige zulks verhoede, en dat het Hem behagen moge ons betere uitkomst te geven.

"Eindelijk moeten wij, zoo voor ons zelven, als, op stellig verzoek van onze mede-emigranten, ten sterkste protesteeren tegen de bezitneming van eenig

gedeelte van dit land als bedreigd in uwer Excellentie's Proclamatie van den 2den December voormeld en verklaren, dat wij ons van nu voortaan meenen te kunnen vrijhouden van de smadelijkste gevolgen van zoodanigen stap, voor God, voor ons eigen geweten, en voor de wereld.

“Wij hebben de eer met alle achting ons te noemen,

“Mijnheer,

“Uwer Excellentie's dienstw. dienaren,

“JOACHIM PRINSLOO, President.

“Benevens al de Leden des Raads,

“J. J. BURGER, Secretaris.”

XIII. WAT FROUDE VAN DI BOERE VERTEL.

Di naam van Froude is in di geskiedenis van ons land te min bekend. En dis oek net seker, dat di Engelse Regering reg gedoen het an di Vrystaat, en as daar naderhand hiir 'n Konfederasi of Verbond van Afrikaanse State en 'n Verenigde Suid Afrika kom,—dan het hy di eer dat hy di eerste an di saak geroer het. Hy was 'n man van grote naam in Europa, veral as geskiedskrywer. Daarom is dit oek ver ons van belang om in ons Geskiedenis te bewaar, wat hy van di Uitgeweke Boere gesê het in syn Rapport, wat hy an di Parlement in England voorgelê het, in di eerste part daarvan, wat ons hiir vertaal:—

“Meneer J. A. FROUDE an Graaf CARNARVON.

“Londen, 10 Januari, 1876.

“Mylord,—Jou Lordskap het ver myn bevel gegê om 'n rapport te lewer van di laaste gebeurtenisse an di Kaap di Goede Hoop, ver so vêr as ek daar selwers in betrokke was. Daarom begin ek, om myn verhaal verstaanbaar te maak, met 'n skets van di geskiedenis en di toestand van di twê onafhankelike Republike an di anderkant van Grootrivier en Vaalrivier. Di landstreek, waar di twê State nou is, is in en na di jaar 1836 in besit geneem deur klompies van di Uitgeweke Boere, wat beslote had om di Koloni te verlaat, omdat hulle ontevrede was o'er baing onregverdige dinge wat hulle moes uitstaan, vollens hulle gedagte, onder di Engelse Regering.

“Dit word toen so gereken (deur di Engelse) dat di Boere, as Britse onderdane, hulle getrouheid an di Engelse Regering ni kon weggooi deur te vertrek na 'n distrik wat tot nog toe ni bewoond is ni. Di Uitgeweke Boere is deur di wilde stamme van di binneland angeval; baing van hulle familiis is o'errompel en vermoor; hulle het hulle gewreek, en om di vrede te bewaar het di Engelse Regering dit nodig gedink om syn gesag te laat gelde, so ver as di Boere gewoon het. Di grense van di grond an di Noordekant van Vaalrivier was ni bepaal ni; maar in 1848 proklameer Sir Harry Smith di oppergesag van Koningin Victoria o'er di Provinsi wat hulle toen genoem het di Oranjerivier-gebiid, en bepaal dat di grense is Grootrivier, Vaalrivier, en di Drakensberge, en dan noem hy nog di name van di vernaamste Kapteins wat binne di grense woon, en wat toen, saam met di Boere an di Engelse Regering onderworpe word. Mar di land wat di Engelse Regering op di manier bygekry het, kos hulle meer as dit wêrd lyk. Di Engelse wat di land di eerste besoek het beskryf dit as “'n huilende wildernis,” net mar geskik ver véboere wat vêr uit maaar woon. Mense en vé was bloot ver di gedurige diifstalle van di swart nasiis; di gevolg was 'n hele rits van bloedige gevegte, en di orde kon ni anders bewaar worde ni, as deur 'n trop soldate, waarvoor di Boere onmolk ni kon betaal ni, en di koste sou dan deur di Engelse Regering moet betaal worde.

“Moeg van di uitgawe wat verëis word om di Engelse Regering verder in di binneland uit te brei, en begerig om tussen di Kaapkoloni en di swart nasiis 'n slagboom van wit mense te hê,—sodat hulle en ni di Engelse Regering sou verantwoordelik wees ver di strenge maatreels wat moes genome worde,—besluit di Engelse Regering om Grootriviir tot Noordelike grens van syn Afrikaanse besittings te maak, en di Hollanse skaapboere en di bitji Engelse wat agter hulle an getrek het toe te staan om ver hulle selwers 'n regering te vorm. Dit moet erkend worde dat England deur di stap te neem net mar syn ei'e belang geraadpleeg het. Di Boere het ni om onafhankelikeid gevra ni. Hulle het geprotesteer daarteen dat hulle so in di steek gelaat word. Hulle het verklaar dat hulle ni in staat was om ver di bestuur van twé uitgestrekte geweste te sorre ni. Hulle proteste is ni verhoord (deur di Engelse ni). In 1854 word deur di Konvensi van Sandriviir, di Transvaalse gebiid, nou di Suid Afrikaanse Republiek, tot 'n onafhankelike Staat verklaar. In 1854 dra Sir George Clarke, die agerende Kommissaris, deur di Oranjeriviir-Konvensi, di bestuur van di Oranjeriviir-gebiid (wat vroeger bepaal was deur Sir H. Smith syn proklamasie) o'er an di verteenwoordigers van di Boere wat angestel was om dit o'er te neem. Voordat di Boere di verandering aanneem, stel hulle sekere voorwaardes. “Hulle siin vooruit dat hulle deur kwessiis met di swart nasiis in moeilikeid sou kom met di Engelse Regering, as hulle ni 'n vaste waarborg het dat di Engelse hulle ni met sulke kwessiis sal inlaat ni.” Hulle wou 'n waarborg hê, “dat alle traktate wat di Engelse gemaak het met di stamme sal vernietig worde, en dat di Engelse Regering hom ni sal inlaat met geskille tussen di inlanders en di ander inwoners van di land.” Di voorwaardes word ni meer as billik beskou en aangeneem. In di Konvensi van Sandriviir het di Kommissaris van di Koningin afgesiin van alle verbintenisse hoegenaamd met enigeen van di swart nasiis an di Noordekant van Vaalriviir. Sir George Clarke verklaar in Art. 2 van di Oranjeriviir-Konvensi dat di Engelse Regering gen traktaat het met enige inlandse kaptein an di ander kant van di riviir; di enigste uitsondering is Adam Kok, van Filippolis (di Vrystaatse Regering het hom naderhand uitgekoop), en gen voornemen het om naderhand enige sodanige traktaat te sluit ni. Di voorwaardes is goedertrou aangeneem, en eerlik nagekom. Meneer Labouchere skrywe in 1857 an di Gouwerneur van di Kaap, en gelas hom om di letter en di gees van di traktate met albei State getrou na te kom, en om hom ni in te laat met di sake van di inlandse stamme “behalwe in so ver as dit duidelik noodsaakelik mag wees om di onderdane van di Koningin te beskerm.” In 1853 sterf Andries Waterboer, wat deur Sir George beskrywe word as 'n klein kaptein woonagtig o'er Vaalriviir, en met hom had di Engelse Regering 'n ou traktaat. Syn seun Nikolaas, wat di oorsaak was van so baie stroeweling in later tyd, doet toen ansoek by Sir George Cathcart om 'n vernuwing van di traktaat. Sir George Cathcart weiger dit uitdruklik, om rede dat 'n vernuwing van di traktaat 'n verbreking sou wees van di Konvensi met di Transvaalse Boere geslote (Kaap de Goede Hoop Korrespondensi, No. 27, blad. 135).

“De Republike, so opgerig, beantwoord bo'e verwagting. Hulle het van hulle kant ver hulle verbinde om gen slawerny weer in te voer ni, openbaar of geheim. Met di grootste wantrouwe word op hulle gelet, en meer as een stori word in Europa omslagtig vertel van hulle barbaarsheid. Dit kan ni ontken worde ni, dat di Regering van di twé nuwe State in di begin swak was ni; dit kon oek onmoelik ni anders ni. Dit word oek ni ontken ni, dat boere wat in blootgestelde distrikte woon, en gen polisi had om hulle te beskerm, en wat gedurig moet siin dat hulle vé gesteel word, dat hulle hulle ei'endom beskerm en di anvallers gestraft het. Net so min word dit ontken, dat wettelose reisigers en geluksoekers uit di Koloni, en skurke wat gevlug het daarvandaan, in menigte in di Republiek ingekom het, en daar op afgelege plekke dinge gedaan het, wat sterk moet veroordeel en betreur worde. Mar altijd, as di sake omstandig ondersoek worde, dan blyk dit, dat in di Vrystaat van di

begin af, en in di Transvaal stellig in di laaste ses jare, di Regerings hulle uiterste bes gedaan het om alle wesenlik onregverdige handelinge teen di inlanders te voorkom of te straf; en as 'n mens in anmerking neem di moeilikhede wat hulle daarin gehad het, dan is dit hulle nog al goed geluk. 'n Merkwaardige geval van di soort is gebeur in 1855, 'n uitvoerige, en skynbaar noukeurige verslag van 'n moord van enige inlanders in di Vrystaat, en dat hulle vrouens en kinders as slawe weggevoerd is, word gestuur an Sir George Grey, wat toen Gouwerneur an di Kaapkoloni was. Dit word gesê dat di Bloemfonteinse Regering syn toestemming daartoe gegê het. Sir George Grey ondersoek toen di saak noukeurig, en wat was syn berig? dat di geskiedenis waar was, mar dat di daders ni Vrystaters was ni, mar Britse onderdane; en dat di Volksraad ver hulle knap gedraag het. "Di Vrystaters, skrywe Sir George Grey an Lord Russell, het 'n Regering gevorm wat enige land ter wêreld sou eer andoen. Di toestand van di Staat is ni alleen hoogs bevredigend ni, mar verstrekk tot di grootste lof ver di geeskrag, di versigtigheid en standvastigheid van di bevolking."

"Omring soos di twé Republike is deur oorlogsgugtige wilde stamme, wat nog nooit in anraking gekom het met beskawing anders as met 'n vyand, was dit ver hulle onmólik om dadelik met di sagmoedigheid en toegewendheid te werk te gaan, wat sonder gevaar in di Koloni, wat ou'er en digter bewoond is, kon beproef worde. Mar di arbeiders- en landloperswette van di Vrystaat is niks strenger as di wette wat in di begin van dese eeu nog in Engeland en Skotland was. As gesteelde vé nagespoor word tot in di krale van di inlanders, en daardeur 'n geveg ontstaan en mense doodgemaak word, dan is dit wel partykeer gebeur dat di Boere, in plaas van di weeskinders van honger te laat omkom, hulle méneem en as bediendes in hulle eie huise opvoed. Diselfde gebruik was in di land onder di Engelse Regering ook voor di Konvensi. En 'n mens kon misbruik daarvan maak, en ongetwyfel is daar oek sulke gevalle gewees, mar op sigself beskou was di plan menselik, en dis oek nooit uit enige andere oogpunt voorgestaan deur di Regering van di Republike. In di Transvaal, (dit was omdat di bevolking meer alle soorte deurmakaar vermengd en ruwer van aard was), daar het 'n losser stelsel verskeie jare nog geduur na dat di Staat gevestig is, en hiiran is mar eers kort gelede 'n end gemaak. Maar selfs teen di Transvaal is nooit 'n beskuldiging ingebring van 'n daad half so geweladig en gestreng as di maatreels wat 'n Engelse Regering in Natal geneem het met di sogenaamde oproer van Langalibalele. In gen een van di Republike word di gekleurde toegelaat om te stem ni,—of om wapens in besit te hê sonder liksensi ni; of om vaste eiendom te verkry ni. Mar di eiendomswet word al opsy geset; en di formele onbekwaamheid sal binnen kort afgeskaf worde; en di beperking met wapens is 'n versigtige wet wat di hele Suid-Afrika gerus kan navolge. Di inlanders kan met diselfde vryheid kontrakte angaan ver hulle werk as in enig ander land, dis te sê as hulle ni misdadigers of bandite is ni. 'n Swartjong wat hom sleg gedra, kan hulle uitklop, mar ni sonder bevel van 'n o'erheidspersoon ni, en dan swaarder of ligter nadat ni owertrading was, vollens di wet. Dis waar, di stelsel is streng, mar glad ni onmenselik of wreedaardig ni. Dit kan gerus gesê worde, toen di Engelse Regering di land an di Boere o'ergege het, dat hulle toen ingesiin het dat dit noodzakelik was om di swart volk strenger te behandel as in di Koloni, en di wesenlike uitoefening daarvan (deur di Boere) was ni allenig ni strenger as verwag word, mar nog veul sagter.

"Dat di twé geweste an di Boere afgestaan is, is algemeen (?) afgekeur in di Koloni. Di spyt daaro'er word nog meer toen hulle (natuurlik di Engelse in di Koloni) siin watter ordelike en voorspoedige staat di Boere daar stig, en hoe spaarsaam hulle dit bestuur. In plaas van di "huilende wildernis," soos di land ver Sir George Clarke gelyk het, siin hulle nou dat di Vrystaat uitmuntend goed is ver skape en véboerdery, en dat di grond, veral in di Transvaal, baing vrugbaar is, en 'n menigte steenkole, koper, yster en goud

bevat. Di bevolking is toegeneem deur immigrasi veral van Boere uit di Westelike Provinsi, waar nou amper gen persoon is ni of hy het 'n broer of suster, of 'n getroude seun of dogter in een van di Republike. Di nouere gemeenskap het di wens om weer verenig te worde algemeen gemaak. Di Engelse Regering self het hulle abuis uitgevinde, dat hulle di Boere gedwing het om 'n eie Regering te vorm, en sou graag wou vernitig wat hulle gedoen het; en al het di Vrystaat gedink dat hulle onbillik behandel is deur di Engelse Regering met di end van di basuto-oorlog in 1868, di verbittering was al amper afgekoel, en as daar gen verder oorsaak van wantrouwe ontstaan is ni, is dit waarschylik, amper seker, dat di meerderheid [ons sit hiir 'n vraagteeken ?] van di inwoners van Vrystaat en Transvaal voor nou al sou gevra hê uit hulle selwers om onder di Engelse vlag terug te keer.

"In di tyd word met eens diamante ontdek in grote menigte langes Vaalrivier, en op en nabij 'n plek op di linkerkant van di Vaalrivier, enige myle daarvandaan, in 'n distrik waaro'er di Vrystaatse Regering werkelik reg nitgeoefen het van di dag van syn ontstaan af. Di reg is betwis deur di Grikwa-kaptein, Klaas Waterboer, wat gebly het op di regterkant van di Vaalrivier, mar wat hom 'n stuk grond op di linkerkant nou toe'eigen, wat bepaal was in 'n ou traktaat, waarin di grense tussen Andries Waterboer en 'n ander Grika-kaptein, Adam Kok, vasgestel is, as di land wat lê an di Westekant van di lyn van Rama, an Grootrivier, na 'n plek wat hulle noem David's Graf, waar Modderrivier en Rietrivier in makkaar loop, en daarvandaan na di top van Platberg, 'n berg an di rand van Vaalrivier. Mar di proklamasi van Sir Harry Smith, in 1848, had Vaalrivier self bepaal as di grenslyn van di Vrystaat, waarvan hulle di bestuur opgedra het an di Boere in 1854. As Waterboer land gehad het an di linkerkant van di rivier, dan was dit binnen di Engelse gebiid, en di Boere kon dink dat di gesag daaro'er an hulle opgedra was. Di traktaat waarin di land an di Boere o'engemaak word het dit, miskiin met opset, onverklaard gelaat of di inlandse opperhoofde, wat vroeger Engelse onderdane was, nou onderdane geworde is van di Boere an wi hulle di bestuur van di land o'ergege het. Di inlandse opperhoofde was van gedagte dat hulle nou weer in hulle vroegere toestand (dus vry) was. Di Republike an hulle kant het nooit getrag om reg of gesag o'er hulle nit te oefen ni. Party is u uitgekoop, en party blyf onafhankelik tot van dag toe. Dit was miskiin di wens van di Engelse Regering om dit an di inlanders en an di Boere self o'er te laat om hulle sake self onder makkaar nit te maak; mar net so seker het di Engelse Regering hom plegtig verbonde om hom ni te meng in di geskille en ver di inlandse opperhoofde party te trek ni.

"Waterboer het al reg gesoek op di grond an di linkerkant van Vaalrivier voor en aleer di Engelse Regering terug getrek is. Majoor Warden, di Engelse Magistraat an Bloemfontein, het grondbriwe uitgegê van plase agter di lyn van Rama deur David's Graf na Platberg. Waterboer, same met 'n sendeling, het na Bloemfontein gegaan om te protesteer daarteen. Vollens di sendeling en Waterboer vertel, dan het di Majoor gesê, dat hy spyt het van di abuis, mar dat dit gedaan is nit gebrek an inligting.

"Dit lyk daarom of 'n ondersoek in di saak Majoor Warden ni o'ertuig het van Waterboer syn reg op di grond ni; want hy het mar angehou om grondbriwe nit te gê in di part van di Souvereiniteit so lank as hy in di land was. Di geskil kom toen van nuuts af op toen di Republiik opgerig word. Di Boere heg meer gewig an Waterboer syn ansprake as Majoor Warden. Hulle erken dat hy wettig reg het op 'n kosbaar stuk grond, bekend as Albani, gelege an di hoek waar Grootrivier en Vaalrivier in makkaar loop, agter di lyn van Rama na David syn graf. Di land verder agterdi lyn van David syn graf na Platberg, di skatkamer waarin so'n ontsaggelike rykdom verborge was, het toen 'n onvrugbare dorre vlakke gelyk. Plase van 15,000 morges kon 'n mens toen daar koop ver £20 of £25. Waterboer lat toen niks hoor van syn regte op di grond, want dit was ver hom tearmoedig om daarvoor testry.

Di Vrystaatse Regering koop dit toen van di kaptein van 'n ander stam van Grikwas, wat voorgeef dat hy reg had om dit te verkoop, en ofskoon Waterboer di wettigheid van di verkoop betwis het toen hy dit hoor, kan 'n mens tog gerus sê, dat di reg wat di Vrystaat op di manier o'er di grond gekry het, en wat hulle in 15 jare tyd nooit betwis geworde is ni, oek nooit weer in twyfel sou getrek wees ni, as dit ni was dat deur di ontdekking van diamante di kale en onvrugbare stuk grond di rykste van di wêreld geworde is. Waterboer kom toen met eens weer met syn ansprake voor di dag en versoek di Engelse Regering om beskerming.

"Di Myne word geopend onder di Vrystaatse Regeering. Dit kan ni betwis worde ni, dat wet en orde toen ewe goed [as ni beter is ni, voeg ons hiirby] gehandhaaf is as op enige latere tyd, en wel met tiinmal minder onkoste. Di Vrystaatse Regering verklaar dadelik dat di anhegting (van di Diamantvelde an di Koloni) 'n verbreking was van di Konvensi van 1854. Mar Meneer Arnot, Waterboer syn agent, dreig di Boere dat hulle, hulle onafhankelikeit sou verliis, as hulle dit waag om ver hulle te verset. As 'n mens 'n briif lees wat meneer Arnot an meneer Hühne, Staatssekretaris an Bloemfontein, geskrywe het in November 1870, dan kan jy di gees siin waarin di korrespondensi gevoerd is. Natuurlik moet di Engelse Regering ni verantwoordelik gehou worde ni ver di ongeoorloofde uitdrukkings van so mar so'n man, wat glad ni in diins is van di Koningin ni. Meneer Arnot vertel an meneer Hühne, dat hy las het van Waterboer om 'n kopy van syn briif an di Gouverneur o'er te stuur "as vertegenwoordiger van uwe Vorstin di Koningin van Engeland," en om di verwondering van di Kaptein te kenne te gé "dat 'n bevolking, soos jone van di Vrystaat, wat ni ontsla'e is van hulle onderdanigheit an di Engelse Regering, en dus werklik nog uit Britse onderdane bestaan, an wi dit mar ver di naam toegestaan is om hulle self te regeer, dat di dit durf te wage [tensy hulle dit wens, en hiir gelo ons almal dat dit 'n hoogs wenselike saak is], dat di vryheid van 'n eie regering julle ontnem word; omdat julle in verset is teen di onmiskenbare bevel van di Gouverneur, en di Kaptein erken hom, as vertegenwoordiger van di Koningin, ver di enigste oppermag in Suid-Afrika, en di Kaptein dink dat dit ver julle sal goed wees as julle oek daarmé wil instem, omdat di opini hiir in Grikwaland is, dat, totdat di Vrystaat di mening van di Konvensi beter begryp, waardeur julle 'n bestaan gekry het, dit 'n ellendige fout sal wees, om di Vrystaat toe te laat as 'n bevolking langer 'n verstoteling van di Engelse Ryk te bly." (David Arnot an Meneer Hühne, No. 7, 1870. Kaap di Goede Hoop Korrespondensi, No 26, blad. 121).

"Tot 'n voorwensel om Waterboer op te neem as Britse onderdaan, word toen bygebreng dat di Basutos oek in beskerming geneem is an di einde van di laaste oorlog, 'n daad wat, as dit werklik 'n verbreking was van di Traktaat an di kant van England, gen regvêrdiging sou wees ver onreg wat naderhand gedaan word, mar wat oek, vollens di voorstanders van di Vrystaat sê, in idere opsig verskillend was van di besitneming van di Diamantvelde. Di Vrystaatse Regering het nooit Basutoland in syn besit gehad ni. Dan was di Engelse Regering buitengewone verpligting an Massoes, di opperhoof van di Basutos, verskuldig ver verskeie vroegere diinste. Dan di anneming van di Basutos as Engelse onderdane was 'n welmenende bemoeiing om 'n veelbelowende stam te redde van di uiterste gevolge van 'n oorlog wat hulle selwers uitgelok het. Di Vrystaat skik hom naderhand daarin, miskiin het hulle ver hulle eers daarteen verset. Bij di Konvensi van Aliwal, an di end van di oorlog in 1869, word di Traktaat van 1854 plegtig vernuw, en di Vrystaat sê dus natuurlik dat di Engelse Regering daardeur belet word om di verbreking daarvan naderhand weer as 'n voorbeeld na te volg. En tog is daar werklik 'n poging angewen om di bemoeiing in belang van Waterboer te laat voorkom as 'n gelyke daad van weldadige beskerming, en di Grikwas as 'n belangrike volk, waardeur naderhand, soos Generaal Hay, wat toen Gouverneur was, sê,

"Afrika in grote mate kan beskaaf worde." (Generaal Hay an Kimberley, 19 November, 1871). Di Grikwas is 'n spul basters, di onbeduidenste van di ellendige stamme, wat daar in di part van di land woon. So onbeduidend is hulle, dat 'n groot gedeelte van hulle, onder Adam Kok, al uit di land verdrywe is, en o'ergebring na 'n landstreek op di grense van Natal. En so weinig was di bedoeling om werklik ver Waterboer te beskerm, dat di stuk grond waarop hy aanspraak maak verdeel is in 1,500 plase van 7,000 morre elkeen, 150 daarvan is toegeken an di Kaptein en syn stam, en di ander sal verkoop worde tot voordeel van di Engelse Regering in Grikwaland West.

"Di plotselinge toestroming van 'n nuwe en ongebonde bevolking na di Diamantvelde was altemit 'n werklike rede ver 'n kragtiger bestuur as di Vrystaat kon lewer. As di voorwendsel van noodsakelikeit nou mar eerlik te kenne gegé was, dan sou dit in sekere maat in di Vrystaat erken wees, en in alle geval minder verbittering gegé het as al di praatjes van regverdigheid wat hulle wou voorgé. Di Vrystaat word beskuldig dat hulle oek di Konvensi verbreek het deur slawehandel. Di Vrystaat eis toen bewyse, en di beskuldiging word teruggetrek. (Bloemfontein Blouboek, No. 1, bladsy 86). Toen word di eis weer gegrond op Waterboer syn reg op di grond; en net soos hy in beskerming geneem is, maak hy di hele distrik an England o'er. Lord Kimberley, wat toen Sekretaris ver Koloniis was, was eers huiwerig en wou ni bra ni, mar naderhand keur hy di anhegting goed, mar op di duidelike voorwaarde, wat hy herhaaldelik an di Gouverneur geskrywe het, dat di Engelse Regering "gen deel wil neem an di anhegting van enige gebiid, wat di Kaapkoloni ni in staat sal wees om te bestuur en te verdedig uit syn eie kas," of, soos Lord Kimberley dit uitdruk, tensy di Kaapse Parlement hom stellig wil verbinde om di verantwoordelikheid op hom te neem van di bestuur o'er di gebiid wat daarmé verenig sou worde, en dan oek om 'n mag te onderhou wat nodig mog wees om di orde te handhaaf. (Sir T. Rogers an meneer Hammond, 3 Janewari 1871; Graaf Kimberley an Sir Henry Barkly, 24 Janewari en 18 Mei 1871, Kaap de Goede Hoop Korrespondensi). Di Kaapse Regering stem toe in Lord Kimberley syn voorwaarde en maak 'n wet waarin hulle di verantwoordelikheid van di anhegting op hulle neem. Di Vrystaatse Regering het gen weerstand gebiid, mar trek syn Magistrate terug onder protes, en publiseer 'n beroep op di wêreld teen 'n daad wat hulle natuurlik beskou as 'n daad van willekeurige rowery.

"Net soos di anhegting klaar was blyk di verkeerde politiek daarvan duidelik, omdat daar gen behoorlike regering was ni. Diamante in ontsagelike menigte word gekry; di pryse rys, geld stroom in, di handel en di inkomste word verdubbel en verdrivoudig; mar gen voordeel spruit daaruit voort ver di Koloni of ver di Engelse Kroon, wat hulle ni net so goed sou gekry hê as di Vrystaat di Diamantvelde behou het. Di Hollanse Afrikaners deur di hele Koloni het 'n goeie geheuge, en hulle het di verowering van di Koloni nog ni vergeet ni; mar di onreg hulle landgenote angedaan beskou hulle as di laaste en ergste van 'n getal onregte wat hulle dink dat hulle ondervinde het van di Engelse. Di Vrystaat self, wat genege was om weer by di Koloni ingelyf te worde [hiirvoor sit ons weer 'n vraagteken?] word vyandig, terwyl, was di Diamantvelde onder di Vrystaat gelaat, di toestroming van so veel duisende Engelse onderdane an di Engelse party in di bestuur van di Staat di meerderheid sou gegé hê, en dadelik di Engelse vlag op Bloemfontein sou geplant hê, met toestemming van di Volksraad. [Twé vraagtekens? ?] Di Kaapse Parlement gooi dadelik di verpligting wat hy op hom geneem het van hom af, en wei'er om hom met di nuwe anwys (Grikwaland West) in te laat totdat di Vrystaat eers bevre dig is. Di gelyktydige invoer van Verantwoordelike Bestuur in di Koloni vermeerder sowel di gewig as di moeilikheid van di toestand; want di Hollanse Afrikaners en hulle vrinde had di meerderheid in di Parlement, en gen Minister kon dit wage, met enige hoop van goeie uitslag, om di Parlement uit te nodig om 'n

twis op hulle te neem wat ider dag moeiliker word om uit te maak. Di President van di Vrystaat eis di uitspraak van 'n onafhankelike buitenlandse Mogendheid. Voor dat nog di voorwaardes van di uitspraak (arbitrasi) in orde kon gebring worde, merk hulle in Grikwaland dat di kosbaarste stuk van di provinsi nog ni ingepalm was ni. Di lyn wat ver Waterboer geëis is, van Rama en Grootriviër tot an Dawidsgraf by di saamloop van Modderriviër en Rietriviër, en daarvandaan na Platberg an Vaalriviër kan altemit nog di rykste gedeelte van di Diamantvelde wees.

“Daarom word Rama toen, vollens getuigenis van di Vrystaatste Regering, vyf myle hoër op gebring langs Grootriviër. Toen weer was Dawid ni begrawe waar Modderriviër en Rietriviër in makkaar loop ni, maar oek hoger op. Platberg word van di oue plek digteby Vaalriviër verder op geja na di eerste end van di berge waarvan hy 'n stuk is. Op di manier kom by di eerste eis tot arbitrasi—of di Engelse Regering met di Konvensi voor hom reg had om Waterboer syn land o'er te neem—nog 'n twede, om di grense, te bepaal tussen di Engelse gebiid en di Vrystaat. Ander kleine twiste kom nou al dag voor, want di Boere langs di lyn weet ni an watter regering hulle behoort ni. In di Vrystaat word di wette op invoer van gewere om te verkoop an di inlanders streng gehandhaaf. En in Grikwaland weer, daar word, om volk na di Myne toe te lok, an di inlanders volle vryheid gegé om gewere te koop. En di inboorlinge wil so graag gewere hê, dat hulle daarnatoe kom met gen ander plan ni, en honderd duisende van gewere is op di manier in di dri jare tyd in di binneland ingekom. Di Vrystaat was kwaad o'er di minagting van wat tot nog toe as 'n onmisbare voorsorg beskou is. Troppe troppe Kaffers wat teruggaan met hulle roers na hulle land toe deur di Vrystaat, neem di Vrystaatse Regering di gewere af. En di gemaklikste pad van di Koloni na di Diamantvelde loop op party plekke langes di betwiste grenslyn. Karvragte met vuurwapens word daar in beslag geneem deur di Landdroste van di Vrystaat. Dit word terug geëis, en dan nog skadevergoeding, en daartoe word vier da'e tyd gegé, met di bedreiging van oorlog as di Vrystaat ni daaraan voldoen ni. Sir Henry Barkly skryf an di President dat, so lank as daar nog gen uitspraak gedaan was ni, 'n poging van di Vrystaat om syn reg uit te oefen binne di lyne wat deur di Engelse landmeter vasgestel was, sal beskou worde as 'n vyandelike daad, en dat dan 'n oorlog onvermydelik sou wees.

“Intusse kom van arbitrasi niks. Di kwessiis wat moet uitgemaak worde is dood eenvoudig; maar omtrent 'n akte van onderwerping kon hulle ni eens worde ni; want di Gouwerneur maak so, soos hulle amper tot 'n skikking kom, an maak hy weer 'n verandering, of hy voeg weer 'n voorwaarde daar by, waarin di President ni kan toestem ni. Di Gouwerneur wou natuurlik England bevoordeel, mar di gevolg was dat hy 'n toestand van sake rek wat ider ogenblik op 'n oorlog kon uitgeloopt wees.

“By di twis met di Vrystaat kom nou 'n ander, wat uit diselfde oorsaak ontstaan, met di Transvaal. Toen Waterboer syn land ingesluk was, wou di Grikwalandse Regering syn grense nog verder uitbrei na di Noorde en Oostekant waar di Batlapins en Baralongs woon. Meer as een van di kapteins kom toen voor 'n dag en vertel dat hy di regte opperhoofd is van di stamme. Di een plaas kom onder di beskerming van di President van di Transvaal, en di ander doen by di Gouwerneur van Grikwaland ansoek om as Engelse onderdaan opgeneem te worde. Daardeur kom toen 'n splinter nuwe grens-kwessi. 'n Arbitrasi word voorgestel, en altwé partye stem daarin toe. Mar di uitwysing daarvan ten gunste van di Engelse Regering word verworpe deur di President en di Volksraad van di Republiek, onder andere redes omdat een van di arbiters, in stryd met syn eed, 'n belanghebbende persoon blyk te wees. 'n Sekere Smith, 'n man van 'n bekende slegte karakter, wat hom self 'n Engelse onderdaan noem, word gevange geset in di Republiek. Di Gouwerneur eis vergoeding en stuur 'n *ultimatum* ('n laaste verklaring dat as binne 'n seker

tyd ni an di eis voldaan word, dan sal dit met wapens geëis worde); en di betrekking tussen di Engelse Regering en di twé State was dus in so'n toestand dar dit ider ogenblik tot 'n oorlog kon kom; en di Engelse gesag daar met geweld ingevoer worde.

"Di weigering van di President van di Transvaal om hom te onderwerp an di ultimatum van di Gouwerneur was juis gepubliseer toen ek Suid-Afrika besoek het in di end van 1877.".....

Nou gaan Froude verder om te vertel van di Konferensi en Konfederasi; mar hoe belangrik syn verslag oek veider is, en hoe graag ons dit in ons geskiedenis sou wil bewaar, miskiën oek syn redevoerings wat hy in di Kaap en op di Diamantvelde en op Bloemfontein en an Port Elisabeth, ens. gehou het; mar dis jammer ons het gen ruimte genoeg ni.

XIV. HOE FROUDE ONS GESKIDENIS VERTEL.

Di Kaapkoloni.—Di Hollanse Volkplanting.—O'ermaking an England.—Afskaffing van Slaverny.—Onregverdigheid teen di Hollanse Koloniste.—Di Boere—Trek.—Poginge om hulle weer te verower.—Di Oranje Riviër Traktaat.—Deur England verbreek.—Di Oorlog.—Traktaat van Aliwal Noord.—Ontdekking van Diamante.—Traktaat weer verbreek.—Engelse Politiek an Kimberley.—Persoonlike Toer in Suid Afrika.—Lord Carnarvon stel 'n Konferensi voor.—Vergeeding betaal an di Vrystaat.—Anhegting van Transvaal.—Oorlog met di Transvalers.—Vrede.—Nuwe Moelikhede.—Expedisi van Sir Charles Warren.

Di Kaapkoloni, soos ons behoer te weet, mar in di praktyk vergeet ons dit altyd, was oorspronklik 'n Hollans Koloni. Voor 200 jare, toen di Hollanders di tweede sévarende Mag in di wêreld was—molik ni eens di tweede ni—neem hulle besit en bewoon di Suidpunt van Afrika. Hulle onderwerp di Hottentots en Boesmans gemakkelik, op diselfde manijr soos ons self oek altyd doen onder dergelike omstandighede. Hulle roei di roofdire uit, bou stede, maak paaie, sluit landerye in en ploeg dit, plant bome en wingerde. Beter Koloniste of voorspoediger as di Hollanse, het nog nooit bestaan ni. Hulle het geworstel en was voorspoedig, en het vortgegaan met voorspoedige ontwikkeling tot di einde van di laaste eeu. As ons di voorspoed van di Hollanders in di bestuur van onbeskaafde stamme vergelyk met di van ons self, in alle dele van di wêreld, dan sal dit blyk, dat, ofskoon hulle bestuur strenger is as ons syne, en vollens skyn harder, hulle minder oorloge met inboorlinge had as ons. Daar was minder geweldenary en bloedvergiting, en di inboorlinge onder hulle was ni minder gelukkig of minder werksaam ni.

Onder di oorlog van di Rewolusi werd Holland geneem deur di Franse Bestuur (Direktoraat). Op versoek van di Prins van Oranje neem di Engelse di Kaap onder hulle beskerming. Dit was di hoefweg na Indië toe; daar was nog ni 'n ander pad deur di Sues Kanaal ni; en so'n belangrike stasi mog ni in di hande van Napoleon val ni. By di vrede van Amiens werd dit an Holland terug gegé en di Engelse soldate word weg geneem.

Toen di oorlog weer uitbreek, het di Engelse weer di Kaap in besit geneem. 'n Vloot word gestuur, met 'n sterke anvallende mag. Di Kaapse Hollanders biid weerstand in 'n dappere geveg, waarin di inboorlinge hulle fluks gehelp het. Hulle gé naderhand in, alleen onder di méning, dat di Engelse besitting mar weer tydelik sal wees, nes di vorige keer, en dat hulle land eindelik an hulle sal terug gegé worde soos di oorlog verby is.

Mar dit word ni terug gegé ni. By di Kongres van Weenen werd hulle ver goed an di Engelse bestuur o'ergemaak, sonder dat hulle toestemming ooit gevraag of gegé is. Hulle werd behandel nes hulle 'n deel van di grond was (*adscripti glebae*). Hulle objekteer daarteen; di kwaaiste van hulle biid

weerstand ; hulle werd *rebelle* genoem, en werd op di gewone manier dood geskiet en opgehang.

As ons verstandig was, dan sou ons di omstandighede in aanmerking geneem hê, waaronder di Kaap in onse hande gekom het ; ons zou perbeer hê om di Hollandse inwoners te versoen met 'n vreemde regering deur buitengewone konsiderasi. Wel, ons het 'n uitsondering gemaak, mar ni in hulle voordeel ni. Ons regvêrdig ons verowering ver ons self deur di verwerde hulle karakter te ontnem, en ons werp ver ons self op as di kampvegters van di swarte nasiis teen hulle, net of hulle verdrukkers en rowers was.

Na di vrede was di vrymaking van slawe di kwessi van di dag. Hulle was eienaars van slawe, mar so was ons oek ; ons was mar gelijke sondaars. Ons kry berou, en ons stem o'er di 20 miljoen pond om ons self skoon te maak van di smet. Ons verwag toen dat di Hollandse Kapenaars net so dadelik soos ons di verkeerdheid van slawerny sou insiin ; en omdat hulle 'n bedaarde en langsame bevolking is, wat ni somar met alle nuwighede samehol ni, val hulle in ongenade bij ons, waarin hulle nog altijd gebly het.

Slawerny an di Kaap was meer 'n huiselike inrigting as an digrond verbonde ; di skandale van di Wes Indise besittings was onbekend onder hulle. Di slawe was 'n deel van hulle familiis en werd altyd behandel met sorg en goedhartigheid. Hulle het ver hulle onderwerp an di vrymaking, omdat hulle ni anders kon ni. Mar toen di vergoeding moes uitbetaal worde, was di terme wat an hulle angepresenteer worde, soveul ongunstiger as di wat an di boere van Jamaika en Barbadoes toegestaan werd, was so ongelijk in sigself, en beswaard met so veel moeilike voorwaardes, dat vele van di Hollandse boere geweiger het om dit te ontvang. Hulle het somar gratis hulle slawe laat vry gaan, en tot vandag toe het hulle nog nooit di kleine somme kom vra ni, wat hulle met moeite kon gekry hê.

L Dit was ni genoeg om slawerny af te skaf ni. Di geesdrif van di o'eblik kon selfs ni 'n skadewe daarvan verdra ni. Daar was toen baing Hottentots in di Koloni. Same met di vrygemaakte slawe het hulle 'n grote bevolking gevorm. Hulle was onder paswette gestel, nes in England heersend was tot di hervorming van di teenwoordige eeu. Nes di rondlopers in England werd hulle daardeur gedwing om op een plek te bly en te werk ver hulle lewens- onderhoud. Di wette is herroep.

Di Hottentots was nou vry om te loop, waar hulle wil. Hulle versprei in di bosse, begin te suip en te steel, en word 'n algemene pes ver di Hollandse boere ; want toen was daar nog mar heel min Engelse settelaars buiten di dorpe, en ons posisi was net di van militêre o'erheersers. Was di Hollandse boere en di Hottentots an hulle selwers o'ergelaat, dan sou di laaste, wat meesal sleg an hulle einde gekom het, vandag waarskynlik nog gelewe hê en op pad wees om 'n nuttige lewe te lei. Drank en ledigheid het hulle lewe verwoes. Mar omdat di Hollandse boere geobjekteer het teen di maatreels, werd hulle in England beskot as onverbeterlike slawe-houers, as barbare en tiranne, as ongeleerde woesaards, as di ware oorsaak van alles wat verkeerd geloop het. Di ongunstige indruk van hulle werd 'n o'erlewing van di Engelse drukpers, en ongelukkig oek van di Koloniale Kantoor. Ons het hulle op 'n onregvêrdige sowel as op 'n onverstandige manier behandel, en ons vergewe nooit an di wat deur ons benadeel is ni.

Di Kaapse Hollander, of Boer, soos ons ver hom noem, is 'n lanksame, goedhartige persoon, wat ni veel om politiek gé ni, mar sig besig hou met syn godsdiens en syn private affêre, en as ons ver hom stil laat bly het, en syn gewoontes en opiniis in anmerking geneem het, sou hij al lank syn onafhankelikeid vergeet hê, sou hij berus hê in wat onvermydelik was, en di mees konservatiwe en mins rewolusionêre onderdane van di Koningse geworde wees. En di Koloniale Kantoor, as dit vry was om vollens eie oordeel te handel, sou ter wille van sig self lank al 'n versoenende politiek gevolg hê. Mar Koloniale Sekretarisse moet sig skik na hulle party in di

Parlement, en Parlementslede moet sig weer skik na hulle kisers en publike opini. Vrymaking van slawe was di bisondere heerlikheid van di Engelse nasi, en daar was gen veiliger weg tot publike guns as om di wat ni gesond was op di groote vraagstuk te behandel as mense wat gen konsiderasi werd is ni. Di Boere had, of het gemeen dat hulle had, 'n lijs van griwe, grote en kleine, net so lank as di van 'n Ier, en mense wat onreg ly het 'n beter geheuge as di wat onreg pleeg.

Ongeduldig met 'n juk, wat valse beskuldiging ondragelik maak, kom enige duisende van hulle in 1835 en 1836 o'reen, pak hulle goed in hulle wa'ens, maak hulle skape en beeste bij makkaar, en trek na di onbekende wildernis ten noorde van Oranje Riviir. Deur di trek werd egter di famili-bande ni verbreek di. Elke famili in di Koloni stuur een of meer van di jonge lede mé. Di geskidenis van di trekkers is 'n herhaling van ons eie geskidenis, waar ons ver ons gevestig het, en moet di geskidenis wees van alle koloniste in nuwe landstreke, wat reeds bewoon is deur 'n lagere ras. Voor hulle trek het hulle onderhandeling angeknoop met verskillende stamme, wat bereid was om hulle te ontvang. Hulle was by party welkom, by andere onwelkom. Daar ontstaan geskille o'er land en gesteelde vé. Daar was gevegte, en moorde wat verradelik genoem werd, en gewreek werd deur oorlogte en nuwe verowering van gronde, totdat hulle besitters was van di hele landstreek nou bekend as Oranje Vrijstaat, Transvaal en Natal.

In England werd dit voorgestel dat hulle met vuur en swaard di onskuldige naturelle verwoes. Inboorlinge van andere rasse kon ly; ons had wel jammer, mar ons kon stil sit. Mar daar is iits in di behandeling van 'n kleurling (neger) wat 'n Engelsman zijn bloed laat kook. Ons besluit dat di Boere ni van hulle onderdaanskap ontslage kon raak deur uit di Koloni te trek ni.

Ons agtervolg hulle, verdrywe hulle uit Natal, val di Oranje Vrystaat an, maak veldslage met onbesliste nitslag, kry self rusi met di inboorlinge, veral met di Basuto Moshesh, wat ver ons geleer het, dat di swerftogte onvoordelig is en selfs gevaarlik kan worde. Op laas siik van al di ondernemings, wat gen eer en oek gen vrede anbrenge ni, besluit ons in 1852, om Boere, Kaffers, Basutos, en Sulus an hulle self oer te laat, en ons maak di Oranje Riviir tot di grens van Britse verantwoordelikhede. Ons maak forméle Traktate met di 2 Hollandse State, en verbind ons om ons ni meer te bemoei tussen hulle en di inboorlinge ni, en hulle vry te laat om hulle self te vestig as 'n beskutting tussen ons en di binnelande van Afrika, of hulle ondergang te kry (wat beskoud werd as di waarskynlikste) in 'n ongelyke strijd met oorlogsugtige stamme, wat hulle oneindig o'ertref in getal. Hulle onderneem an hulle kant om gen slawerny wees in te voer ni; en so het ons hulle laat staan.

Met een uitsondering, wat ek straks sal anhaal, werd di Traktate 17 jaar lank gehou, en 'di land had rus' van al syn ongelukke. Di moeielikhede op onse eie grense hou op. Di Koloni was stil en had gen geskidenis ni. Di nuwe State is ni ondergegaan ni, mar was voorspoedig. Di Boere versprei sig o'er 'n land so groot as Frankrijk. Hulle regel hulle geskille met di inboorlinge met weinig strijd. In di Transvaal leef 'n miljoen inboorlinge vreedzaam tussen hulle, werk met hulle en ver hulle. Di voorspoedigste Kafferlokasi wat ek gesiin het in Suid Afrika was naby Pretoria. Hulle was ruw, mar hulle had ruwe deugde, wat ni di geringste deugde is ni, omdat dit in di laatste dage so skaars word. Hulle is 'n seer vrome volk, en onderhou hulle kerke en hulle predikante met buitengewone vrygewigheid. Hulle woninge is so ver van makkaar, dat hulle ni hulle kinders kan skool toe stuur ni, en gewoonlik meesters in huis neem. Huisgodsdienst word oek stip gehou. Di Boere van Suid Afrika kom di meeste o'reen, van alle menselike wensens op aarde, met di beskrywing wat Horatius gé van di Romeinse beere-soldate wat ver Pyrrhus en Hannibal o'erwin het. Onder hulle allénig kan jy nog kry gehoorsamheid an ouers net so streng as by di oue Sabyne, di strenge moeder wat haar seuns

laat doen wat sy wil, en wat an haar seuns as hulle gaan veg ver hulle land di rifels in di hand gé, en hulle beveel om met hulle wapens in hulle hand terug te keer, of anders glad ni terug te keer ni.

Hulle regeer op hulle eie manier. Hulle verbied ledigheid en onbetengelde leeglopery. Hulle o'erreed, en as hulle kan, dwing hulle di swarte om di grond te bewerk en iwerig te wees. Hulle ge an di kleurlinge gen stem ver di kising van Volksraad ni: en laat hulle selfs gen grondbesit toe ni, as onder blanke trustees, om te voorkom dat hulle weer di oue gebruik sal invoer om dit as 'n stam te gaan bewoon en di wette sal o'entré. Mar o'er algemeen was hulle bestuur ni teenspoedig ni. Daar was gen opstand van swarte teen blanke in di Transvaal ni. Gesag is gehandhaaf, sonder rusverstorings en sonder gestrengheid. Sulke tonele, soos di verwoesting van Langalbalele syn stam in Natal, of di moord bij Koegas, wat di Kaapkolonii tot skande was in 1878, is nooit voorgekom in di Hollandse Vrystate ni. Tog kon hulle di vertroue van di Engelse Regéring ni verwerf ni. Molik was hulle onverwagte voorspoed 'n anstoot. Hulle maniere was ni ons maniere ni, en werd so lig verkeerd voorgestel. Storiis werd vertel—meesal onwaar, hoewel ni heeltemal ongegrond ni—van Boere, op di grense van Transvaal, wat klein Kaffertjiis vang, of koop van roofsugtige stamme en ver hulle groot maak as siawe onder di vorm van *inboek*. Di Transvaalse Regeering het di dade streng en met sukses onderdruk. Ek sê met sukses, want in di jare toen Transvaal weêr 'n Britse Provinsi was, sou sulke gevalle seker in di lig gebring wees had daar enige bestaan, en daar is toen ni 'n enkele kind in di toestand gekry ni. Tog werd di praktyke an Engeland gerapporteer as bewese feite, en werd eerlik geglo oek. Dit werd beskou dat di Boere hulle verbintenis verbreek het, en baing van onse vernaamste persone het daarop angedring, dat ons ons plig versuim om di Boere so te laat vort gaan.

Tog werd di Boere eintlik ongehinder gelaat. Di Engelse Regéring was ni haastig om weer sig te bemoei ni. Di Kaapse politiek was so'n onangename onderwerp dat di gesagvoerders in di Koloniale Kantoor dit mar liwers uit hulle gedagte wou verset. Hulle het gehoop dat di moeieliikhede met di Hollandse Boere ver altyd verby was; en so min was hulle bekend met di karakter en verdeling van di Kaapse bevolking, dat Lord Cardwell, wat self Minister van Koloniis was, gemeen het, en dit nog in 1875, dat al di Hollandse Koloniste in Suid Afrika weg getrek het na di Vrye State, en dat di Koloni enkel uit Engelse bestaan. Hy het dit an my self gesê, en was heeltemal verbaas toen ek hom vertel dat di Hollandse bevolking nog di meerderheid, en wel di grote meerderheid, uitmaak in di Koloni self. En ni alleen was hulle di meerderheid ni, mar hulle doen al di werk wat werklik waarde het. Di Engelse was mar koopmans, winkeliirs, ambagsmans; hulle bou spoorwege, hou vo'elstruis-boerderye, grawe diamante en koper, en drywe ossewa'ens. Di Boere is omtrent di enigste wat di grond bewerk, en as dit ni ver hulle was ni, dan sou al di blanke inwoners van Suid Afrika moes lewe van ingevoerde meel, blikkiis melk, en ingevoerde aardappels.

Vrede was besig syn werk te doen. Di 2 rasse kom nader na makkaar; en as di Traktate van 1852 ni verbreek is ni, dan was Suid Afrika nou al verénig, en di Hollandse Boere sou loyale onderdane van di Kroongeweese hê. Ek denk elkeen wat di geskiedenis van Suid Afrika ken sal met my hiirin samesem. Di Boer is konserwatief gebore en di Vrye State, as hulle alleen gelaat is, sou natuurlik later met hulle broeders herénig hê.

Ongelukkig werd di gevoel in England gedurig weer teen hulle opgewek deur oneerlike rapporte. Di vrinde van di swart nasiis was altyd op di loer, en daar kom weer 'n kans om 'n nuwe tussenkoms te forseer. Toen ons di Vrystaat verlaat, het ons di onbesliste grensdispuut met di Basutos as 'n erfenis nagelaat. Ons was moeg om self met hulle te veg, en ons het dit an di President en Volksraad an Bloemfontein gelaat om di geskille uit te maak soos hulle kan. Hulle kon dit ni vreedsaam uitmaak ni. In 1865 breek 'n

oorlog uit tussen di Vrystaat en di Basutos. Dit het 4 jare geduur, en kom toen tot 'n einde, omdat di Basutos ni langer kon vol hou ni. Hulle werp sig toen in di arme van Engeland, en met verbreking van onse plegtige verbintenisse gaan ons tussen beie met 'n sterke hand. Dit beantwoord mar selde om Traktate te verbreek, selfs met di beste bedoelings. Basutoland lê ten noorde van Oranjeriviir, en ons doen toen wat ons duidelik ons verplig het ni te doen ni. Ek meen dat ons self en Suid Afrika in algemeen gen rede het om dankbaar te wees ver ons daad by di geleenheid ni. Di gemeenskappelijke belang van ons almal sou beter gediin wees had ons by ons verpligtigings gebly, en di Boere vry gelaat om met di Basutos te maak soos hulle kon. Mar di ware stand van sake was ni bekend in England ni. Di Boere had 'n slegte naam by ons. Di geroep onder di volk was : ons moes di onnosele Kaffers beskerm teen verdrukking ; en di Engelse Regëring het an di algemene wens toegeë.

Dit was egter mar 'n enkele daad ; di algemene politiek van neutraliteit werd behou. Om di Vrystaat te bevredig waarborg ons toen, dat di Basutos ver di toekoms di vrede sal bewaar en di Traktaat van 1852 werd vernuw an Aliwal Noord in 1869, met nuwe versekeringe dat di verbreking daarvan ni 'n voorbeeld sal wees ver latere bemoei'ings ni. Di Hollanse bevolking in di Koloni het afgekeur wat ons gedoen het, en daar het 'n pynlike gevoel nagebly ; mar hulle het gemeen, dat 'n nuwe verbintenis, pas angegaan, ni weer sou verbreek worde ni.

Molik sou dit oek ni verbreek gewees hê ni, had daar ni 'n nuwe versoeking in ons pad gekom ni. Mar Suid Afrika is, nes andere lande, verdeel in partye. Daar was een party wat ni goed gesind was teen di Vrystaat ni, en 'n stap wat eers eenmaal gedoen is, kan makliker di tweede mal gedoen worde. Di ink was skaars droog op di Traktaat van Aliwal Noord, toen diamante in grote hoeveelheid ontdek word in 'n distrik wat in ons self behandel het as 'n deel van di Oranjeriir Souvereiniteit voor ons terug getrek het, en wat al di tyd onder Vrystaatse landdroste gestaan het. Daar was 'n toestroming van delwers uit alle dele van di land. Daar was 'n werklike vrees, dat di Boere ni in staat sou wees om di trop aasvo'els in orde te hou, wat daar versamel by so'n ryke aas. Dan was daar oek 'n mening, dat di beste diamantmyn van di wêreld ni ver di Britse Ryk moes uit di hande raak ni.

Dit word ontdek, dat di plek waar dit lê ni 'n deel van di Vrystaat is ni, en dat dit an 'n Grikwakaptein, Waterboer, behoer. Di kaptein was vroeger 'n bondgenoot van Engeland. Di Boere werd beskuldig dat hulle ver hom beroof het van di grond. Hy roep ons hulp in en in 'n ongelukkige uur leen ons ver ons self tot 'n rowery, waarvoor gen verskoning was ni. Lord Kimberley gé syn naam an di nuwe neersetting. Di Hollanse gesag werd uitgedrywe. Hulle biid gen weerstand ni, mar onderwerp sig onder protes an di o'ermag, en van di dag af is gen Boer in Suid Afrika in staat om Engelse belofte te vertrou ni. Bowediin di manier waarop ons gehandel het, of ons verteenwoordigers toegelaat het om te handel, was onbeskaamd en onbeskof. Ons het ingegaan as di Kampvegters ver di arme verdrukte Waterboer. Ons het ver Waterboer en zijn Grikwas een tiinde van di land gegê ; di orige en al wat waarde had het ons ver ons gehou. Wat kan di Boere erger gedoen hê ? Ons het hulle beskuldig dat hulle verbintenisse met ons verbreek het, en dis ons wat ver hulle di les geleer het. 'n Traktaat van mar weinige maande oud kyk ons in di angesig. Selfs as Waterboer syn ansprake so goed was as syn vrind voorgegê het, dan nog had ons ver ons verbinde om ons ni meer met sulke sake te bemoei ni, met sulke duidelike woorde as jy mar in menselike taal kan uitdruk.

Ons gedrag sou nog ni so heeltemal onverdragelik gewees hê ni, had ons eenvoudig op ons grotere mag berus—as ons eenvoudig di Boere vertel het : dat ons di Diamandvelde moet hê en dit sal vat. Mar ons het di wond vergiftig, en onse daad wou regvêrdig, deur an di wêreld te wil wys maak, dat ons di

beskermers is van di regte van di inboorlinge, wat di Boere verdruk, en di houding het ons volgehou in di hele stryd wat later ontstaan is.

Ek moes self later ondersoek doen na di bisonderhede van di Transaksi, altemit di skandelikste in di Engelse Koloniale geskiedenis. Daar was persone klaar, as nodig is, om te verklaar in 'n geregshof hoe di saak van Waterboer bekonkel was. Dis later bewys in 'n Landhof gehou an Kimberley voor Juts Stockenstrom, dat di Grikwakaptein nooit enige regte hoegenaamd in di streek had ni. Mar al sulke bewyse is o'erbodig. Di Traktaat van Aliwal is ons algenoegsame veroordeling.

Di een daad was di oorsaak van al ons latere moeilikhede in Suid Afrika. Di Hollanse Afrikaners is ni gou op loop ni, mar as hulle eers 'n koers neem, dan kan jy hulle ni lig stop ni. Ons het juis di tyd gekiis om di Kaapkoloni an hulle eie Palrement o'er te gé onder Verantwoordelike Bestuur, en ons het gemeen om di Diamandvelde an hulle te gé as 'n persent toen di Koloni mondig word. Di Koloniale Kantoor kon gen beter bewys gegé hé van syn onbekwaamheid om daar te regeer ni as in di laaste daad, en in di sin was di tyd goed gekiis. Daar was 'n algemene verkising an di Kaap by geleenheid van di nuwe Konstitusi. Di Hollanse kisers had beslis om di protes van di Vrystaat te ondersteun, en di nuwe lede het duidelik verklaar meteens, as di Ryksregering Traktate wil verbreek, dan moet di mar di gevolg daarvan dra. In plaas van Lord Kimberley syn persent dankbaar an te neem, weiger hulle om dit an te raak. Hulle wou niks te doen hé met di Diamandvelde ni, totdat di Vrystaat sig tevrede verklaar het met ons okkupasi; en so bly ons sit met 'n Provinsi in di binneland van Afrika, met gen ander Kommunikasi daarmé ni as deur di Vrye State wat ons beroof het, of deur di Kaapkolni wat ons vervreem het en wat ni langer ons eiendom was ni. Di delwers bevolking wat daar versamel het was 'n gemengde, gevaarlike en onregeerbare. Di grens tussen di Provinsi en di 2 Vrye State was ni bepaal ni en blykbaar ni te bepaal ni, omdat ons reg om daar te wees deur di Regering van Bloemfontein ni erken werd ni.

Daar was ver ons een goeie punt in di situasi: di waaghals en bekwame man wat ons gekiis het om onse kosbare nuwe besitting te regeer. Hy had gen Britse troepe om hom te steun ni, en hy het oek ni daarom gevra ni. Hy skeur di laaste stukke van di Traktate, wat nou tog nutteloos geworde was uit makkaar uit, knoop betrekking an met al di inboorlinge-kapteins op di grense van di 2 Republike, nooi hulle uit om Britse onderdane te worde, en beloof om hulle te beskerm teen di Boere. Hulle stuur troppe van hulle volk om in di mijne te werk. Di volk werd betaal met kruid en geweers, wat ons beloof het an di inboorlinge ni te sal verskaf ni. Tiin-duisende geweers en ryfels werd in 2 of 3 jare tyd versprei onder di naburige stamme as 'n direkte bedreiging teen di Boere, wat nou 'n halwe sirkel rondom hulle, had van Kimberley af tot an Suidland toe. Natuurlik was daar di grootste onrus en di grootste verontwaardiging onder di Boere. Hulle werd bedreig met strooptogte en invalle van barbare angeset deur di Britse Regering. Hulle was arm in geld en kon met moeite di middele voorsiin om hulle te verdedig. Di doel was natuurlik om hulle op hulle knie'e te breng, hulle te dwing om hulle protes terug te trek, en di souvereine regte van Groot Brittanje te erken.

Di wa'ens, wat di ryfels opbreng na Kimberley kom deur di Vrystaat. Di Landdroste stop hulle as onwettig, wat hulle oek was. Dit was teen di wet om inboorlinge met vuurwapens te voorsiin. Dadelik werd vergoeding ge'eis. Kommissaris se werd gestuur van Kimberley na Bloemfontein, om kompensasi en 'n apologi te eis en net 48 uur werd gegé ver 'n antwoord. Di President was toen net siik en kon an gen werk deel neem ni. Syn uitvoerende Raad betaal di geld, mar betaal dit onder protes, met 'n onderwetse beroep op di regverdige God, an wi hulle (vreemd om te sé) nog glo as 'n werklikheid.

'n Ander ultimatum was gestuur na di Transvaalse Regering. Di Transvaal, wat verder af lê, was minder onderdanig, en daar ontstaan 'n spanning wat in 'n oorlog tussen di Afrikaners en Engelse moes eindig. Di inboorlingstamme

sou losgelaat wees op di Hollanse bo re. Elke Hollanse Afrikaner in Suid Afrika wat 'n geweer kan dra sou syn famili gaan help hê, so diip was hulle verontwaardiging. Ons het wind gesaai an di Diamandvelde, en sou nou di storm oes daarvan.

So was di sake toen ek in 1874 deur Natal, di Vrystaat, di Diamandvelde, en di Noorde van di Koloni gereis het. An Kimberley het ek privaat ondersoek gedoen na Waterboer syn regte. Di getuigenisse was erg teenstrydig; mar persone wat agter di gordyne gekyk het was bereid om voorwaarts te kom en te bewys dat di anneksasi 'n bedrog en 'n swendelary was. Dit was onmoelik ver my as vreemdeling om te sê wi liig en wi di waarheid spreek. Mar di verbreking van traktaat was buiten kwessi; en ek kon my ni verenig met di koele verklaring van 'n hoog geplaaste ambtenaar ni, dat, nou ons di traktaat verbreek het in di saak van di Basutos, ons dit mar weer kan breek. As Waterboer syn regte net so duidelik was as hulle nou twyfelagtig was, dan nog was onse handelwys buitensporg ontstaatkundig. Dit kon nooit ons doel wees ni, selfs ver so'n kosbare besitting as 'n diamandmyn, om 'n Provinsi te hou in di verre binneland wat onse Kaapkoloni ni wou hê ni, en di okkupasi waarvan di haat opwek van di Hollanse bevolking o'er hee Suid Afrika. An di Kaap had ik 'n gesprek met di Premiir, Meneer Molteno. Hy sê ver my, hy had net so spyt as ek; hy was self teen di annexasi; hy betreur di gedraglyen wat di Ryksregering gevolg het en nog volg, mar Grikwaland was buiten di grens van di Koloni. Dit was ni syn saak ni, en hy kon hom ni daarmé bemoei ni.

By myn terugkoms in England deel ek myn ondervinding mé an Lord Carnarvon, wat toen Koloniale Sekretaris was. Hy was ni o'ertig dat di anneksasi onregverdig was ni, mar natuurlik het hy grote andag gewij an di opini van di Kaapse Premiir. Di Koloniale Kantoor het di strydkrag van di Hollanse bevolking te laag gereken, en het gemeen dat di ontevredenheid sig sou bepaal by woorde. Oek het hulle ni rekening gehou met di ontevredenheid in di Koloni ni. 'n Oorlog met di Vrye State, as dit daartoe sou kom, sou sowel gevaarlik as skandelik wees, en sou seker gelei hê tot verwikkelinge met di nuw opgerigte koustitusionele Regering. Lord Carnarvon perbeer toen 'n vrindskappelijke skikking. Dit was ni maklik ver di Koloniale kantoor om te erken dat hulle verkeerd gedoen het ni; en di bewyse was oek ni gelewer dat onreg gedoen was ni. As 'n traktaat verbreek was, dan was daarvoor molik buitengewone redes. Mar dat dit onstaatkundig was om di meerderheid van bevolking te vervreem en te verbitter in 'n Koloni wat net selfregering gekry het, was duidelik. Dit was an my voorgestel an di Kaap, dat 'n Konferensi van afgevaardigdes van di verskillende belanghebbende state maklik 'n oplossing kon kry. Lord Carnarvon syn mening was, dat di eenvoudigste oplossing was 'n Konferensi van al di Suid Afrikaanse Koloniis en State, Hollanse en Engelse, in 'n konfederasi soos di Dominion van Canada, waarin di kleinere geskille sou ondergaan. Ek self het ni gedenk dat di Hollanse Afrikaners, in di stemming wat hulle toen was, na di voorstel sou luister ni. Dit was egter di maklikste terugweg ver di Koloniale kantoor. Lord Carnarvon stuur 'n skrywing, nooi uit tot 'n konferensi om di verskillende kwessiis te behandel, daaronder di toestand van di Diamandvelde, en stel voor 'n konfederasi, hoewel hy dit ni forseer ni. Veertiin dage na di skrywing vertrek ek, met instruksiis as di konferensi by makkaar kom, dat di kwessi met di Vrye State dan di eerste moet afghandel en uitgemaak worde. Saam met di skrywing had ek self 'n private briif gestuur an Meneer Molteno, onder di indruk dat hy Lord Carnarvon syn voorstel sou ondersteun as 'n middel om syn eie uitgedrukte wense uit te voer. Sedert di oorspronklike inbesitneming van Suid Afrika het gen minister meer belangstelling getoon in di Hollanse inwoners ni as Lord Carnarvon toen getoon het, en ek het nooit 'n o'enblik getwyfel ni of Meneer Molteno sou syn bedoelings ondersteun met di hartelikheid wat dit verdiin.

Di geheime geskiedenis wat hiïrop gevolg het ken ek ni. Ek denk daar

was persone wat belang daarby had om di geskille tussen di Vrye State en di Ryksregering an di gang te hou, en wat gewens het om di Vrye State op hulle knie'e te bring met hulp van inboorlinge bondgenote. Di skrywing word voor di Kaapse Parlement gelê met verklarings, wat net bereken was om elke geskil nog meer te verbitter. Dit werd voorgestel as 'n listige perbeerslag om di Koloni te wikkell in verantwoordelikhede wat hulle afgewerp het,—as 'n verradelike plan om di Vrye State onder di Engelse vlag te bring,—as 'n bemoeiing met di private sake van di Koloni, wat dadelik moes gekeer worde. Di voorgestelde konferensi werd op haastige, selfs beledigende manier verwerp. Di dwase, verkeerde voorstellings van Lord Carnarvon syn doel werd o'er di land versprei deur di drukpers; en toen ek ankom kry ek 'n algemene gisting, en di Hollanse Afrikaners woedender as ooit.

Ek vra di Premiir om opheldering en ek herinner hom an wat hy ver my gesê het. Tot myn verbasing draai hy terug van syn eie woorde. Hy sê nou, dat ons kan doen soos ons wil met di Vrye State. Hy het gen objeksi ni. Ek sê ver hom, dat ek ten minste Lord Carnarvon syn bedoelings moes verklaar. Di Gouwerneur het 'n wenk gegê, dat ek 'n ophelderende briif kon skrywe, wat hy voor di Parlement sou lê. Mar Meneer Molteno weiver beslis om toe te laat, dat di saak weer voor di Parlement sou kom. Ek het syn weigering so opgeneem dat gen verklaring moes gegê worde ni en dat myn eie lippe moes gesluit bly. Ver my het dit onreg gelyk, en dat di lengens wat versprei werd ernstig was. As ek sou stil bly sou dit lyk of ek hulle regvêrdig. Di Hollanse bevolking moes ten minste weet wat Lord Carnarvon gemeen het, en terwyl dit 'n kwessi was tussen di Vrye State en di Ryksregering, kon ek ni siin dat ek enige konstitusionele beginsel sou skende deur di waarheid te vertel ni. In twyfelagtige gevalle is waarheid altyd di beste politiek. Ek woon toen 'n maal by an di Kaap en praat enige woorde. Di uitslag was 'n omkering in di gesindheid van di vrinde van di Vrye State, dat ek sleg gemaak werd in ministeriëlekrante, dat 'n beweging sig versprei o'er di land, en eindelik dat di Parlement weer opgeroep word, wat ver 'n tyd verlaag was, en dat di Koloni toen toestem om di Ryksregering te help om di kwessi op 'n end te bring. Dit was al wat ek wou hê. Daar kon gen oorlog wees ni, nadat di Koloni 'n party geworde was in di kwessi, en 'n skikking, wat annemelik was ver di Hollanse Koloniste, kon ni onbevredigend wees o'erkant di Oranje Rivier ni. Ek keer terug Engeland toe. Meneer Brand, President van di Vrystaat, kom kort daarna Londen toe. Dit werd in algemeen toegestem an di Koloniale Kantoor, dat hy ni goed behandel was in di saak van di Diamantvelde ni, en £90,000 werd an hom toegestaan as vergoeding. Di geld was niks: di erkenning van di onreg was alles. Di Hollanse Afrikaners, hoewel hardkoppig nes muile, is gevoelig en gemakkelik te beweeg deur hulle gevoel. Dit lyk ver hulle of hulle swaar dage nou verby is, dat di Engelse Regering op di end tog kan reg doen, en dat 'n Verenigde, Suid Afrika tog nog kan molik wees onder di Engelse vlag.

As Lord Carnarvon, nadat hy een goeie daad gedoen had, tevrede was om dit so te laat bly; had hy net so 'n goeie skikking gemaak met di Transvaal as met de Vrystaat; en nog meer, had hy di Transvaal gehelp in di moeielikhede met di kaffers, dan sou daar ten minste weer 'n kans gewees hê ver di Konfederasi wat hy wou hê. Ons was iits verskuldig an di Transvalers. Bechuanas, Matabeles, Swasiis, Sulus, almal het van di Diamantvelde wapens en anmoediging gekry om hulle te pla. 'n Kleine hulp met geld an di Transvaal, enige vrindelijke woorde, di toestemming in 'n billike westelike grens, en 'n wenk an di stamme op di grense, dat ons en di Hollanse Afrikaners voortaan vrinde is, en dat 'n vyandige daad teen hulle sal opgeneem worde as 'n vyandige daad teen di Britse kroon, en elke Hollanse Afrikaner sou di blare uit syn boek van griewe uitgeskeur en dit ver altyd vergeet hê.

Mar Lord Carnarvon het sig misgis met di gunstige gesindheid wat hy opgewek het. Hy het gedenkdis ten gunste van syn konfederasi-plan,

waarmé dit niks direk te doen had ni. Hy het gevoel dat di stigting van 'n Suid Afrikaansi *Dominion* sou verstaan en bewonder worde in England as 'n skitterende en nuttige staatkundige daad. Di Transvaal lyk toen di sleutel van di posisi. As di Transvaal eers 'n Engelse Provinsi is, dan is di Vrystaat verplig om te volg. Hy had tot 'n sekele hoogte weer di vertrouwe van di Hollanse bevolking gewin. Dit was 'n teere plant, mar hy het gedenk, dat dit toen al sterk genoeg was om 'n sware gewig te dra. Di lewe van Engelse Ministeriis is mar kort. As hulle iits wil deurvoer moet hulle gou maak, of hulle laat di kans o'er ver hulle opvolgers. Di Transvaalse skatkis was leeg, en 'n okkupasi van di land kan nou sonder teenstand gebeur. Di Engelse in Suid Afrika—ten minste vele van hulle—het hom verseker, dat di Transvaalse boere maagsiik is van hulle onafhankelikeid, en di anneksasi sou toejuig. Hy kon reken op di ondersteuning van albei partye in di Engelse Parlement. Meneer Courtney was, glo ek, di enigste Engelse lid van di Wetgewing wat protesteer. Ek self was seker dat di o'erneming (soos dit genoem werd) van di Transvaal di gunstige indruk van syn vroegere daad sou wegneem, en di oue verbittering sou laat herlewe. Ek het hom myn opini megedeel, mar ek kon ni verwag dat hy ver my sou glo ni, as so baing ander persone, wat di land beter moes ken as ek, di teenoergestelde volhou. Di stap was geneem. Di "Zuid Afrikaansche Republiek," wat so trots was op syn onafhankelikeid dat hulle 'n eie munt geslaan 't, werd verklaar 'n Britse Koloni. "Konfederasi," wat absoluut onmolk gemaak was, moes nou volg, en Sir Bartle Frere werd na di Kaap gestuur as Gouwerneur, om dit uit te voer. Hoe hy gevaar het, is nog vars in di geheuge. Syn taak was hopeloos van di begin af. Mar hy kon ni of wou ni verstaan, dat dit hopeloos was ni. Selfs di waarheid werd ni an hom vertel ni. Dit werd gesé, dat di inboorlinge stamme te sterk was; dat Suid Afrika, na Konfederasi, self alleen dit sou moet uitveg met Kaffers, Basutos, Sulus, ens. en dat hulle daartoe ni in staat was ni. As dit di moeielikeid was, sou Sir Bartle dit gou wegneem. Tot nog toe het ons ten minste geveins dat ons di kleurlinge wou beskerm. Nou was alles verander. Hy kry 'n voorwensel ver 'n nuwe Kafferoorlog in 'n nitige kleine geskil op di grense. Hy voer vuur en swaard o'er di Kei, ontslaan syn Ministers, en stel andere an wat gewilliger was om met hom same te gaan op di gevaarlike pad. Hy breek di mag van di Sulus, na 'n teenstand wat ver hulle tot meer eer verstrekk het as di eindelike o'erwinning ver ons. Suid Afrika was o'erstroom van bloed, en al di gruweldade en dwaashede werd gedoen ter wille van 'n skadewe wat nou niks nader was as tevore ni. Di Sulus was vyande van di Boere, mar hulle uitroeiing het di Boere ni versoem met di verliis van hulle vryheid ni. Hulle eis hulle onafhankelikeid terug op 'n norske, besliste toon. Sir Garnet Wolseley syn veldtog teen Sekukuni, wat ver hulle vroeger gewen het, maak gen verskil ni. Di Liberale party in England begin sig ten gunste van di Boere te verklaar. Hulle verneem eindelik dat di Liberale leider (Gladstone) di anneksasi veroordeel het as aangeneem onder valse voorwensels; en toen di Liberale an di Regering kom in 1880 het di Boere seker gereken dat hulle klagtes sou verhoor worde. In di tyd kon ons terug getrek hê met ere, en di Boere sou weer gesiën hê, dat ons bereid is om 'n fout te herstel as ons daarvan o'ertuig word. Mar ek meen (en dis eintlik di moeielikeid in ons Koloniale betrekings), dat di Regering geweet het wat reg was om te doen, mar bang was om dit te doen uit vrees dat di Parlement dit sou afkeur, en party-belange in England werd van meer waarde geag as di welvaart van v'er afgelege bevolkings. Dit werd besluit dat di Transvaalse Boere eers di gesag van di Koningin moes erken voor hulle klagtes kon gehoor worde. Hulle had di wapens opgeneem ver hulle vryheid, en wou dit ni neerlê ni, daar di regeerings manne in England self erken het dat hulle reg was. Daarop is di oorlog gevolg wat ons nog almal herinner, waar 'n reeks van neerlage uitgeloop het op Amajuba en di dood van Sir George Colley.

Ek vereers kan di Regëring ni blameer, omdat hulle di bloedige oorlog ni verder voorgeset het ni, in 'n saak wat hulle al reeds veroordeel had. Ek blameer hulle eerder dat hulle ooit di oorlog begin het. Om toe te gë na 'n neerlaag, wat met ere kon toegege gewees hê, toen ons neerlaag an albei kante onmolik geag werd, het 'n soort van grootmoedigheid getoon, mar dit het seker di invloed van England in Suid Afrika oneindig verswak, en di angroeiende party versterk, wat hoop om di invloed heeltemal te laat verdwyn. Had ons volgehou, moes ons grotere krag en hulpbronne op di end gewen hê. Mar di oorlog sou sig uitgestrek hê buiten di grense van Transvaal. Dit moes 'n onderwerpings oorlog worde teen di hele Hollanse bevolking, wat almal daaran sou deelgeneem hê. Ons sou 'n skandaal op ons naam gebreng hê. Ons sou en moes 'n dappere en eerlike bevolking tot di rand van vernitiging gebreng hê. Ons sou di afkeuring—molik selfs di tussenkoms van andere Magte uitgelok hê. Om di redes denk ek, dat Meneer Gladstone goed gedoen het om di vrede toe te staan, ofskoon dit 'n vrede was wat ver di posisi en di gevoel van di Engelse Koloniste in Suid Afrika pynlik was, en ni anders as 'n gevaarlike angel kan nalaat ni. Di vrede was reg. Dit was mar spytig dat ons, as 'n balsem ver onse gekweste hoogmoed, bepalinge ge'eis het, wat ni kon of sou nagekom worde ni, terwyl ons ver ons self geu middele gehou het om dit te dwing ni. Ek veronderstel dat enige inskikkelikheid nodig was om di beledigde hoogmoed in England te paai, mar di voorwaardes wat ons in di Konvensi (van Pretoria) geset het was 'n nalatenskap van ons vroegere dwalings, en dat hulle selfs genoem is was 'n ramp. Terwyl ons tog di dranki moes drink, kan ons dit net so goed heeltemal uitgedrink hê, sonder enige druppels onder in di beker te laat bly. Di oorsprong van al di kwaad in di Transvaal was dat ons van di Diamandvelde af di jinboorlinge teen hulle gewapen het. Di Kapteins het ons bondgenote gebly in di oorlog. Ons kan ni, of ons het gemeen dat ons ni ver hulle kon verlaat, sonder waarborg te neem ver hulle en ver hulle land ni. Ek denk dit sou beter gewees hê, ofskoon dit ni so netjiis mag gelijk hê ni, as ons liwers terug geval het op di Oranje Rivier Traktaat, en besluit het om ons ni meer te bemoei met di geskille tussen di Boere en di stamme ni. Had ons ons gesag behou dan kan ons di stamme onderhou an ons sy; mar om di land te verlaat, en op diselfde tyd te eis dat di inwoners daarvan ni na hulle natuurlike verhoudinge sou teruggaan ni, dit was nou eintlik om kunsmatig 'n gewisse oorsaak te behou ver toekomstige moeilikhede. Di Kapteins wat ons ons vrinde noem had 'n openlik dreigende houding angeneem teen di Boere. Dit kon di Boere ni kwalik geneem worde, dat hulle liwers hulle eie bevolking wou vestig in di streke ni, om te voorkom dat hulle weer an diselfde gevaar bloot gestel word.

Nogtans het hulle ons voorwaardes angeneem en dit ni gehou ni. Ons het di Traktaat van Aliwal Noord verbreek. Hulle verbreek di latere Konvensi (van Pretoria), of liwers di Regering het hulle onderdane ni belet om dit te verbreek ni. Op hulle foute het ons gelet; ons eie het ons vergeet. Daar gaan 'n geskreeu op teen di ontron van di Boere. Di sendelinge, wat nooit di Boere bemin het ni—di Engelse in di Koloni, wat nog seer gevoel het onder di indruk van vernedering—di leger, nydig o'er 'n ongewreekte neerlaag—staatsmanne, jaloers ver di eer van hulle land—filippyne wat tot lewensdoel het di verdediging van onnosele negers,—almal skreeu same, terwyl haar Majesteits Opposisi op di uitkyk was om voordeel te doen met elke kans wat di Regering hulle mag gë. Di Regering werd opgeroep om troepe te stuur om di Boere met mag te verdrywe van di grond van onse bondgenote, en hulle mog ni weiger ni. Mar wat moes di ekspedisi doen? Dis di stori van Don Quixotte. Di Ridder van La Mancha het di seuntji verlos van di sweup van syn meester, het di meester laat sweer om di jongetji syn huur te betaal wat hy vra, en ry weg, bly o'er di onreg wat hy herstel het. Toen hy uit gesig was, bind di meester di seuntji weer an di boom vas en

klop hom erger uit nes tevore. Toen ons di Boere uit Bechuanaland uitgedrywe het, moes ons toen daar bly? Moes ons 'n leger daar hou? En wi moes dit dan betaal? En as ons dit ni doen ni, sou di stroom weer inkom so gou as ons uittrek. Daar moet tog altyd 'n eweredigheid bestaan tussen 'n kwaad en di middel wat jy gebruik om di kwaad te herstel. Di beste wat ons kon verwag was, dat ons ons troepe sou instuur, teen 'n koste van altemit 'n miljoen ponde ver di belastingbetalers; dat hulle gen vyand sou kry ni; dat di troepe sou bly tot ons moeg word om daarvoor te betaal, en dan sou teruggaan met 'n belydenis van onmag. Dit sou onmoelik wees om uit so 'n land 'n inkoms te kry. Net so onmoelik sou dit wees om daar 'n regering op te rig wat sig self bekostig. En wat moes ons doen met 'n Provinsi, wat ver niks deug ni as om onbepaalde somme geld uit te gé, waarvan ons gen gebruik kon maak ni, en waarheen ons gen toegang het ni as deur di Kaapkoloni, terwyl di Koloni niks wou doen om ons teenwoordigheid daar ver ons ligter te maak ni? Di Regering mog gehoop hê, as ons di Boere uitgedrywe het uit Bechuanaland, dat di Kaapkoloni dit dan sou o'erneem. Mar elkeen wat di kwessi verstaan, het geweet dat di Kaapkoloni ni so iits sou doen ni. As ons Bechuanaland wou neem, sou ons dit moes hou tot ons moeg is daarvan, en dan moes weggaan nes gekke. Dit was di beste wat ons kon verwag. En di slegste was, 'n hernuwing van di oorlog wat sou uitloop op 'n oorlog tussen di Hollandse en Engelse bevolking van Suid Afrika. Di kleinste onversigtigheid, of net di weigering van di Boere om sonder geweld terug te gaan, kon dit veroorsaak. En di gevolg sou onberekenbaar wees. Di gevaar was groter, omdat baing van di wat di ergste voorstanders van di ekspedisi was ernstig begeer het dat dit op oorlog moes uitloop. Hulle het verlang om di skandvlek van Amajuba uit te was, en di Engelse vlag weer te hys an Pretoria.

Di vooruitsig was so ernstig, dat di teenwoordige Kaapse Premier, Meneer Upington, self in di herfs na di grens gegaan het en 'n soort van skikking met di Transvaalse Regering gemaak het, om te belet dat di ekspedisi sou gaan,—'n skikking wat bevredigend was ver di meerderheid van di blanke bevolking in di Koloni. Terwyl ons daar Verantwoordelike Bestuur opgerig het, moes ons di gevoelens van di meerderheid aangeneem hê. As ons ni Suid Afrika wil laat regeer vollens di mening van di meerderheid ni, dan moet ons dit self regeer. De Ryksregering verwerp egter Meneer Upington syn skikking as te gunstig ver di Hollandse bevolking. Di voorbereidsels werd voortgeset; 8,000 man sou uitgestuur worde, onder di bevel van Sir Charles Warren, na Bechuanaland. Di Kaapse Regering werd genooi om same te werk. Mar di Kaapse Regering weiger op 'n beskeie manier en daar gaan ons alweer uit op 'n onderneming wat in stryd is met di konstitusionele beginsels waarop ons besluit het dat Suid Afrika sal bestuur worde. Suid Afrika kan alleen op konstitusionele manier geregeer worde deur di Hollandse bevolking daar te bevredig, en ons het van di begin af volgehou, en hou toen nog vol, om hulle te beledig en kwaad te maak. Ek glo, as Meneer Gladstone syn Ministeri hulle eie oordeel kon volg, dan sou hulle di onderneming geweiger hê. Mar di stap was geneem. Di laaste afdeling troepe was afgeskep voor ek van England vertrek, en di vooruitsig het ver my so donker gelyk as ons ergste vyand dit kon begeer. Dit mog wees dat di Boere gen reg had op di plase wat hulle geokkupeer het ni, mar was hulle verdrywing di gevolge wêrd wat dit kon hê? Di betwiste streek was 'n amper waterlose woestyn. Eén week syn koste van di leger was genoeg om di Kapteins wat geklaag het weg te stuur al juigende. Daar moet tog altoos 'n maat wees tussen di doel waar jy na strew, en di koste om dit te verkry. Di doel hiir (so ver as daar werklik 'n doel was) was om Magaba te wreek. Di koste kon heel molik wees di verliis van di Suid Afrikaanse Koloniis. Di publike opini in England sou seker ni 'n oorlog toegelaat hê om di Hollandse Afrikaners uit te roei ni, en dit kon al kom tot 'n kense tussen so 'n oorlog of verlating van di land. Net so min sou dit toegelaat hê di

onderdrukking van di Kaapse Konstitusi en 'n militêre bestuur daar. En tog watter ander regering sou daar molik gewees hê, as ons volhard het op di weg van geweld wat di Kaapse Parlement en Minister afkeur? Ek kon glad gen lig sien ni. Di enigste hoop was nog, dat Sir Charles Warren sou uitrek en terugtrek nes 'n man wat syn ploeg trek deur 'n moeras, wat agter di ploeg dadelik weer toeval. As dit di gevolg was, dan sou dit net belaggelik wees; mar juis nou kon ons dit ni bra betaal om belaggelik te wees ni.

Dis natuurlik seker as ons wil, en as ons standvastig vollens gewete wil handel, dan kan ons Suid Afrika regeer soos ons Indië regeer; ons kan ons eie naturelle-politiik hê, en gelijke reg doen an witte en swarte onder ons eie magistrate wat net verantwoording skuldig is an di Engelse opini. Onder so 'n regering kan di land rustig en voorspoedig wees. Mar dis net so seker, as Suid Afrika sig self moet regeer onder 'n kontitusionele sisteem, dan moet ons ophou om Engelse beskouings op te dring an 'n volk wat onwillig is om daarna te handel. Ons kan hulle ni dwing om hulle self te regeer ni, en op diselfde tijd om te regeer op di manier soos ons dit tegeer ni. Jy kan 'n pèrd water toe lei, mar jy kan hom ni dwing om te suip ni; en pogings om teenstrydige maatreels te verenig sal in di toekoms, nes in di verlede, lei tot verwarring en mislukking. Daar ek self mar min glo in di waarde van algemeene stemreg, g'ek an di eerste weg di voorkeur. Mar ons moet di een ding doen of di ander. Onstandvastigheid is erger as albei...As Engelse Regering, as di Engelse Parlement en drukpers wil perbeer om di beste te maak van di Boer in plaas van di slegste, as hulle kan besluit om di Kaap alleen te laat nes Australië en Canada, dan sal di ongelukkige land weer asem haal; en met hulle goeie grond en klimaat en rykdom van minerale en juwele sal Engelsman, Afrikaner, Basuto, Kaffer, en Sulu di krygsbyl begrawe en langs makkaar lewe en voorspoedig wees.

XV. GEDENKSKRIFTE VAN DI HUGENOTE FAMILIIS IN AFRIKA.

(O'ergedruk uit di Afrikaanse Almanak van 1881.)

DI FAMILI DE VILLIERS.

Ofskoon di famili di laaste van almal hiir angekom het is dit tog di grootste van al di Hugenotefamiliis. Daar is gen plek in ons land of daar is De Villiers, mar veral in di Pèrl. Nou al di afstammeling sal wel bly wees om te hoor hoe hulle voorouers hiirnatoe gekom het en wat met hulle gebeur is. 'n Oue gedenkstuk van di famili, wat ek onlangs gelukkig in di hand gekry het, deel ik hiir kort en getrou me.

Toen di vervolging in Frankryk so erg was teen di Hugenote, woon 'n tak van de famili de Villiers al byna 'n 100 jare stil en gerus op 'n buiteplaas digteby La Rochelle, 'n sêstad van Frankryk. Ou Pierre de Villiers en syn vrou was albei al oud. Hul'e had al gehoor van di vervolging op ander plekke, mar omdat hulle so stil en afgesondard leef, het di Roomse priisters en di soldate hulle nog met rus gelaat.

Hulle het 4 seuns gehad: Pierre, Abraham, Jakob en Paul. Di 3 eerste was al groot en bewerk di plaas, want di Hugenote was iwerige mense. So nou en dan hoor hulle van di toenemende vervolging op ander plekke; mar hulle dag, di storm sal wel weer verby trek, nes vroeger.

Mar hulle lot kom oek. Een dag kom daar 'n gerug van di stad, dat di konstawels di plaas sal kom besoek. Toen word hulle onrustig. Di aand sit

hulle by makkaar; di vader eenkant in di oue leuningstoel, di moeder in di anderkant, en di 4 seuns tussen in op 'n bank. Toen begin di oue vader:—

“Myn kinders, onse liwe Here het ver ons so lank gespaar; mar nou kom ons lot oek. O'er 2 of 3 dage is di konstawels hiir, en dan moet ons ons geloof afsweer of sterwe. Maak ver julle klaar en vlug! Moet ni versuim ni! Ek en julle ma is al te oud; ons kan dit ni deurstaan om te vlug ni; ons sal mar hiir bly en sterwe ver ons geloof, as di Hère dit wil hê. Mar julle is nog jonk en fluks; julle kan nog nuttig wees op 'n ander plek in di wêreld. Daar is nou gen ander middel as vlug!”

Di seuns sit dood stil—di koppe hang—di trane rol. Di vader sug. Di moeder veeg haar oge af.

“Kyk”—sê di vader na 'n ruk stilte—“om nimand dit te laat merk ni nou gaan julle mar morre an met julle werk; dan kan julle ma julle klere en dinge regmaak; ek sal siin om 'n bitji sakgeld ver julle te kry, en morre aand, soos dit donker word, vlug julle mar!”

Stil-stil raak di kinders weg sonder 'n woord te praat. Want gehoorsaamheid en eerbied ver hulle ouers was in di oue familiis, meer as nou. Hulle gaan na hulle slaapkamer. Mar in di huis en in di nag—was slaap net onmo'entlik.

Di ander dag morre vroeg was di seuns in di werk. Parstyd was daar. Hulle maak trapbali, ens. reg, net of hulle di ander dag sou begin te pars. Hulle moeder is besig om hulle klere reg te maak. Di enigste wat haar werk afbreek is—so nou en dan gaan sy in di kamer om te huil en te bidde. Hulle vader is stil.

Dis nou aand. Eers eet hulle 'n stukki. Alles was reg gesit ver di reis. Di oue vader neem nou di Bybel en lees Ps. 91. Toen kniel hulle same. Di oue vader bid. Alles is doodstil. Snikke is al wat gehoor word. Hy draag hulle op an onse liwe Heer—vraag om hulle te bewaar—'n veilige woonplaats te besorre—en eenmal in di hemel by makkaar te bring.

Dis nes hulle ni kan opstaan van di kniee ni. “Kom, kinders,” sê di vader, “di tyd is daar, groet nou!” Pierre staan op, en begin te groet. Di moeder wil praat, mar kan ni. In stille trane neem sy een ver een om di nek en gé hulle 'n soen. Mar toen haar jongste, haar liveling, haar Paul, kom, bars sy uit: “Ag myn kind! ek kan jou tog ni lat gaan ni! Mar ek moet! Ag, Here! bewaar myn kind! Pierre, kyk tog na hom!”—“Kinders, vaarwel! di Hère gaan met julle!” roep di vader hulle agterna. Toen hulle di deur nitgaan val hulle moeder in di arme van hulle vader.

Daar gaan di 4, ver di eerste mal, van hulle ouers af. So donker as dit voor hulle oge is, is dit ver hulle gemoed. Hulle vader het hulle 'n plan gegê hoe hulle moet vlug na Holland toe.

Mar dis 'n lange pad. En di arme kleine Paul was na 'n paar dage so moeg en verdritig, dat hy ni vèder kon ni. Hy wou mar weer terug na syn pa en ma. Di ander 3 kon toen ni anders ni. Hulle moes hom mar laat teruggaan, en hulle dag, dit kon nog altemit tot troos wees ver hulle vader en moeder.

Di lange moeilike reis slaan ons mar o'er.

Op laas kom Pierre, Abram, en Jakob in Holland, en daar het hulle een jaar o'ergebly. Mar hoe hulle oek al verneem, hulle kon gen tyding kry van hulle ouers en broertji ni.

Naderhand maak hulle plan om oek mar na di Kaapstad te kom, waarnatoe al so baing Hugenote gegaan hê.

In Mei 1689 kom hulle an di Kaap met di skip *Sion*. Di eerste plaas in Franshoek het hulle angelê, en di naam daarvan het hulle gegê *La Rochelle*, na hulle geboorteplaats. Hiir het hulle 'n eenvoudige huis gemaak met kleimure en riit dak, wingerd en vrugbome geplant, ens.

Deur vlyt kon hulle naderhand 'n pèrd koop om Sondags na Groot Draken-

stein kerk toe te ry. En ofs'oon dit vër was, tog versuim hulle byna nooit. Dit was ver di Hugenote in di tyd regte mooi as hulle bymakaar kon kom om te praat van hulle ondervindings, en makaar raad te gé en te help.

Toen hulle begin voorwaarts te kom in di wêreld, is al dri naderhand getrouwd, Pierre met Elizabeth Palivert, en Abraham en Jakob met twe susters, Susanna en Maria Gardjol. Di twe ander broers gé toen di plaas an Pierre alleen en gaan ver hulle elkeen 'n plaas anlê in di buurt. Op La Rochelle is nou nog 'n oue murasi, 'n eikeboom, ens. te siin wat hulle daar gebou en geplant het.

Al 3 broers is oud geworde en was geseend tot hulle dood. Pierre was twemal getrouwd. Hy had 25 kinders, en voor syn dood het hy nog syn honderdste kleinkind gesiin.

In latere jare het hulle nog altyd gevra ver reisigers; mar hulle het nooit weer iits gehoor van hulle famili in Frankryk ni.

De famili de Villiers is di grootste en ansiinlikste van al di Hugenote in ons land. Di hoofregter van di Kolonie en Vrystaat is uit di famili. Mag di kinders mar altyd di vroomheid en deng van hulle voorouers bewaar! Dan sal di gebed van oue Pierre ver syn kinders by hulle vertrek oek nog verder verhoor worde en vele van syn kindskinders hom ontmoet in di hemel!

DI FAMILI THERON.

Di eerste Theron wat uitgekome het was *Jacques Theron*. In 1687 is hy gevlug uit Nismes, di hoofstad van Languedoc, 'n p'ek waarvandaan baing Hugenote gevlug het. Hy het in Klein Drakenstein gaan woon, en syn plaas syn naam gegé Languedoc.

'n Briif wat hy van syn vader gekry het enige jare nadat hy hiir kom woon het, en wat deur di famili bewaar is, vertaal ons hiir om te lat siin di gees wat daar in di oue mense was.

“ Nismes, Languedoc, 2de April 1719.

Myn liwe kin!

Ek kan jou ni sê ni hoe bly ek was toen ek van Meneer Tisquet gehoor het dat jy an di Kaap woon, onder di sorg van onse liwe Hère, en dat jy getrouwd is en 'n familie het. Jy kan self begryp wat 'n blydschap dit was op myn oue dage. Ek wens en bid nou mar nog dat onse liwe Vader my di genade wil, bewys, dat ek voor myn dood van jou self mag verneem, dat dit met jou welgaat. Ek is seker as jy myn briif ontvang, dat ek deur Gods goedheid myn wens sal verkry.

Groetenis van jou broer Moyze en syn famili; hulle is nog fris. Jou skoon-suster, wat met jou broer getrouwd is na jou vertrek, het twe seuns en 'n dogter. Di oudste seun, jou neef, is getrouwd en het 'n seuntji. Jou ooms Moyze en Pierre Theron, en hulle vrouens en kinders is oek nog gesond; en hulle laat di hartelike kompemente weet. Di seuns van jou neef Moyze stuur di beste groetenis ver jou vrou en kinders. Dis in di huis van jou neef Daniël dat ons ver jou di briif skryf; en waar ek, volens Gods wil, an Wi ek my o'ergegê het, myn laaste da'e slyt. Viir dogters van jou ooms Moyze en Pierre is al getrouwd. Hulle laat oek kompemente weet; veral jou kleinneef De Couvison en syn hele famili stuur hule groetenis. Syn vader, jou oudste broer, is al voor omtrent 8 jare gesterwe. Syn weduwe is nog fris en laat oek groetenis weet. Dit is al, myn liwe kind, wat ek nou ver jou skryf. Ek bid onse liwe Hère om jou in alles te segen—as jy di briif sal ontvang. As jy terug skryf, set dan di adres op an jou broer Moyze, Au Fauburg des Preschein.

Van di nuws van di land,—Frankryk is in oorlog met Spanje; dis geproklameer in Nismes op di 30ste Desember met tamboer en trompet, iits wat nog

nooit vroeger gedoen is. Van ons godsdiens word ons nou niks meer gesê ni. Ons hou godsdiens en bid same in di huise: mar hulle let fyn op, dat daar ni grote klomp by makkaar kom ni. Party van di eerste gally-slave is verlos, mar in di laaste twe jare is daar meer nuwe bijgekome.

Ek eindig, myn liwe seun, met jou nog eens myn beste segen toe te wers, en myn gebed is dat di Hère jou mag bevestig en versterk deur Syn genade.

Jou liefhebbende Vader".....

By di stamlys van di Therons famili is oek nog 'n one antekening; dis geskrywe deur Maria Jane du Preez, di vrou van Jacques Theron. Dis 'n lys van haar kinders, en by elke kind syn naam staan 'n versi. Party daar van vertaal ons hiir. As di briif ons kan lat siin hoe dit met di famili gesteld was wat in Frankryk agter gebly het, dan kan ons hiiruit siin di godsdiens-tige gees wat hiir in ons land nog agtergebly het.

In di jaar 1698, op di 7de Augus, is Maria Theron gebore.

Di eerste haar naam is Maria, omdat
Uit Maria gebore is di hemelse skat.
Mog ons Vader haar breng waar Maria nou woon,
En di hemelse skat ons ver eeu ig beloon!

In di jaar 1699, op di 7de Juli, is Jacques Theron gebore.

'k Het Jakob syn naam ver myn oudste gekiis;
Mog hy nooit di segen van Jakob verliis!
Mog Jakob syn segen hom volg tot syn dood;
En hy dan ge ra word in Abrahams skoot!

In di jaar 1709, op di 10de Augus, is Pieter Theron gebore.

Nou di een syn naam sal ek Petrus lat lees;
Mag hy mar in waarheid 'n Petrus ook wees!
Ag segen hom, Hère, soos Petrus op aarde,
En gé hom, soos Petrus, tog hemelse waarde!

In di jaar 1716, op di 11de Mei, is Thomas Arnoldus Theron gebore.

An Thomas het Jesus syn wonde getoon;
Vertrou dan op Jesus, myn Thomas, myn soon!
As jy dan, soos Thomas, op Jesus vertrou,
Dan sal jy, soos Thomas, Hom eenmal anskou!

* * * * *

"O Vader, die alle di vrome behoed,
O segen myn kinders deur Jesus syn bloed!
O bring ons tog almal verheerlik daar bowe,
Dan sal ons te same ver ewig U lowe!"

Onder an di stamlys het sy haar man syn dood opgeteken.

"Anno 1739, in di nag tussen di eerste en twède Desember, omtrent 'n kwart voor 10 uur, is myn eggenoot Jacques Theron gesterwe, in di ouderdom van 71 jare, 6 maande, en 16 da'e nadat ons same getroud was ver 42 en 'n half jaar."

Gelukkige kinders en kindskinders wat so'n vrome moeder gehad het! Mog dit tog van di héle famili nog meer en meer blyk dat Gods Woord waarheid is: "Het geslacht der rechtvaardigen zal tot zegening zyn."

DI FAMILI DU PLESSIS.

Onder 'n party geskrywe papire is oek nog wat van di famili te vinde wat wel wérd is om be-waard te bly. Di stamvader van di famili, wat uitgekome het, was *Jean Prieur du Plessis*. Hy was 'n dokter van syn ambag. Syn vrou was *Madeleine Menanto*. Hulle is gebore in Poitiers, in Frankryk, en

is hiir angekom in 1688. Di beskrywing bevat mar min van hulle jong da'e. Hulle oudste seun is gebore in 1691, en hy is getroud met 'n dogter van Pierre Rousseau op di vyfde Mei 1714.

Een gebeurtenis in di famili is regte belangrik. In di begin van dese eeu, in di da'e van ou Gouverneur Janssens, kom daar 'n skrywing uit Frankryk om ondersoek te doen na di famili Plessis, in Afrika. Di famili was in Frankryk uitgesterwe, en daar was 'n grote erfenis en 'n hertogdom, en nou vra di regering di ouste lid van di famili in ons land om daarvoor op te kom as erfgenaam. 'n Deel van di famili het in di tyd in di distrik van Stellenbos gewoon. Di gouverneur stuur toen di order uit na Meneer van der Riet, wat daar Landdros was. Hy het di ding toen verder uitgepluis, en toen kom hy agter dat di oudste du Plessis 'n boer is daar op 'n buiteplaas.

Hy ry toen dadelik na di plaas om di ou di goeie nuws te kom vertel.—Altemit het hy nog gedink om 'n persent te kry uit di grote erfenis.

Di kar hou stil voor 'n eenvoudige boerehuis, strooidak, misvloer, ens. Voor hy nog afklim, daar kom di oue vader al uit om hom af te nooi, want hy het di kar siin ankom o'er di onderdeur.

Onderdeur? Ja, kyk in di tyd het hulle mos di deure dwars in di middel an twe gemaak, bodeur en onderdeur. Nou teenswoordig maak hulle di deur, an twe van bo tot onder. Is dit 'n verbetering? Ja, so half en half, soos hulle alles teenswoordig verbeter. Mar di ou deure lyk seker meer vrindelik en gasvry. Kyk, net di onderdeur staam toe, om varkens en hoenders en slange en sulke goed uit te hou; mar di bodeur is ver mense altyd oop om uit en in ver makkaar te siin.

Mar lat dit nou mar staan. Di ou kerel is al by di kar.

"Kom af, Meneer!"

"Dag, Meneer Plesi!"

"Dis mos ons Landros, né?"

"Ja, mar ni om u an te kla ni."

"Dit sou dan oek di eerste maal vammelewe wees. Mar kom binne, Meneer! sit."

Juffer Plesi: "En hoe gaan dit tuis, Meneer?"

"Alles wel! Hoe gaan dit hiir?"

"Almal vris, Meneer, danki!"

"Mar, Meneer Plesi, ek kom jou goeie nuws vertel."

"So, Meneer, wat mag dit wees?"

"Daar is 'n skrywing ontvang uit Frankryk."

"So! en hoe gaan dit tog daar met di godsdiens? Word di arme mens nog so vervolg om hulle geloof?"

"Né, mar ek kom ver julle wat anders vertel van dag."

"Wil Meneer ni 'n koppi koffi drink ni?"

"Danki!" Hy drink.

"Dis tog ni van ons famili wat daar agter gebly het ni? Ag, ons sal tog so bly wees om van hulle iits te hoor."

"Ja, di famili is daar heeltemal uitgesterwe.".....

"So, en noem Meneer dit dan goeie nuws?"

"In 'n sekere sin ja, want daar is 'n grote erfenis, en nou vra di Regering na di oudste van di famili in ons land om daarvoor op te kom as erfgenaam. En ek hoor u is di oudste van di famili."

Ja, toen kom daar 'n hele uitleg van di famili: want di oue mense kon tog di familiis al te mooi onthou. Daar was toen oek meer liefde onder di mense; tot in di viirde en vyfde gelid het hulle makkaar gereken; en met verjaarda'e en nuwe jaar en sulke tye, dan kom hulle altoos by makkaar. Mar ag, teenswoordig word dit waar wat in di Bybel staan, di liefde word koud; daar waai so'n koue wind o'er di sé, uit England veral, en baing mense draai net soos di wind waai. Nou hoor jy amper ni meer: "Oom en Tante, Niggien Neef" ni. Né, dis alles, "Meneer en Juffer," en dit onder famili! Ja, hulle begin

hiir oek al di Engelse fessi te volge: net vader en moeder, broer en suster, mar verder gaan di famili ni. Selfs skoonvader en skoonmoeder, man en vrou, ens., is nou al "meneer en juffer."

Mar ons gaan te ver. Lat di wat *wil* meggaan met al di *nuwigheide*, Patriotte soos ou Plesi bly liwer by "de oude paden" (Jer. vi: 16). En hy was oek di oudste van di famili.

"Nou, Meneer Plesi, ek wens u geluk. Daar is di dokument. U is nou 'n skatryke man. Nou kan u met die eerste skip na Frankryk gaan.".....

"Wat? weer na Frankryk gaan? Waar so veel bloed gestroom het om ons geloof? Waarvandaan myn voorouers gevlug het?"

"Ja mar di vervolging is nou al opgehou. En as u daar is, dan is u Hertog, met 'n grote landgoed en 'n ryke erfenis"....

"Né, ver al di geld van di wêreld ni. Afrika is nou myn land. Hiir kan ek myn God vry diin, en wat sal ek maak met al di rykdom?"

"Ja, mar jou kinders! Dan het hulle tog di genot daarvan."

"Né, onse liwe Heer sorg hiir ver ons. Ons het nog altyd kos en klere gehad. En di Hére sal wel verder oek ver ons sorre. Laat di geld en goed mar bly. Ons leef hiir gelukkig en tevrede. Vrou, wat sê jy?"

"Ja, ek denk oek so."

"Nou ek gé julle 14 dage uitstel; denk daaro'er en sê my dan. Julle moet dink as julle di erfenis ni gaan ontvang ni, dan kryg di Regering dit tog mar."

"Ja, laat hulle dit mar hou. Meneer moet tog ni kwalik neem ni. Mar Meneer kan mar skrywe hulle kan daarmé maak wat hulle wil; ek sal tog di erfenis ni kom ontvang ni. Afrika is nou myn land. Di Here het ons nou hiir gesegen, en nou wil ek mar hiir lewe en sterwe."

"Goeien dag," ens., en daar ry Meneer van der Riet, en ou Plesi sit ewe gelukkig en tevrede langs di tetafeltji met syn oue vrou. En ons kan ni help om te dink an wat ons lees van Mozes: "Achtende de versmaadheid van Christus meerderen rijkdom te zijn, dan de schatten in Egypte." (Hebr. xi: 24—26).

Een van di famili du Plessis, altemit nog 'n broer van di een wat ons van vertel het, was in di Swellendamse burgerkorps in di slag op Muisenburg, en daar het hy hom so dapper gedra dat dit selfs di andag van di Engelse Generaal Elphinstone getrek het.

Di famili *du Plessis* hoef dus nooit beskaamd te wees ver hulle afkoms ni. Ek ver myn voel trots op myn afkoms; myn moeder is oek 'n *du Plessis*.

DI FAMILI MALAN.

is oek 'n grote famili in ons land. En dis wonderlik dat 'n mens vandag in Frankryk gen een Malan meer kry ni. Daar is 'n oue oerlewering in di famili dat hulle oorspronkelyk uit Italië afstam en dat hulle voorouers in Frankryk gaan woon het ni lank voor di vervolging. Dan was hulle ware naam *Malana*, en di naam kry 'n mens nog in Italië en naderhand is di *Malan* geworde. En daar is iits in di famili wat ons lat dink dat di oerlewering juis is, en dat is: di Malans is byna almal *lange* mense, terwyl di Franse mar meestal *korte* kereltjiis is.

Ons sê in Frankryk is gen Malans meer ni, mar in Switserland is di famili regte ansiinlik. Di beroemde *Dokter Malan* is daarnit. Hy is hiir oek bekend deur sommige van syn boeke wat hy geskrywe het. Dan *Majoor Malan* wat hiir goed bekend is as sendeling is 'n kleinseun van di Dokter Malan. En hy het an di skrywer gesê, dat hy denk, dat daar mar twé broers was, wat met di vervolging gevlug het, di een na Afrika en di ander na Switserland. Hy vertel dat syn voorouers so arm was toen hulle daar in Switserland gekom het, dat di vader hom gaan verhuur het ver 'n werksman en di

moeder ver 'n wasvrouw. Hy vertel oek dat di famili daer nog so lyk op di famili hiir. En vandag is hulle daer 'n ryke en ansiinlike famili. En so is dit in ons land oek. Daar is weinig, weinige familiis deur 'n bank meer geseend as di Malans. Ja, in di famili en in al di afstammeling van di Franse vlugteling blyk di waarheid van Gods woord: "De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomstenden levens," 1 Tim. iv : 8. Mog ons dit tog mar nooit vergeet ni!

Party van di vlugteling was van hoge afkoms, soos di *Faures* en *Roubaix*.

DI FAMILI FAURE.

Di Faures in Afrika stam algar af van een stamvader, ou *Antoni Faure*. Hy is hiir angekom in 1707 en is getroud met Rachel de Villiers, 'n dogter van diselfde oue Abraham de Villiers wat ons al van vertel het. Di Antoni Faure syn grootvader is gesterwe in 1624, en was president van Savoye, en syn oom was biskop van Nismes, en 'n vrind van di bekende Richelieu. Voor di Herroeping van di Edik van Nantes het di famili Faure gewoon in di principauté d' Orange, mar in 1766 is hulle oek gevange geworde om hulle geloof en in di tronk geset in Grenoble. Mar deur invloed van hooggeplaaste vrinde is hulle ontsla'e en toen na Genève gegaan. Daar het hulle twe jaar gewoon. Toen is hulle na Holland gegaan, en daarvandaan af hiirnatoe gekom. Di ou Antonie was di o'ergrootvader van o'erlede Dr. Abraham Faure van di Kaap, en Dr. Philip Faure van Wynberg. Uit di famili, hoewel dit ni so groot is ni, het ons al vyf predikante. Buiten di twe wat ons genoem het, is daar nog Hendrik Faure wat nou in Holland is, dan nog Abraham Faure, 'n kleinseun van ou Dr. Abraham, hy is predikant an Stockenstrom, en Philip Faure, seun van ou Dr. vroeger Philip, predikant van Clanwilliam.

DI FAMILI DE ROUBAIX.

'n Tyd gelede is navraag gedoen na di wapen van di famili, en Meneer Piet de Roubaix, di gewese Parlementslied, het dit toen gelewer met di vollende antekening wat syn oupa geskrywe het: "Emanuel Josef de Roubaix, myn vader, is gesterwe in di Haag (in Holland), in 1775; hy was 74 jaar oud. Hy was 'n gebore Markies en is afgestam van 'n hoge famili. Di landgoedere de Roubaix en Sourecin in Picardie was syn eiendom. Mar met di vervolging het hy so di grote besittings laat staan en is gevlug na Holland. Di besittings is toen deur di Franse regering in beslag geneem. In di Haag was hy in grote agting om syn bekwaamheid, en di Hollanse regering het hom toen luitenant-kolonel van di engineers gemaak, en so het hy lank gediin." Syn seun is toen hiirnatoe gekom as sekretaris op 'n Hollanse oorlogskip, in 1782, en hy is toen hiir getroud en bly woon. Ter ere van di naam is in Franshoek 'n dorp angelê met di naam van *De Roubaix's Dorp*. Mar dit lyk of di inwoners liwers di naam van Frans-Hoek wil hou, as 'n herinnering an di vlugteling in algemeen, as di naam van één famili alleen te vereewig. En dit is di rede dat di dorp tot nog toe ni groot opgang gemaak het ni.

DI FAMILI DU TOICT.

Buiten di de Villiers is di du Toicts glo di grootste Hugenote-famili in ons land. 'n Oue stamlys, nog op perkament geskrywe, en altoos in di famili bewaard, lê hiir voor ons, met fraaie krulle en draaie geskrywe. Bo op di hoek staan: "*Stamboom der oude famili van Dutoit in Afrika*." In di middel boan staan met grote dikke letters di naam van di oue stamvader en langs an van syn twe broers wat met hom same uitgekome het, so:—

BRUNO,

FRANÇOIS,

GUILLIAUM,

benevens syn Suster
vermist,

vlugte ter tyd van de ver-
drukkings der waarheid
uyt Frankryk na Afrika,
met syn vrouw Susanna.
Overleden 1734 te Draken-
steyn.

gestorwe aan de Cabo
de Goede Hoop.

Dan gaan di stam verder van *François* alleen uit, sodat dit lyk of hy alleen di stamhouer was. En daar is 'n o'erlewing in di famili oek, dat daar 3 broers nitgekom het; een is ongetroud gesterwe (dis mo'entlik Bruno) en een had niks as dogters (glo Guillaum).

Di owerlewing vertel verder, dat di oue *François*, toen hy uitgekom het, di Gouwerneur gevra het om di Dal, wat nou tussen Paarl en Wellington lê, en Daljosaphat genoem word, te koop. Mar di grens van di Koloni was toen Bergriviir, en o'erkant was nog vol krale van Boesmans en Hottentots. Di Gouwerneur het hom toen di gevaar voorgestel, dat hulle syn goed sal steel, en hom straks sal vermoor, ens. Mar hy hou an. Toen sê di Gouwerneur: "Goed, mar dan moet jy jou self verdedig; ek staan ni borg ver jou veiligheid." Hy neem di voorwaarde an en di Gouwerneur verkoop toen di hele Dal (nou 'n 30 of 40 plase) an hom ver duisend guldens. So was hy di eerste wat o'erkant Bergriviir gaan woon het. Di eerste voortrekker. Hy het toen daar di plaas *Kleinbosch* angele. Daar staan nog 'n oue eikeboom van di tyd, wat nou by di twé honderd jaar oud is; daar naas staan nog een wat 'n bitje jonger, mar so dik is dat 4 man hom skaars kan omvat.

Eenkeer het di Boesmans regtig syn vé gesteel en in di berg daar bokant gedrywe. Hy het toen so 'n klein komando opgemaak om di vé weer te gaan afneem. In 2 klompiis het hulle in di 2 klowe bokant opgelopen, met di afspraak om bo weer by makkaar te kom. Di teken was, hulle sou met 'n trompetter blaas. Bo is 'n grote bos, daar het hulle toen geblaas en is hulle by makkaar gekom. Di plek heet vandag nog *Trompetterbos*. Toen is hulle ver di eerste maal deur di kloof gegaan oek; daarom heet dit nou nog *du Toits kloof*. Di vé het hulle weer afgeneem van di Boesmans, digteby Goudini by di rots wat nou nog Leeuklip genoem word.

'n Kraal van di Boesmans was ni vér di plaas ni. En eenkeer kom di pokkiis onder hulle. Nou wat weet hulle van my, of oppas, of medesyns gebruik? Di gevolg was dat di hele kraal uitsterf. Net 'n klein boesmantji bly o'er. Hy was ni vatbaar daarvoor ni. Hy kom toen na di plaas uitgehonger, om kos te seek. Hulle het hom toen gehou en mak gemaak.

Vollens di stamlýs had di ou *François* 4 seuns en 6 dogters, di name van di dogters word ni genoem ni. Di seuns hulle name was Andries, Stephanus, Pieter en François. Stephanus en François is jonk geterwe, sodat nou twe seuns di stamhouers worde.

Pieter is getroud met Elizabeth Rousseau, en hulle had 3 seuns: Stephanus, Gabriel en Guillaum, en 2 dogters, Anna en Martha. Martha is getroud met Jacobus de Wet op Roode Sand (Tulbagh). Van di seuns van Pieter staan net van Stefanus dat hy getroud was met Sara Möller, en hulle had 1 seun en 1 dogter; di seun Johannes Stefanus was getroud met Maria Joubert, en di dogter Maria met Christoffel Frick. So vér gaan di tak.

Andries, di ander seun van ou *François*, syn tak is verder opgeteken. Hy was getroud met Martha Rousseau. Hy had 6 seuns en 1 dogter. Di dogter Anna was getroud met Roclof van der Merwe, ouderling en heemraad van Drakenstein. Van di seuns is twé ongetroud gesterwe, Pieter en Andries. Johannes had 3 seuns, Daniël 6, en Stephanus 2. Mar di seun wat nou weer stamhouer word is.

François; hy had ni minder as 8 seuns, Jacob Stephanus, Johannes Jacobus, Andries François, Pieter, Schalk Willem, François Jacobus, Andries, Petrus Johannes. En hiirme eindig di stamboom. Di takke gaat nou al te vér uit makaar ver 1 stamboom.

Di plaas *Kleinbos*, wat toen di hële Daljosafat omvat het, en deur di stamvader van al di du Toits in Suid Afrika angelê is, het altyd in di famili gebly tot in 1882. Toen is dit angekoop ver di *Gedenkskool van di Hugenote*, wat opgerig is met di doel om an ons jonge Afrikaners, veral an di afstammeling van di Hugenote 'n degelike opvoeding te gé in di wetenskap, mar in 'n eg nasionale en gesond godsdienstige gees, in di gees en geloof van di vrome Hugenote vadere. Opmerkelyk di Hoofonderwyser an di Skool is Ds. Francois du Toit, wat dus diselfde naam het as di eerste stamvader.

Hiir is dus di *ware, lewende Gedenkteken* van di Hugenote. Di onderwys is goedkoop en degelik. En elke reggeaarde afstammeling van di Hugenote wat dit eenigzins kan doen behoer syn seuns hiir te laat oplei.

DI FAMILI MARAIS.

'n Oue antekening van 'n bejaarde lid van di famili lê nou voor ons. Daarin word eers 'n beskrywing gegé van di vervolging in Frankryk; dan van di ankoms van di familiis hiir, en hoe di Gouverneur hulle langes di Bergriviir plase gegé het; hoe hulle vernamelik met wynboerdery angegaan het in di streek van Franshoek, Groot Drakenstein, Paarl, Wellington, ens., terwyl di Hollanse bevolking meer an di koornboerdery gedoen het in di distrikte van Tiirberg, Koeberg, Piketberg, ens. Dan kom di beskrywing van di famili Marais, waarvan ons nou 'n uittreksel gé:

So is dan oek onder di regering van gesegde Lodewyk di Veertiinde, Koning van Frankryk, van 'n plaas Lesuer Duplessis, Marle genoemd, digteby di stad Parys, met hulle mede lot-en landgenote hiir angekom as di eerste stamouwers van al di Marais in Suid-Afrika, op di 26ste Augus, 1687, *Charl Marais* met syn vrouw *Catharina Tabaurdeuse* (in di wandeling genoemd *Tabourt*), met hulle viir kinders, Claude, Charl, Isaak en Maria. Di twe laaste, Isaak en Maria is ongetroud gesterwe. Van Claude en Charl is di famili dus voortgeplant.

Dan volg daar 'n lys van di vertakkings van di famili van kind tot kind. Dis te lank om dit hiir op te neem. Mar dit bestaan en as so 'n famili wil samemak kan hulle dit gemaklik lat drak. Dis mar 'n wenk in verbygaan.

An di eerste ou vader Charl Marais en syn famili is 'n plaas gegé an Groot Drakenstein. Di plaas noem hy, na syn geboorteplaas in Frankryk, Duplessis Marle. Na hom het syn seun Claude di plaas gekry. Hy was getroud met Susanna Gardjol. En di plaas is onder syn famili gebly tot di vyfde stam, en ofskoon ni met diselfde van, so is dit tog van dag nog (geskrywe in 1856) onder syn nakomelinge gebly, en in besit van Pieter Huga.

Di ander seun Charl is getroud met Anna de Ville, en is gaan woon an Wamakersvley, syn plaas genoemd Fortuin, di is in 5 dele verdeel, en onder syn nakomelinge gebly tot di derde gelid.

DI FAMILI THERON.

Daarop volg di stamlys van di *Therons* famili in alle vertakkinge, waarvan ons mar net di begin kan gé. As daar is van di famili wat hulle afkoms en verbreiding heeltemaal wil weet dan kan hulle dit maklik uit di boeke laat afdruk nes 'n stamlys.

Di stamvader van di *Therons* in ons land van Jacques Theron. Hy is gebore in di jaar 1668, 15 Mei, in di stad Nismes, in di provinsi Languedoc, in Frankryk. Hy is an di Kaap angekom in 1685 of 1686, en is getroud in 1697 met Maria Jaen du Preez. Sy was oek 'n vlugteling, en gebore in 1675. Hy is gesterwe op 2 Desember 1739 en sy in 1763. Hulle het 7 kinders gehad: 5 seuns en 2 dogters, waarvan di hele *Therons* famili afgestam is. Di geslagslys beslaan dan 16 bladsye folio. Daarop volg wat van

DI FAMILI DU TOIT.

“Daar ik, P. F. Theron, Thom. zoon, van moeders syde, nyt de du Toits afkomstig ben, voege ik hier een lyst van het geslagt der du Toits by, getrokken uit de oude Fransche kerkenboeken.

“Onder al de Fransche Protestandsche Vlugtelingen die in het jaar 1685 en 1686 op de Caab syn aangekomen bevond zich een Guiliaum du Toit, die blijkens kerkelijke Resolutie van het jaar 1697 een lid van den kerkeraad was, en volgens andere antekeningen twee malen gehuwd, maar geen zaad heeft nagelaten. Zyn broeder, genaamt Francois du Toit, mede een vlugteling, zynde de aanlegger van de plaats Klyne Bos, gelegen op Klyn Drakynstein onder de du Toit Kloof, hetwelk tot heeden nog onder dieselfde nazaaten is gebleven, was gehuwd met Susanna Seugnet. Uyt deze eene stam hebben alle de du Toits hun oorsprong.” Daarop volg dan di geslagslys van di du Toits famili. en daarop volg

DI FAMILI HUGO.

“De eerste Hugod, welke als Fransche Protestandsche vlugteling aan de Caab in Afrika is aangekomen, was genaamd Daniel Hugod, en huwde in Afrika met Anna Rossouw, dogter van een Pierre Rossouw, zynde mede een vlugteling.

“Daniel Hugod was zeer klyn van persoon. Hy was soo lang als een juk, dus 4 voet en 4 duym. Hy was 45 jaar ond toen hy trouwde met Anna Rossouw, die slegts 15 jaren had berykt. Hy was by de H. doop een der getuigen over dat kind. Hy op de Doopmaal zynde nam 't kind in zyn armen en zyde onder andere: “Deese kind sal nog myn vrouw worden.”

“De juiste tyd wanneer gemelde Hugod is getrouwd kan ik niet bepalen, allerwaarskynlyks in het jaar 1709.—Ook weet ik syn sterfjaar niet zeker, waarskynlyk is het geweest het jaar 1725; want in 1726 had syn weduwe by haar tweede man, Jan Blignaud, al haar eerste kind.” Daarop volg dan di geslagregisters van di familiis Hugo en Rossouw.

DI FAMILI BOSHOF (BOSSAU).

“Dewyl wylen myn vader, Jacobus Nicholaas Boshoff, veel prys stelde op zekere getuigschriften, hem van zynen vader ter hand gekomen, aantoonende de afkomst van zynen grootvader, die in deze volkplanting en geheel Zuid Afrika het eenige hoofd was van onzen stam, en my meermalen zeer sterk heeft aanbevolen groote zorg voor die geschriften te dragen, en terwyl men in

deze gewesten teregt er niet weinig op gesteld is afstammeling te zyn van de Protestanten, die, wegens de vervolging om hun geloof hun vaderland hebben moeten verlaten en zich naar deze gewesten begeven, en zich alhier hebben